

The Project Gutenberg eBook of Erämaan lapset: Historiallisia kertomuksia V, by Kyösti Wilkuna

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Erämaan lapset: Historiallisia kertomuksia V

Author: Kyösti Wilkuna

Release date: August 4, 2013 [EBook #43398]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ERÄMAAN LAPSET: HISTORIALLISTIA
KERTOMUKSIA V ***

Produced by Tapio Riikonen

ERÄMAAN LAPSET

Historiallisia kertomuksia V

Kirj.

KUSTAA WILKUNA

WSOY, Porvoo, 1915.

SISÄLLYS.

Pietari Kaukovalta.
Katso, vanhat ovat kadonneet...
Kuolinvalvojisissa.
Isä ja poika.
Nuijapäällikkö.
Poikki hakatut kädet.
Kesken aseiden melskeen.
Kun kansa näytti itsensä.
Jouluyönä.

I.

Kuulaassa syysilmassa loistelivat avarat salot värikylläisinä ja hiljalleen liipottelivat kuihtuneet lehdet alas polulle, jota pitkin saarnaajamunkki Pietari Kaukovalta vaelsi kohti synnyinseutuaan eteläisessä Hämeessä. Kuta kauemmaksi hän ehti Aurajoen suulta, sitä koskemattomampina laajenivat erämaat hänen ympärillään ja sitä useammin kohtasi hän tiellään hirviä ja peuroja. Eilen oli hän jättänyt viimeisen ristityn kylän suomalaisheimon alueella ja nyt vaelsi hän Salpausselän saloilla, toivoen viimeistään huomenna ehtivänsä ensimmäisiin hämäläiskyliin.

Kuta lähemmäs päämaaliaan hän ehti, sitä elävämpinä kohosivat hänen mieleensä lapsuusajan muistot. Hän oli syntynyt alisen Linnajoen varrella, jossa hänen isänsä Jurva, liialta nimeltä Kaikkivalta, oli ollut rikas ja mahtava mies sekä eteläisten hämäläisten heimopäällikkö. Mutta kaksikymmentä vuotta sitten olivat ristisoturit hyökänneet Etelä-Hämeeseen, hänen isänsä oli joutunut taistelussa tappiolle ja hänet, joka silloin oli vasta kymmenvuotias poikanen, olivat he muiden vankien mukana vieneet pois. Hänet oli kuletettu Ruotsin maalle Lundin kaupunkiin saakka, missä munkit olivat sitten kasvattaneet häntä ja opettaneet ristinoppia, saadakseen hänestä lähetyssaarnaajan omien heimolaistensa pariin.

Niin oli häneen vuosien kuluessa vähitellen juurtunut uusi usko uusine tapoineen ja hänestä oli kasvanut hurskas saarnaajamunkki, samalla kuin lapsuusaikaiset mielikuvat olivat häipyneet jonnekin kauas. Hän oli täydentänyt opinnoitaan Riian kaupungissa sekä saarnannut sen jälkeen kymmenen vuoden aikana ristinuskoa virolaisten maassa. Kotiaan ja omaisiaan ei hän kuitenkaan ollut unhottanut, vaan hänen palavana halunaan oli ollut päästä levittämään valkeutta omille, pimeydessä vaeltaville heimolaisilleen.

Kuluneena kesänä, kun käännytystyön Virossa oli vihdoinkin katsottu päättyneen, oli hän saanut tilaisuuden palata synnyinmaahansa. Turkuun tultuaan oli hän saanut kuulla, että hämäläiset olivat joukottain luopuneet ristinuskosta, johon heidät väkipakolla oli käännytetty, karkottaneet tai surmanneet papit ja palanneet entiseen pakanuuteensa. Isänsä oli hän saanut kuulla olevan vielä elossa sekä pakanain päällikkönä.

Piispa Tuomas oli ottanut hänen käännytystarjouksensa mielihyvin vastaan, huomaten hänet syntyperänsä perusteella mitä soveliaimmaksi mieheksi suostuttelemaan uppiniskaisia hämäläisiä kirkon kuuliaisuuteen. Niin oli saarnaajaveli Pietari, joka oli alkanut käyttää vertauskuvallista nimeä Kaukovalta, koska hän nöyryydessään oli pitänyt ihmiselle sopimattomana käyttää isänsä nimeä Kaikkivalta, lähtenyt yksinään vaeltamaan syntymätienoitaan kohti, hyljäten piispan tarjouksen aseellisesta saattueesta ja jättäen itsensä herransa Vapahtajan turviin.

II.

Ilta pimeni ja alangoista nouseva sumu kietoi puut kosteaan verhoon. Kuinka täällä olikaan yksinäistä ja autiota! Korpien iäistä hiljaisuutta häiritsi vain huuhkajan käheä huuto tai metsäpuron solina. Mutta veli Pietari ei ollut majapaikasta huolissaan, sillä usein oli hän Vironmaalla vaeltaessaan saanut yöpyä taivasalle.

Hän katseli jo soveliaista kuusta, jonka alle rakentaisi nuotionsa, kun hän samassa huomasi tulen pilkottavan etäämpänä pienen lammen rannalla. Kuinka ihanalta tuntuikaan tuo ystävällisesti vilkuttava tuli tässä erämaan autiudessa! Rohkeasti lähti Pietari pyrkimään sitä kohti.

Tervasnuotion ääressä istui vanha ukko, käännellen vartaassa äsken kynittyä lihavaa metsoa, jonka höyhenet näkyivät kasassa vaarin kapineiden, keihään, jousen ja nuolikotelon luona. Vaari oli kookas ja tuuheapartainen sekä puettu hämäläisen metsänkävijän asuun. Kun hän ääneti ja liikkumatonna istui siinä nuotion punertavassa loisteessa, tuuheiden kuusten siimeksessä, ympärillään vahva pihkan ja veren tuoksu, olisi häntä saattanut luulla joksikin metsän jumalaksi.

Pietarin lähestyessä ei vaari osottanut mitään hämmästyksen merkkiä. Asentoaan muuttamatta tähtäsi hän tulijaan terävän katseen tuuheiden kulmainsa alta sekä vastasi äänettömällä päänyökkäyksellä Pietarin tervehdykseen. Samalla tavoin antoi hän myöskin suostumuksensa vieraan pyyntöön saada viettää yönsä hänen nuotiollaan.

Laskien matkarepun selästään istui Pietari tulen ääreen. Ukon olemus vaikutti häneen omituisen tenhoovasti eikä hän uskaltanut häiritä häntä puhuttelullaan. Mutta kun ukko oli saanut metson paistetuksi ja ryhtyi aterioimaan, leikkasi hän siitä mehevän palan ja ojensi Pietarille lausuen:

"Syö tuo terveydeksesi. Näytät kulkeneen pitkän matkan. Ehkä olet hyvinkin kaukaa kotoisin?"

"Minä tulen Turusta", vastasi Pietari, "mutta kotoisin minä en ole sieltä, vaan siltä suunnalta, jonne nyt matkani pitää."

"Olet siis hämäläisiä?" kysyi ukko, tarkastaen häntä uudelleen kiireestä kantapäähän.

"Olen syntynyt Linnajoen varrella, vaikka olenkin kauan ollut poissa kotiseudultani", vastasi Pietari, ryhtymättä vielä sen tarkemmin tekemään selkoa olosuhteistaan.

Ukko hymähteli jotakin itsekseen ja jatkoi ääneti ateriaansa. Pietarin teki mieli tiedustella häneltä lähemmin kotiseutunsa oloista sekä ennen kaikkea, oliko hän ristitty, mutta hän ei tietänyt oikein, miten päästä lähemmäs tuota metsänjumalaa. Niin aterioivat he hetkisen ääneti, kunnes ukko siirtyi itsestään tuohon asiaan kysymällä:

"Taidat olla ristitty?"

Pietari, joka matkalle lähtiessään oli varovaisuudesta jättänyt munkinpuvun sekä ottanut tavallisen suomalaisasun, vastasi myöntäen ja odotti jännityksellä, mitä se vaikuttaisi hänen yötoveriinsa.

"Ristitty ja matkalla Linnajoelle!" huudahti ukko hämmästyneenä ja pudisti päätään.

"Eikö sitten ristitty voi mennä Linnajoelle?" kysyi Pietari kummastusta teeskennellen.

"Miksikäs sinne ei voisi mennä", vastasi ukko, "mutta takaisin paluun voi olla niin ja näin. Saat kiittää onneasi, ellei sinua juokseteta kuoliaaksi pyhien puiden ympärillä. Kaikkivalta ei säästä ketään ristittyä."

"Kaikkivalta", huudahti Pietari hämmästyneenä.

"Niin, meidän hämäläisten päällikkö", selitti ukko. "Jurva hänen nimensä oikeastaan on, mutta ihmiset ovat alkaneet jo aikoja sitten kutsua häntä Kaikkivallaksi, kun hän tahtoi kaikki alistaa valtansa alle. En tiedä, mutta ainakin hänen vihamiehensä väittävät hänen pyrkivän kuninkaaksi, sellaiseksi kuin ruotsalaisillakin on. Ruhtinaaksi häntä omat orjansa jo sanovatkin. Ristityitä hän on kovin vihannut siitä pitäin kun ne veivät häneltä ainoan pojan. Niin että kolmiyhteisen jumalan palvelijan ei ole hyvä mennä hänen kätensä ulottuville."

Omituiset tunteet täyttivät Pietarin mielen hänen kuunnellessaan ukon juttelua. Jos hän onnistuisi käännättämään isänsä ristinuskoon, niin samalla suostuisi varmaankin suurin osa hämäläisiä kasteeseen ja hän olisi tehnyt Jumalalle sangen otollisen työn. Hänestä tuntui merkilliseltä Jumalan johdatukselta, että ristiretkeläiset olivat vieneet mukanaan juuri hänet, päällikön pojan, ja että hän siten oli saanut tilaisuuden päästä osalliseksi taivaallisesta valkeudesta. Varmaan oli Jumala siten valinnut hänet oman heimonsa apostoliksi.

Sitten siirtyivät Pietarin ajatukset hänen äitiinsä, jonka kuva näinä kuluneina vuosina oli aina säilynyt hänen mielessään ja jonka hän ennen muita oli sulkenut esirukouksiinsa. Ukkoon kääntyen kysyi hän:

"Entäs äitini ... tuota, Kaikkivallan vaimo tarkotin sanoa, elääkö hän vielä?"

Ukko katsoi häneen pitkään ja kummastuneena, mutta omia ajatuksiaan ilmaisematta vastasi hän:

"Elää kyllä, vaikka hänen tukkansa onkin poikaansa murehtiessa käynyt aikaisin harmaaksi."

Pietari ei voinut täydellisesti hillitä liikutustaan, vaikka hän huomasi ukon jälleen tarkastelevan itseään. Hänen silmänsä kostuivat väkisinkin muistellessaan äitiään, jonka heleään kehtolauluun hän pienokaisena oli niin usein nukahtanut. Kun verhon alta kohosi hänen sisäisen näkemyksensä eteen joukko kotoisia kuvia. Hän näki tavattoman avaran pirtin, jonka permannolla äiti liikkui toimeliaana emäntänä, vyöllään helisevä avainkimppu. Karsinassa kolkkivat jauhinkivet, joita orjat väänsivät, ja seinillä kiittelivät isän sota-aseet. Pitkän honkapöydän ääressä tarinoivat miehet olutta juoden ja vanha, pitkäpartainen vaari, kiertelevä runoseppä, näppäili kanteletta.

Mutta hetken kuluttua irtausi Pietari näistä mielikuvista, lausuen itsekseen: "Se on kansa, joka vielä pimeydessä vaeltaa, suokoon Jumala, että sille pian koittaisi oikea valkeus ja että se virittäisi kanteleensa ristiinnaulitun ylistykseksi."

Hän tarkasteli nyt vuorostaan ukkoa, joka mietteisiinsä vaipuneena tuijotti nuotioon. Mahtoiko hän olla ristitty? Ehkä hyvinkin, koskapa hän oli varottanut häntä menemästä Linnajoelle.

"Entä sinä, vanhus, oletko sinä ristitty?" kysyi hän hetkisen kuluttua vuorostaan.

Ukko nosti katseensa nuotiosta, hymähti omituisesti ja lausui sitten;

"Onhan minut kyllä kerran kastettu, mutta tokkopa ristittyjen jumala minua silti omaksensa tunnustaisi."

"Miksi niin, jos sinut kerran on kastettu kolmiyhteisen Jumalan nimeen?" ihmetteli Pietari.

"Minut kastettiin väkipakolla, mutta pappien ja sotilasten mentyä pesin minä itseni uhrilähteessä jälleen puhtaaksi", vastasi ukko rauhallisesti.

"Sinua onnetonta!" huudahti Pietari, jonka uskoninto heräsi. "Tiedätkö, että sinä sillä teollasi olet tuominnut itsesi helvettiin?"

"Jospa lienenkin, niin sielläpä kai ovat vanhempani ja koko sukunikin ja heidän seurassaan minä kuitenkin viihdyn paremmin kuin utojen ristittyjen kera taivaassa", selitti ukko yhtä rauhallisena. "Minä olen lapsuudestani saakka rukoillut Ukkoa sekä uhrannut Tapiolle ja Mielikille eivätkä ne ole minua koskaan hätään jättäneet. Mitä syytä minulla silloin olisi luopua heistä ja ruveta palvelemaan muukalaisten jumalia?"

Tämän sanottuaan korjasi ukko nuotiota ja laskeusi sitten havujen päälle pitkäkseen, vaipuen kohta uneen. Niin kuohuksiin kuin Pietari oli hänen sanojensa johdosta joutunutkin ja niin paljon sanottavaa kuin hänellä olisikin ollut tuolle pakanalliselle heimolaiselleen, täytyi hänen kuitenkin ukon välinpitämättömyyden tyrehtämänä hillitä itsensä.

Nyt vasta aavisti hän täydelleen ne vaikeudet, jotka häntä kohtaisivat koettaessaan käännyttää omia jäykkäpintaisia heimolaisiaan. Kauan makasi hän havuvuoteellaan avoimin silmin, miettien elämäntehtävänsä ja rukoillen sille Jumalan siunausta.

III.

Vietettyään vielä yhden yön metsässä saapui Pietari sitä seuraavana päivänä Linnajoelle. Syvä liikutus valtasi hänet, kun hän eräältä kunnaalta näki edessään laajenevan Linnajoen kylän peltojen ja niittyjen, joiden halki joki luikerteli, laajeten etäämpänä suojaisaksi merenlahdeksi. Joen rannalla linnamäen suojassa oli kylä ja sen keskellä kohosi korkeimpana ja uhkeimpana hänen syntymäkotinsa. Mutta niiden kirkkaiden muistojen yli, joita lapsuuden leikkikenttien näkeminen palautti hänen mieleensä, loi synkän varjonsa kylän laidassa kohoava uhrilehto sinne ripustettuine hevosen- ja karhunpäineen. Nopeasti palautti sen näkeminen hänet muistojen maailmasta todellisuuteen, muistuttaen häntä edessään olevasta tehtävästä. Hän tunsu jälleen raskaan velvollisuuden taakan ja voimattomuutensa tunnossa polvistui hän nöyrästi ja rukoili uutta voimaa ja rohkeutta työhönsä.

"Ristitty!" kuului hänen takaansa vihainen ääni, kun hän oli vielä rukoukseensa syventyneenä, ja lujat kourat tempasivat hänet samalla seisoalleen.

Ensi hämmästyksestä toinnuttuaan huomasi Pietari olevansa tekemisissä kahden nuoren, asetetun miehen kanssa. Siinä paikassa yhtyi kaksi polkua, se, jota myöten hän oli lännestä käsin vaeltanut sekä toinen ylempää jokivarrelta tuleva. Tätä viime mainittua pitkin olivat nuoret miehet nähtävästi saapuneet ja yllättäneet hänet rukoukseensa syventyneenä.

"Miksi te käytte minun kimppuuni, vaikka minä tulen aseettomana ja lisäksi teidän ystävänänne?" lausui Pietari sävyisästi nuhdellen.

"Vai ystävänänä!" vastasi toinen hänen vangitsijoistaan ivallisesti. "Kyllä me kuulimme, minkälaista sinun ystävyytesi on, kun rukoilit ristittyjen jumalaa hävittämään meidän uhrilehtomme."

"Mutta teidän omaa parastanne minä sillä tarkotin", väitti Pietari. "Minä en tule luoksenne hävittävänä vihollisena, vaan hyvän sanoman saattajana."

"Hyvän tai pahan, niin siitä saa Kaikkivalta päättää. Viemme sinut mennessämme hänen luokseen käräjäpaikalle."

He sitoivat hänen kätensä ja lähtivät sitten keskellään kulettamaan kylää kohti.

Linnamäki oli joesta kohoava hietikkokumpu, jonka laella oli jo vanhastaan ollut jonkunlainen suojarustus sekä yhteinen käräjäpaikka. Lähemmäs tultua huomasi Pietari, että kumpu oli ympäröity syvällä ja leveällä vallikaivannolla, jota hänen lapsuutensa aikana ei vielä ollut. Ympäri kummun lakea oli niinikään rakennettu vankka paaluaita ja sen sisäpuolella oli muutamia rakennuksen alkuja.

Varustuksen sisällä, jonne kulettiin kaivannon yli johtavaa nostosiltaa myöten, oli koolla suuri joukko

kansaa, etupäässä miehiä. Ne olivat syyskäräjille kokoontuneita etelähämäläisiä.

Ensimmäiseksi kiintyi Pietarin katse isäänsä, joka istui kivellä kansanjoukon keskellä. Hänen ympärillään istui kehään asetetuilla kivillä kymmenen kärjävanhinta, jotka yhdessä päällikön kanssa ratkasivat riitoja ja muita asioita. Puettuna kalliiseen verkaviittaan, uumallaan hopeasolkinen vyö ja kaulassaan raskaat hopeaketjut sekä sivulla miekka, jonka ponsi ja huotra olivat moninaisesti kirjailut, näytti Jurva sangen uhkealta. Hän oli useimpia muita kookkaampi, kuten päällikön tulikin, ryhdiltään arvokas ja katseeltaan päättävä. Koko hänen olemuksensa todisti todeksi sen, mitä metsästäjäjoukko oli Pietarille kertonut tämän heimoruhtinaan salaisista valtaunelmista.

Hän oli niinä kahtenakymmenenä vuotena, jotka Pietari oli viettänyt vierailta mailla, suuresti vanhentunut. Tuuhea parta, joka lainehti hänen leveällä rinnallaan, muistutti väriltään kuusennaavaa ja harmaantunut oli myöskin olkapäillä riippuva, alkuaan sysimusta tukka. Mutta hartiat eivät olleet vuosien eikä mielimurteiden painosta köyristyneet, vaan hänen ryhtinsä oli yhtä pysty ja käskevä kuin ennenkin.

Nähdessään isänsä sellaisena kärjäkivellä heimolaisiaan tuomitsemassa, unhotti Pietari hetkeksi sen kaksikymmenvuotisen, sisältörikkaan ajanjakson, jonka kuluessa hän oli isästään ja heimolaisistaan niin kauas etäännytynyt. Hän tunsu hetkisen samaa kunnianhimon sekaista ihailua voimakasta isäänsä kohtaan kuin ennen pikku poikana, sekä unhotti kuuluvansa nykyään yksinomaan taivaalliselle herralleen, Kristukselle.

Kohta kun Pietari saattajineen oli ilmestynyt paalutuksen sisään, kiintyi Jurvan katse häneen. Omituista väristystä tuntien tarkkasi Pietari ilmettä isän kasvoilla ja odotti, tuntisiko tämä häntä. Mutta isän katse oli kylmä ja vaaniva, ja kun esillä oleva asia oli ratkaistu, lausui hän:

"Hoi, te siellä! Mitä varten tuotte sen sidottuna kärjäpaikalle? Onko hänet tavattu pahanteosta?"

"Hän on ristitty ja me tapasimme hänet rukoilemassa ristittyjen Jumalaa hävittämään meidän uhrilehtomme", vastasi toinen Pietarin saattajista.

Päällikön kulmat rypistyivät uhkaavasti. Hän viittasi saattajia astumaan vankineen lähemmäs ja kysyi sitten Pietarilta:

"Kuka sinä olet ja mistä sinä tulet?"

Pietari oli juuri aikeissa vastata kysymyksellä: "etkö tunne minua?" kun hänen katseensa samassa kiintyi erääseen kehässä istuvista kärjävanhimmista. Se oli nimeltään Rönkä, mahtava mies ylempää jokivarrelta ja Pietari muisti hänet isänsä kilpailijaksi ja katkeraksi vihamicheksi. Kun salamanvälähdyksenä näki hän sen vahingoniloisen ilmeen, mikä kuvastuisi Röngän kasvoilla, jos hän ilmaisisi syntyperänsä ja tässä kaiken kansan kuullen kävisi selväksi, että Jurvan poika on ristitty, joka rukoilee häviötä heidän pyhälle puistolleen.

Sekä myötätunnosta isäänsä kohtaan että eduksi käännytystyölleen päätti hän toistaiseksi salata syntyperänsä ja vastasi sen vuoksi:

"Minun nimeni on Pietari Kaukovalta ja minä tulen Turusta."

"Olet siis ristitty?" kysyi Jurva edelleen.

"Olen syntisten puolesta kuolleen Kristuksen opetuslapsi", vastasi Pietari avoimesti.

"Ja mitä varten olet tullut tänne meidän luoksemme? Muukalaisten vallottajain edelläkävijänä ja vakoilijana?"

"Minun jälessäni ei seuraa mitään vallottajajoukkoa", vastasi Pietari, "vaan minä olen tullut yksinani julistamaan teille rauhan sanomaa."

Hän alkoi nyt yksinkertaisesti ja tottuneesti puhua ristiinnaulitusta maailman vapahtajasta, joka ihmisyyden päälle ottaen oli kuolemallaan hankkinut heillekin ijankaikkisen autuuden. Mutta hän ei ehtinyt pitkälle, kun Jurva keskeytti hänet vihaisesti huudahtaan:

"Suus kiinni, sillä nuo sinun lorusi tunnetaan täällä jo ennestään! Rauhan sanomaa te ristityt sanotte tuovanne, mutta ryöväreinä te itse teossa saavutte."

Pietarin vangitsijoihin kääntyen jatkoi hän:

"Viekää hänet kotiini ja sulkekaa vankikellariin, kunnes ehdin hänestä tarkemmin päättää. Nyt meillä on pohdittavana tärkeämpiä asioita."

Saattajat lähtivät taluttamaan Pietaria kylää kohti, joka oli alempana varustuksen pohjoispuolella. Toinen heistä lausui matkan varrella Pietarille:

"Nyt saat Kaikkivallan kellarissa levätä tarpeeksi, että jaksat Kekrin juhlassa juosta uhrilehtomme ympäri."

IV.

Linnamäkeä ympäröivä kaivanto, jonka saattoi joesta laskea vettä täyteen, oli samoin kuin paaluaitauskin joitakuita aikoja sitten rakennettu Jurvan toimesta. Hän aikoi itse asettua asumaan varustuksen sisään ja sitä varten hän oli ryhtynyt jo rakennuspuuhiin. Mutta näihin hänen suunnitelmiinsa oli väestö suhtautunut hyvin vastahakoisesti, sillä se ei ollut tottunut uhrautumaan yhteisen hyvän eteen. Hitaasti ja suurella vaivalla oli päällikkö saanut työt edistymään sille kannalle, millä ne nyt olivat. Mutta varustukset olivat vielä keskeneräiset ja nyt oli Jurva päättänyt suostutella heimolaisensa lopullisiin valmistustöihin.

Kun vanki oli saatettu pois käräjäpaikalta, nousi Jurva istuimeltaan ja lausui:

"Nyt, kun kaikki kesän työt ovat suoritettut, on minusta soveliaa aika rakentaa tämä linna täyteen kuntoonsa. Minä ehdotan sen vuoksi, miehet, että kustakin talosta saapuu ylihuomenna yksi mies eväillä ja työaseilla varustettuna tänne. Omasta puolestani panen minä kokonaista kymmenen miestä työhön."

"Vai omin eväin tekemään sinun töitäsi!" lausui tähän Rönkä pilkallisesti ja monelta taholta kuului hyväksyvää naurua.

"Minunko töitäni! Sanotko sinä minun töitäni?" tulistui Jurva ja silmäili niin kiinteästi ympärilleen, että naurajat paikalla vaikenivat. Mutta Rönkä säilytti pilkallisen ilmeensä, vastatessaan:

"Kenenkäs sitten, jollei sinun?"

Hän viittasi rakennusten pohjia ja jatkoi:

"Eikö nämä ole aiotut sinun asunnoksesi, vastaiseksi kuninkaanlinnaksesi?"

Rönkäläiset nauroivat jälleen, mutta yli ääriään suuttuneena huusi Jurva:

"Kyllä minä tunnen sinun koukkusi, sinä ainainen vastahangan soutaja! Enhän minä ole tässä puhunut näistä asuinrakennuksista, sillä ne minä olen itse alottanut ja itse myöskin valmiiksi rakennan, pyytämättä niitä varten syrjäisten apua. Kysymyshän oli yksinomaan paalutuksesta ja vallihautoista. Tämä linnamme ei ole taattu suoja vihollista vastaan, ennenkuin me rakennamme vielä toisen vallihaudan. Siihen työhön minä ehdotin miehen talosta."

"No, sama asiahan se on niinkin päin, sillä sinun taloasi ja rikkauksiasihan ne vallihaudat joka tapauksessa tulevat suojaamaan", virkkoi tähän Rönkä.

"Niin, ne suojaavat kyllä minua, teidän päällikköänne, ja minun omaisuuttani", huusi Jurva tulipunaisena vihasta, "mutta samalla ne suojaavat myöskin kaikkia teitä ja teidän omaisuuttanne. Turhaan sinä, Rönkä, syytät minua oman edun ajamisesta, sillä tässä on yhteinen hyvä kysymyksessä. Vai onko sinun kallosi liian ahdas käsittämään, että milloin vihollinen pyrkii meidän kimppuumme, on sillä ensimmäisenä vastassaan linna ja että meidän kotimme ovat turvassa niin kauan kuin linna kestää. Eikö sinun ja teidän muiden vastahakoisten silmiä ole avannut naapuriemme kohtalo? Lännen viikingit anastivat heidän asuinsijansa meren äärellä ja rakensivat valtansa tueksi linnan siihen kohti jokisuulla, johon heimolaistemme olisi itse tullut jo aikoja ennen rakentaa samanlainen linna.

"Pidättekö parempana heidän tavallaan odottaa, kunnes linnan rakentaminen on myöhäistä ja te olette vapaista miehistä muuttuneet vieraan orjiksi? Minä ainakaan en aio sellaiseen leväperäisyyteen jättäytyä, vaan olen tekevä kaikkeni, jotta me saisimme rauhassa elää täällä isiltä perityllä alueellamme. Mutta aikaa meillä ei ole päivääkään hukattavana, sillä vihollinen voi vielä tämän sulan aikana uudistaa hyökkäyksensä. Siihen viittaa minun mielestäni tuon ristityn ilmestyminen tänne. Varustustyöt on siis viisainta panna vitkastelematta käyntiin ja minä ehdotan, että kaikki ne, joille heimomme yhteinen hyvä on kalliimpi kuin oma mukavuus ja jotka siis ylihuomenna tahtovat tulla työhön, nostavat merkiksi siitä oikean kätensä."

Estääkseen Rönkää enempi juonittelemasta antoi Jurva asialle tämän nopean päätöksen. Miesten korvissa kaikuivat vielä hänen voimakkaat sanansa ja käsiä nousi ylös sikäli kuin Jurvan kiinteä katse

siirtyi miehestä mieheen. Ainoastaan Rönkä ja hänen ympärillään olevat miehet pysyivät hievahtamatta.

"Muistakaa siis velvollisuutenne kaikki te, jotka nyt olette kätenne nostaneet", lausui Jurva vielä paremmaksi vakuudeksi. "Ylihuomenna pannaan täällä työt alkuun."

Mutta mikäli Jurvan kasvoille levisi tyytyväisyyden ilme saamansa voiton johdosta, sikäli synkkeni Rönkä. Hän nousi sijaltaan ja lausui:

"Syyttäköt sitten jälestäpäin itseään ne, jotka ehdoin tahdoin haluavat heittäytyä Jurvan orjiksi. Minä ainakaan en ole niin hullu!"

Tämän sanottuaan lähti hän tiehensä käräjäpaikalta ja häntä seurasivat ne miehet, jotka äänestyksessä olivat häneen yhtyneet. Mutta Jurvan äänessä oli jo hyväntuulinen sävy, kun hän huusi heidän jälkeensä:

"Pyristelkää te rönkäläiset vastaan minkä pyristelette, tämä linna nousee sittenkin niin teidän kun meidänkin suojaksemme!"

Käräjät olivat päättyneet ja hetken kuluttua lähti Jurvakin miehineen kulkemaan alas kylää kohti.

V.

Pietari oli tällä välin vankina saatettu syntymäkotiinsa ja istui nyt pimeässä kellarissa, miettien asemaansa. Hänen saattajansa olivat tulkinneet peloksi sen syvän liikituksen, joka hänet oli vallannut lähestyessä paikkaa, missä joka askeleella heräsi yhä uusia lapsuusajan muistoja. Ja mitä lähemmäs taloa he tulivat, sitä väkevämmäksi kävi hänen liikituksensa, sillä joka hetki odotti hän saavansa nähdä äitinsä. Niin ei kuitenkaan käynyt, vaan ketään kohtaamatta suljettiin hänet vankikellariin.

Ristiriitaiset tunteet täyttivät hänen sydämensä. Hän tajusi nyt selvästi, että hän oli tullut särkemään isänsä työtä ja hän tunsu epäröivänsä. Mutta alistuvaisuus mestarin käskyihin ei sallinut mitään tinkimistä ja pysyäkseen edelleenkin kuuliaisena opetuslapsena oli hänen käytävä vaikka omaa isänsä vastaan. Tähän saakka oli hän seurannut mestarinsa askelia ja kuuliaisuutensa takia oli hän palannut syntymäkotiinsa saadakseen näissä omituisissa oloissa sykkivin sydämin kuulostella päänsä päällä äidin askelia. Mutta hänen tarvitsi sanoa vain sana ja vankihuone avautuisi ja hän saisi esiintyä rikkaan heimopäällikön poikana ja ainoana perillisenä. Hän tunsu, että hänen isänsä valta-asema ja suuret suunnitelmat olivat kutkuttaneet hänen inhimillistä luontoaan, lisäten osaltaan sitä tunteiden ristiriitaa ja epäröintiä, minkä valtaan hän oli joutunut. Aina siitä aikain, kun hänestä oli todella tullut ristitty, oli hän ikäänkuin jakaantunut kahdeksi ihmiseksi, jotka olivat alituiseissa taistelussa keskenään, tehden hänen olemuksensa rikkinäiseksi. Tämä vaivasi häntä toisinaan niin, että hän saattoi tuntea suoranaista kateutta sellaisia ehyitä ja kokonaisia miehiä kohtaan kuin hänen oma isänsäkin, miehiä, jotka horjumatta ja heilahtelematta kulkivat omaa varmaa suuntaansa.

"Mene pois, kiusaaja!" toisti hän moneen kertaan ja syventyi lopuksi palavaan rukoukseen.

Se tynnytti häntä ja palautti sydämeen entisen tasapainon. Päästyään siten voitolle siitä toisesta itsestään, ryhtyi hän tynnosti harkitsemaan, mihin hänen ensiksi oli ryhdyttävä. Pian olikin hän selvillä siitä, että hänen oli mitä pikimmin ilmaistava itsensä äidille sekä saatuaan äidin puolelleen — seikka, jota hän ei ollenkaan epäillyt — ryhdyttävä hänen avullaan vaikuttamaan isään.

Ehtoopäivällä toi vangille hiukan syötävää muuan iäkkäämpi mies, nähtävästi yksi talon lukuisista orjista. Pietari koetti päästä hänen kanssaan keskusteluun, mutta mies vastasi lyhyeen ja jurosti sekä poistui heti asiansa toimitettuaan. Seuraavana päivänä pistäytyessään vankikomerossa samalla asialla oli mies kuitenkin hiukan suopeampi ja Pietari pyysi häntä nyt ilmottamaan kahdenkesken talon emännälle, että hänellä olisi tälle jotakin tärkeää sanottavaa.

Tämän jälkeen tarkkasi Pietari jännittyneenä sekä oven takaa että päänsä päältä kuuluvia askelia. Mutta se ja seuraava päivä kuluivat ilman, että hänen vankihuoneeseensa ilmestyi muita kuin tuo harvasanainen ruuantuoja, jolta Pietari ei saanut edes tietää, oliko hän saattanut perille hänen sanansa. Hän alkoi jo käydä levottomaksi, samalla kuin halu saada syleillä äitiään kävi hänessä yhä kiihkeämmäksi.

Vankeutensa neljäntenä päivänä näki hän sitten ruuantuojan takana ovella naisen ääriiviivat. Miehen poistuttua astui tämä sisään, sulki oven ja tuohuksella tyrmää valaisten astui Pietaria kohti.

"Äiti!" huudahti Pietari tahtomattaan ja hänen sydämensä alkoi jyskiä kuuluvasti.

Mutta nainen, jolla oli lempeät kasvopiirteet ja harmaa tukka, silmäili häntä ääneti. Hän laski tuohuksen kädestään ja siirtäen vangin pitkän tukan syrjälle tarkasti hänen otsaansa, ohimoita ja

korvia. Sitten huudahti hän äänellä, joka ilmaisi suurta mielenliikutusta:

"Totisesti oletkin sinä oma poikani, minun pieni, poisryöstetty Toivottuni!"

Hän puhkesi kyyneliin ja Pietarin päätä hyväillen toisteli hän tuota hänen alkuperäistä nimeään, jonka kuuleminen yhdessä äidin hyväilyjen kanssa palautti Pietarin hetkiseksi kokonaan lapsuusajan mielikuvamaailmaan. He itkeä nyyhkyttivät yhdessä kyllikseen, kunnes äiti hiukan tyynnyttyään puhui:

"Sydämessäni ailahti niin kummasti, kun kuulin että tänne on suljettu ristitty nuori mies. Minä aioin tulla sinua puhuttelemaan, toivoen saavani kuulla jotain pojastani, sillä koskaan en ole lakannut uskomasta saavani vielä kerran sinut takasin. Äsken tuli sitten luokseni vanha Kuosma metsästäjä, joka oli tavannut sinut saloilla ja kertoi aavistelevansa sinua meidän pojaksemme. Silloin riensin minä suoraa päätä tänne ja löysin täältä vankikellaristamme oman poikani."

Hän puhkesi uudelleen kyyneliin, kysyen hetken kuluttua arasti:

"Mutta onko se totta, että sinä olet ristitty?"

"On, äiti, minä olen ristitty enkä toivo muuta niin hartaasti kuin että sinäkin ja isä ja koko heimomme tulisitte Kristuksen opetuslapsiksi", vastasi Pietari lämpimällä avomielisyydellä.

"Mutta isäsi vihaa niin katkerasti ristittyjä", sanoi äiti kartellen.

"Siksi että hän ei tunne Kristusta, joka on ainoa maailman valkeus. Uskotko sinä, äiti, sen?"

"Minä niin vähän tunnen ristittyjen jumalaa, mutta miksikä minä en voisi uskoa sitä, jota sinäkin, poikani", vastasi äiti hellällä myötämielisyydellä.

He keskustelivat vielä tovin aikaa ja sopivat siitä, että isä jätetään vielä toistaiseksi tietämättömäksi siitä, kuka hänen vankinsa oikeastaan on. Niin ollen tuli hänen edelleenkin jäädä vankikellariin, joka ei kuitenkaan enää tuntunut pimeältä ja kolkolta, kun häntä ympäröitsi siellä äidin hellyys ja kun hän täst'edes saisi siellä joka päivä opettaa kristinuskon totuuksia omalle kantajalleen. Niinpä hän jälleen polvistui ja kiitti Jumalaa siitä, että hän oli onnistunut ottamaan ensimmäisen askeleensa tällä vaikealla tiellä.

VI.

Työt linnamäellä oli pantu käyntiin. Jurva oli mitä parhaimmalla tuulellaan ja hänet nähtiin kaikkialla käskyjä antamassa, ohjaamassa ja neuvomassa. Toiset hänen omista miehistään olivat muiden joukossa vallihautaa kaivamassa, samalla kun toiset pystyttivät asuinrakennuksia paaluaitauksen sisällä. Jurva aikoi näet vielä ennen talven tuloa asettua sinne asumaan, voidakseen äkillisten päällekkäisten sattuessa puolustaa linnaa, kuten hän sanoi. Mutta rönkäläiset sanoivat hänen kiirehtivän sinne, ollakseen täysi "kaikkivalta" ja alistaakseen ikeensä alle muut heimolaisensa.

Eräänä iltana linnamäeltä palatessaan muisti Jurva ristityn vankinsa ja päätti ottaa hänet kuulusteltavakseen. Istuen avarassa isäntätuvassaan pitkän tammipöydän päässä, suopeana ja päivän monista puuhista väsähtäneenä, antoi hän oluthaarikan tyhjennettyään käskyn tuoda vanki sisälle. Hänen vaimonsa säpsähti ja aavisti ratkaisun olevan ovella. Useana iltana oli hän, miehensä kanssa kahden jäätyään, aikunut ottaa puheeksi heidän poikansa kohtalon, mutta peläten sillä asialla karkottavansa Jurvan suopean tuulen, oli hän asian esille ottamisen lykännyt aina tuonneemmaksi. Jännityksissään ja pelosta vavisten asettui hän nyt karsinan puoleen odottamaan, millaiseksi kohtaus oli muodostuva ja oliko Pietari ilmaiseva itsensä isälleen. Tuvassa oli kuitenkin jo onneksi siksi hämärä, että Jurva ei saattanut huomata hänen mielenliikutustaan.

Odottava äänettömyys vallitsi tuvassa, kun Pietari saattajansa kanssa astui kynnyksen yli ja pysähtyi huoneen keskelle. Hänen kasvoillaan ilmenevä tyyneys rauhoitti äitiä tuntuvasti.

"Tuota, kuinkas sinun nimesi olikaan?" kysyi Jurva alotteeksi ja äiti pani mielihyvin merkille, että hänen äänessään oli suopea sävy.

"Pietari Kaukovalta."

"Pietari, se on niitä ristittyjen nimiä", sanoi Jurva kuin itsekseen. "Kaukovalta, hm — ja minua sanovat Kaikkivallaksi. Olemmehan siis hieman kuin kaimaksia."

Hän naurahti hyväntuulisesti, mutta Pietarin kasvoilla värähti mielenliikutus. Hetken vaiettuaan kysyi

Jurva:

"Mutta mitä varten sinä tulit tänne meidän luoksemme? Jos tunnustat sen suoraan, niin minä lasken sinut kaikessa rauhassa takaisin."

"Vilpittömän totuuden sanoakseni, minulla ei ollut mitään muuta asiaa, kuin saada julistaa teille, pimeydessä eläville heimolaisilleni, hyvää sanomaa maailman vapahtajasta Jeesuksesta Kristuksesta", vastasi Pietari vakuuttavalla äänellä, jonka liikutus sai hieman värähtelemään.

Hänen sanansa ja se vilpittömän tapa, millä ne lausuttiin, tekivät nähtävästi vaikutuksensa Jurvaan, sillä niitä seurasi pitempi äänettömyys. Pietari katsoi hetken otolliseksi ja jatkoi äitiinsä katsahtaen:

"Sinä vertasit äsken minun liikanimeäni omaasi, päällikkö. Jos tahdot kuulla, niin kerron sinulle oman nimeni alkuperän."

"Hm, annahan sitten kuulua", hymähti Jurva.

Pietari silmäsi ympärilleen ja lausui:

"Kertoisin sen mieluummin kahdenkesken sinulle ja vaimollesi."

Nyt hymähti Jurva vieläkin kummastuneempana, mutta antoi kuitenkin hetken emmittyyään tuvassa olijoille merkin poistua.

Kun he olivat jääneet kolmisiin, lausui Pietari:

"Minunkin nimeni on ollut alkuaan Kaikkivalta, mutta tultuani tuntemaan Kristuksen, en minä katsonut syntisenä ihmisenä voivani pitää sellaista nimeä. Sillä kaikkivalta voi olla yksin Jumala. Sen sijaan aloin minä kutsua itseäni Kaukovallaksi, koska se Kristuksen valtakunta, jonka tuloa minä julistan, on ulottuva niin kauas tulevaisuuteen kuin tämä maailmakin sekä jatkuva vielä senkin jälkeen taivaassa."

"Sinä sanot nimesi olleen alkuaan Kaikkivalta", puhkesi Jurva kummastuneena lausumaan. "Mistä sinä sitten oikein olet kotoisin?"

Näitä sanoja seurasi jännittynyt äänettömyys, jota keskeytti vain nyyhkytyksen kaltainen ääni karsinasta, missä Pietarin äiti istui hämyin suojassa. Vihdoin kuului Pietarin ääni liikutettuna:

"Minä olen syntynyt tämän saman kurkhirren alla, missä nyt seison, ja sinä olet minun isäni. Muistat kai vielä poikasi, jota te nimititte Toivotuksi ja jonka muukalaiset kaksikymmentä vuotta sitten veivät pois?"

Syntyi hetken kestävä syvä hiljaisuus. Pietari astui muutaman askeleen isäänsä kohti, mutta pysähtyi äkkiä, kun Jurva kumealla äänellä tiuskasi:

"Vai minun pojakseni sinä ristittyjen lähetti uskallat tekeytyä!"

"Mutta hän on meidän poikamme!" huudahti yhtäkkiä Pietarin äiti, nousten karsinasta ja lähestyen poikaansa. Hän työnsi tätä isäänsä kohti ja jatkoi: "Katso, etkö tunne hänessä omaa, kadoksissa ollutta poikaamme."

Vaimonsa odottamaton sekaantuminen asiaan sai Jurvan hämmästyksestä sanattomaksi. Näkyi selvään, että hän kävi itsekseen ankaraa taistelua, mikä tuntui hänen särkyneessä äänessäänkin, kun hän Pietarille lausui:

"Mutta sinähän olet ristitty?"

"Niin olen, isäni, ja nyt olen tullut tekemään teitäkin osallisiksi samasta valkeudesta", vastasi Pietari hiljaa.

"Mutta minun poikani ei voi olla ristitty!" huusi Jurva ja hänen äänestään kajahti jälleen kylmä horjumattomuus. "Sinun kansasi minulla ei ole mitään tekemistä, ennenkuin annat uhrimiestemme pestä itsesi pyhässä lähteessä ja siten julkisesti palaat isäisi uskoon. Siihen saakka on sinun paikkasi vankihuoneessa."

"Isäni", lausui Pietari murtuneella äänellä, "koska et kuitenkaan kiellä, että minä olen syntynyt sinun pojaksesi, niin minä pyydän sinulta yhtä ainoata armonosotusta: että nimittäin sallit minun edes yhden kerran saarnata Kristuksen evankeliumia kokoontuneelle kylänväelle. Tai ellet siihen suostu, niin salli minun edes tässä laajemmin puhua Jeesuksesta sinulle ja äidilleni. Päätä sitten itse, onko se oppi niin paha ja vihattava, että sen saarnaaminen on estettävä".

"Salli hänen puhua, Jurva, sillä onhan hän meidän poikamme!" yhtyi hänen pyyntöönsä äitikin nyhkytysten katkomalla äänellä.

Mutta Jurva kutsui sisälle käskyläisensä, jotka hän äsken oli viitannut poistumaan, ja sanoi heille:

"Viekää vanki takaisin kellariin. Saarnatkoon siellä seinäkiville ristinuskoa niin paljon kuin mieli. Ennen saa hän ne kääntymään kuin Jurva Kaikkivallan."

"Jurva, Jurva, kuinka saatat sinä olla niin sydämetön, että oman poikasi suljet vankikomeroon!" huusi hänen vaimonsa itkien, kun palvelijat olivat vieneet Pietarin pois.

"Minun poikani ei ole vielä palannut", vastasi Jurva ontolla äänellä.

Hän istui entiselle paikalleen pöydän päähän ja nojasi päätään käteen. Pimenevässä tuvassa ei kuulunut muuta kuin hänen vaimonsa tukahtunut nyhkytys.

VII.

Seuraavana aamuna ei Jurvassa saattanut huomata mitään jälkiä illallisesta kohtauksesta. Vangista hän ei puhunut mitään ja ryhtyi tavallisiin toimiinsa niinkuin ei mitään olisi tapahtunut. Työpaikalla panivat linnanrakentajat kuitenkin merkille, että hän jäi toisinaan eteensä tuijottamaan sekä oli muutoin tavallista ärtyisempi. Vaimonsa kanssa ei hän kotona antautunut pitempiin keskusteluihin, vaan oleskeli etupäässä työpaikalla.

Kun hän eräänä aamuna saapui linnanrakennukselle, huomasi hän miehiä olevan työssä noin kolmatta osaa vähemmän kuin tavallista.

"Mitä tämä on?" kysyi hän äreästi läsnäolevilta. "Missä ne muut viipyvät?"

Kun miehet mitään vastaamatta vilkuivat toisiinsa, astui hän erään oman miehensä eteen ja tiuskasi:

"Sano paikalla, miksi kaikki eivät ole saapuneet työhön!"

"En minä mitään varmaa tiedä", vastasi mies, ottaen surkean muodon, "mutta minä luulen rönkäläisten yllyttäneen heitä jäämään pois työstä".

"Sitä minä jo aavistinkin", sanoi Jurva hammastensa välitse.

Hän tuijotti hetkisen mietteisiinsä vaipuneena eteensä, korotti sitten äänensä, niin että kaikki saattoivat sen kuulla, sekä lausui:

"Jos teidän joukossanne on vielä sellaisia, jotka epäilevät, että nämä työt eivät tapahdu meidän yhteiseksi hyväksemme ja jotka eripuraisuuden luulevat olevan suuremmaksi siunaukseksi heimollemme kuin yksimielisyyden, niin jättäkööt työpaikan ja lähtekööt heti kotiinsa. Minä en tahdo asettua heidän tielleen, vaan pidän parempana, että ne, jotka täällä tekevät työtä, tekevät sitä yksimielisyydellä ja luottamuksella."

Miehet silmäilivät toisiaan, mutta kukaan ei liikahtanut.

"Te tahdotte siis kaikki pysyä työssä", sanoi Jurva. "No hyvä, meitä on vielä kylliksi paljon saadaksemme työt suoritetuksi. Mutta muistakoon nyt jokainen teistä pysyä lujana rönkäläisten houkutuksille."

Tästä huolimatta tapasi Jurva parin päivän kuluttua miesjoukon muutamia kymmeniä pienempänä. Rönkäläiset olivat jälleen olleet liikkeessä sekä onnistuneet hyvin myyräntyössään. Jälellä olivat enää ainoastaan Jurvan oman kylän miehet, ja hän tiesi, että ainakin he pysyivät työssä, tehden sen joko pelosta tai uskollisuudesta. Mutta heitä oli nyt liian vähän, saadakseen varustukset ennen talven tuloa valmiiksi.

Jurva oli koko päivän harvapuheinen, synkkä ja äreä. Illalla kotiin tultuaan otti hän tulta tuohukseen ja lähti vankikellariin. Huolestuneena hiipi hänen vaimonsa perässä ja asettui oven luo kuuntelemaan. Hän kuuli miehensä puhuvan, äänessään masentunut sävy:

"En epäile, ettetkö sinä synnyltäsi ole minun poikani ja tunnenhan sinussa nyt, näin läheltä tarkastellessani, pienen, pois ryöstetyn perilliseni piirteet. Et käsitä, kuinka tuo ryöstö koski minuun, sillä kaikki minun puuhani näyttivät hukkaan menneiltä. Mutta minä en masentunut, vaan toivoen saavani joko toisen pojan tai sinut takaisin jatkoin minä työtäni. Toista poikaa en ole saanut, mutta sinä olet tullut takaisin. Iloitsin sydämestäni tultuani vakuutetuksi, että sinä olet kadonnut poikani. Sylini on sinulle aina avoinna, kun vain riisit päätät muukalaisuuden verhon. Tällä hetkellä tarvitsen poikaa,

auttajaa, enemmän kuin koskaan, sillä vihamiesteni salavehkeet uhkaavat tehdä työni tyhjäksi. Tule pojakseni ja auta minua! Yhdessä me saamme aikaan sen, mikä minulta yksin jää keskeneräiseksi. Me kukistamme Röngän ja rakennamme linnan valmiiksi. Sitten yhdistämme me eri heimokunnat, karkotamme Turusta ristityn piispan pappeineen ja vallotamme muukalaisten pystyttämän linnan Aurajoen suusta. Ja sitten ... niin, sitten saat sinä kaiken vallan minun jälkeeni, sinä olet koko maan valtiias, suomalaisten kuningas. Jätä siis, poikani, muukalaisuutesi, palaa heimosi uskoon ja rupea julkisesti Jurva Kaikkivallan pojaksi."

Lopussa oli Jurvan ääni käynyt hellän pyytäväksi ja henkeä pidättäen kuunteli äiti, mitä Pietari oli vastaava tähän isän intomieliseen esitykseen.

Hetken kuluttua kuuli hän poikansa äänen kuin maan alta vastaavan:

"Isäni, minä olen valmis auttamaan sinua kaikessa, mikä ei sodi omaatuntoani vastaan. Mutta uskostani minä en voi luopua. Vaan etkö voi minua ristittynäkin omaksua pojaksesi ja auttajaksesi?"

"En!" kuului Jurvan vastaus ja hänen äänensä, joka äsken oli ollut pyytävä, muuttui yhtäkkiä jyrkäksi. "Minä käyn taistelua ristittyä vastaan ja sen vuoksi ei auttajani ja vielä vähemmän oma poikani saa olla ristitty. Vielä kerran kysyn siis sinulta, etkö tahdo luopua tuosta muukalaisten uskosta ja ryhtyä auttamaan isääsi hänen raskaassa taistelussaan?"

"Voi isä, isä, miksi asetat minun eteeni tämän ristiriidan!" huudahti Pietari syvän tuskan vallassa, lisäten hetken kuluttua kuin itsensä kanssa taistellen: "Enemmän tulee kuulla Jumalaa kuin ihmisiä!"

"Et siis suostu?" kuului nyt isän kysymys pahaa ennustavalla äänensävyllä.

"En voi, isäni, en voi, mutta poikasi..."

Tässä keskeytti hänet Jurvan jyrähtävä ääni:

"Poikani et sinä ole, mokoma ristittyjen äpärä! Seuratkoon kiroukseni kantapäilläsi elämäsi loppuun!"

Seuraavassa hetkessä astui Jurva ulos kellarista ja ovi hänen jälessään paukahti jymähtäen kiinni. Hädintuskin ehti äiti väistyä syrjään ja kätkeytyä miehensä katseelta.

VIII.

Pietari oli taistellut sydämessään nopean, mutta sitä ankaramman taistelun ja selviytynyt siitä voittajana. Kiusaaja oli näyttänyt hänelle kaiken maailman kunnian ja huikaissut lyhyeksi hetkeksi hänen silmänsä, niin että se toinen, vanha minä, oli vähällä ollut päästä ylivaltaan. Mutta Herra oli rientänyt hänen avukseen ja kiusaajan oli täytynyt jättää hänet. Ensi hetkinä isänsä mentyä tunsu hän sulaa voittajan riemua ja näki silmissään kimaltelevan marttyyrikruunun, ja sen kimmellys oli paljon kirkkaampi kuin sen maallisen kruunun, jonka toiveilla isä oli häntä häikäissyt.

Hän oli täynnä palavata uskonintoa ja toivoi hartaasti, että äiti olisi mitä pikimmin tullut hänen luokseen, saadakseen täydentää työnsä ja liittää hänet pyhän kasteen kautta Kristuksen seurakuntaan. Joka päivä oli hän opettanut äidille ristinopin totuuksia, ja nyt tunsu hän hetken otolliseksi kasteen antamiseen.

Aika kului kuitenkin seuraavaan aamupäivään, ennenkuin äiti hiipi poikansa vankikomeroon.

"Voi, rakas poikani, hänhän kiroi sinua!" lausui äiti itkuun purskahtaen ja tapansa mukaan hyväillen hänen päätään.

"Elä ole siitä murheissasi, sillä minun herrani ja vapahtajani on tekevä sen tyhjäksi", lohdutti häntä Pietari.

"Hän ei ole nukkunut koko yönä ja aamulla linnamäelle lähtiessään oli hän niin synkkä ja alakuloinen. Kovasti sen on täytynyt häneen koskea ja minun käy häntä niin säälikseni."

"Kyllä se koskee minuunkin, äiti", vastasi Pietari, "mutta toisin ei se voi olla, ja minä toivon kaiken vielä muuttuvan hyväksi. Minä olen koko yön viettänyt rukouksissa isäni puolesta ja olen vakuutettu, että hän käsittää vielä totisen valkeuden."

"Kunpa niin kävisi", sanoi äiti ilahtuneena. "Minä en kuitenkaan jaksaa uskoa ennenkuin näen, sillä minä tunnen hänen jäykkyytensä."

"Nyt, äiti", alotti Pietari hetken kuluttua, "on tullut hetki, jolloin sinun on otettava viimeinen askel ja päästävä osalliseksi pyhästä kasteesta".

"Minä en tahdo mitään niin hartaasti kuin päästä osalliseksi samasta uskosta, joka sinutkin on tehnyt niin lujaksi", vastasi äiti. "Mutta olenko minä siihen mahdollinen?"

"Ja miksi et olisi?" ihmetteli Pietari, "sillä olethan sinä nyt selvillä pyhän uskomme perustotuksista ja sydämesi on muutoin valmis ottamaan vastaan kasteen".

"Mutta illalla, kun isäsi houkutteli sinua luopumaan ristinususta, toivoin minä alussa, että sinä suostuisit hänen pyyntöönsä", tunnusti äiti arasti.

"Mutta Herramme on auttanut sinua, kuten minuakin, voittamaan kiusauksen", rohkaisi häntä Pietari.

Niin tapahtui hetken kuluttua, kun äiti oli toimittanut paikalle tarvittavat välikappaleet, Jurva Kaikkivallan vankikellarissa pyhä toimitus, jonka kautta pakanallisen ja jäykän heimopäällikön puoliso oman poikansa kastamana liittyi ristittyihin. Oudoksuen ja ihmeissään kuulivat talon naisorjat permannon alta kaikuvan ristittyjen virren, jota heidän oma emäntänsä veisasi yhdessä vangin kanssa.

Kun Pietarin äiti palasi kellarista, kohtasi hän ensimmäiseksi vanhan Kuosman, joka kiireisestä kulusta hengästyneenä juuri saapui pihaan ja hänet nähdessään kysyi päällikköä.

"Missäpäpäs muualla kuin linnamäellä", vastasi hän. "Siellä hän on miehineen. Mutta mihin sellainen kiire?" lisäsi hän nähdessään Kuosman lähtevän saman tien linnamäkeä kohti.

"Kiire on!" huusi ukko solalta menessään, "sillä ristosoturit ovat tulossa tänne. Kastavat parhaillaan kansaa Rönkälässä."

Kuosma kiiruhti matkaansa, niin että hiekka priiskui hänen virsujensa alla. Mutta päällikönvaimo palasi kiiruusti takaisin poikansa luo ja ilmotti hänelle Kuosman tuoman uutisen. "Mitä meidän nyt on tehtävä?" kysyi hän hätäntyneenä ja neuvotonna.

Hetken mietittyään vastasi Pietari:

"Minä luulen, että piispa Turussa on jotenkuten saanut kuulla minun vankeudestani sekä lähettänyt ristiretkeläisiä minua vapauttamaan. Niin ollen olisi mielestäni viisainta, että minä menisin heitä vastaan Rönkälään ja estäisin heidät ryhtymästä taisteluun isäni kanssa. Uskallatko laskea minut vapauteen, äiti?"

"Sitähän sinun ei pidä kysyäkään. Lähde siis kiiruusti matkaan, ennenkuin isäsi palaa linnamäeltä, ja Jumala olkoon kanssasi!"

Kun Pietari muutaman hetken kuluttua oli solalla menossa, palasi hän yhtäkkiä äitinsä luo pihan keskelle ja lausui:

"Mutta voinko minä näin jättää sinut, äiti? Tietysti isä minun häviämisestäni purkaa vihansa sinuun. Ei, kyllä minun on jäätävä tänne."

"Ei, ei, vaan sinun on mentävä ristosotureita vastaan ja estettävä heidät taistelusta!" vastasi äiti lujasti.

"Mutta silloin on sinunkin seurattava minua, sillä en voi sinua jättää isäni vihan uhriksi", väitti Pietari.

"Ei, ei, vaan minun on oltava isäsi luona, ja Herra on minua kyllä suojeleva. Elä ole siis minusta huolissasi, vaan riennä matkaasi", ja äiti työnsi häntä hellästi solaa kohti.

Hetken kuluttua oli Pietari ulkona pihasta, äidin katsoessa kyynelsilmin hänen jälkeensä sekä lukiessa hiljaa vasta oppimiansa rukouksia.

IX.

Kun Kuosma oli kertonut sanomansa Jurvalle, ei tämä osottanut mitään hämmästyksen merkkejä. Synkän päättävästi lausui hän ainoastaan:

"Tulkoot, miekkani kaipaakin jo verta!"

Tarmokkaasti ja nopeasti ryhtyi hän varustautumaan vihollisen varalle. Lähikukkuloilla sytytettiin merkkitulet ja varmemmaksi vakuudeksi pantiin lähikyliä kiertämään kapula ilmoituksen kera, että kaikki ne, jotka tahtoivat puolustaa vanhaa vapauttaan sekä pysyä uskollisina isien uskolle ja tavoille, kätkekööt kiiruusti omaisuutensa ja rientäkööt itse aseilla varustettuina linnamäelle. Pari miestä lähetettiin jokivartta ylös vakoilemaan vihollisen liikkeitä, ja osa naisista sekä aseisiin pystymättömät miehet toimitettiin karjan kanssa etäisiin metsiin. Kaikki muonavarat sekä kalleudet kuletettiin kylästä

linnamäelle varustuksen turviin.

Illan hämärtäessä alkoi kaikki olla jo valmiina vihollisten vastaanottamiseksi. Sisempi vallikaivanto, joka oli jo aiemmin saatu valmiiksi, oli laskettu vettä täyteen, ja ulomman, vielä keskeneräisen kaivannon reunoihin oli pystytetty teräväkärkisiä seipäitä tiheäksi piikkimetsäksi. Paaluaitauksen sisällä oli suuret pinot myrkytettyjä nuolia sekä heittokeihäitä ja kiviä, joita viimeainittuja saattoivat naisetkin viskellä varustukseen pyrkivän vihollisen päälle. Miehet koettelivat jousiaan ja niiden jänteitä, toisten terottaessa miekkoja ja sotakirveitä. Jurvan uudet rakennukset eivät vielä olleet täysin valmiit, mutta saivat nyt siitä huolimatta tarjota suojaa niin monelle kuin seinien sisälle mahtui. Loput saivat viettää yönsä ulkona nuotiotulien ääressä.

Kun päällikön vanha talo oli tyhjennetty kaikista arvokkaammista tavaroista ja koko kylä päivän laskiessa seisojautiona ja hyljättynä, lähti Jurva, joka vaimonsa ja yhden miesorjan kanssa viipyi vielä paikalla, vankikellariin. Pian palasi hän takaisin ja astuen pelon vallassa odottavan vaimonsa eteen sanoi:

"Sinäkö sen olet tehnyt?"

"Minä", vastasi vaimo, koettaen katsoa miestänsä lujasti silmiin sekä lisäten hetken kuluttua: "Sillä poikamme tahtoi mennä vihollisia vastaan, estääkseen heitä hyökkäämästä sinun kimppuusi."

Jurva mitteli häntä hetken katseillaan, mutta kääntyi sitten mitään puhumatta ympäri ja viitaten toisia mukaansa lähti astumaan linnamäkeä kohti.

Tällä välin oli Pietari ehtinyt kulkea Röngän kylään. Siellä tapasi hän useihin satoihin nousevan ristiretkeläisjoukon sekä muutamia munkkeja, jotka parasta aikaa kastoivat kansaa ristinuskuon. Hän sai kuulla, että Rönkä puoluelaisineen ei ollut tehnyt mitään vastarintaa, vaan taipunut mielisuosiolla kasteeseen. Pian huomasi hän kuitenkin asianomaisia puhutelleessaan, että Rönkä oli ottanut kasteen ainoastaan siitä syystä, ettei hänen tarvitsisi yhdessä Jurvan kanssa taistella ristinsotureita vastaan. Saipa Pietari myöskin selville, että Rönkä aikoi yhdessä ristiretkeläisten kanssa lähteä vallottamaan Jurvan linnaa sekä toivoi Jurvan kukistuttua pääsevänsä ristittyjen avulla suurempaan vaikutusvaltaan.

Saamansa tiedot synnyttivät Pietarin mielessä syvää halveksuntaa, ja sen sijaan että olisi ryhtynyt avustamaan toisia munkkeja pakanain kastamisessa, käänsi hän selkänsä koko toimitukselle ja ryhtyi etsimään ristijoukon päällikköä. Hänelle neuvottiin erästä kookasta soturia, ja astuessaan tämän eteen kohtasi Pietarin ikävä yllätys, sillä miehen tunsin hän ritari Konradiksi, johon hän oli tutustunut jo Vironmaalla, ja joka kuului saksalaisten kalpaveljesten ritarikuntaan. Hän oli aikoinaan taistellut pyhällä maallakin, ja kun Vironmaan valloitus näihin aikoihin oli pääasiassa loppuun suoritettu, oli hän nähtävästi äsken tullut Suomeen ja tarjonnut palvelustaan piispa Tuomaalle.

Herra Konrad oli pitkä ja luiseva mies, jolla oli käyrä nenä ja leuassa suippo parta sekä vasemmassa poskessa iso miekanarpi. Hänen ulkomuodossaan oli jotakin, mikä hyvin paljon muistutti petolintua. Luonteeltaan hän olikin ahnas, saaliinhimoinen ja julma. Pietari oli kerran Virossa joutunut hänen kanssaan kiivaaseen riitaan, koettaessaan hillitä hänen julmuuttaan ja ryöstönhaluaan. Samassa tilaisuudessa oli Pietarin nuorekkaan kiivas ja palava uskoninto ensi kerran pahasti järkähtänyt, niin että jälkiseuraukset siitä puhkesivat tuon tuostakin näkyviin epäilyksinä ja hetkellisenä tarmottomuutena. Ritari Konradin tovereineen riehuessa eräässä virolaiskylässä, oli Pietari kohdannut muutaman vanhuksen halaistuin otsin makaamassa kylänraitilla. Ukko oli ollut vielä hengissä ja Pietarin kumartuessa hänen puoleensa oli vanhus lausunut, synkkä viha sammuvassa katseessaan: "Te sanotte tuovanne meille rakkauden ja ikuisen autuuden oppia, mutta itse asiassa karkaatte te päällemme kuin villipedot. Minä kiroan teitä ja teidän oppianne!" Monenlaisia kauhunnäytöksiä oli Pietari senkin jälkeen saanut Virossa kokea ja monta taistelua oli hän sydämessään käynyt, tehdessään itselleen selväksi, että hänen ristinuskuonsa oli kokonaan toista kuin se tapa, millä kalpaveljekset sitä pakanain keskuuteen levittivät.

Herra Konradillekaan ei Pietarin kohtaaminen näyttänyt olevan mikään mieluinen yllätys. Kun Pietari oli tiedustellut hänen suunnitelmiaan, vastasi Konrad:

"Matkamme päätarkoituksena on kukistaa Jurva-niminen pakanain päällikkö, joka ristilliselle kirkolle on tuottanut paljon vahinkoa. Huomenna jatkamme matkaa jokisuulle ja valloitamme siellä heidän linnansa sekä viemme Jurvan vankina piispan luo, ellei hän sitä ennen ole saanut osaansa minun miekastani."

Hetken vaiettuaan lisäsi hän pilkallisesti:

"Tämän kylän miehet, jotka vielä äsken olivat pakanoita, ovat nyt niin innokkaita ristittyjä, että he huomenna seuraavat meitä nujertamaan Jurvaa."

"Mutta minä pidän viisaampana, että te jätätte Jurvan rauhaan", virkkoi nyt Pietari. "Minä olen kastanut hänen puolisonsa ristinuskoon ja toivon Jumalan avulla saavani vielä itse päällikönkin kääntymään. Ja kun päällikkö kääntyy, silloin kääntyvät kaikki muutkin. Täten pääsemme me väkivaltaa käyttämästä ja työmme on kantava paljon siunatumia hedelmiä. Minä pyydän siis teitä, jättäkää Jurva ja hänen väkensä minun huostaani, minä menen heistä vastuuseen."

"Vai niin, te kiivaileva isä, vai tahdotte jälleen meren tälläkin puolen asettua minun tielleni", vastasi Konrad pahansuovasti. "Mutta minullapa on piispan selvä käsky hävittää Jurvan linnotus, kaataa hänen uhripuistonsa ja tuoda hänet itsensä joko elävänä tahi kuolleen Turkuun. Ja tästä määräyksestä minä en aio rahtuakaan poiketa, vaikka vieläkin kiivaampi munkkiveli tielleni ilmestyisi."

"Mutta täällä minä asetun teidän väkivaltanne ja julmuutenne tielle vieläkin suuremmalla syyllä kuin meren tuolla puolen, sillä tämä on minun syntymämaani!" huudahti Pietari tulistuneena. "Jos te täällä aiotte menetellä samoin kuin Virossa, niin siitä saatte tehdä tiliä piispalle, sillä hänen tahtonsa ei suinkaan ole, että pyhää evankeliumia levitetään julmuudella."

"Ho, ho, turhaa te, isäseni, pelottelette minua piispalla", vastasi Konrad. "Ei hän pakanoita kohtaan ole yhtä arkakätinen kuin te. Niinpä lähtiessänikin sain olla todistajana, kun hän omin käsin kuritti erästä uppiniskaista hämäläispakanaa, niin että mies pääsi henki pahastaan."

Hän silmäili Pietaria ivallisesti ja lisäsi:

"Huomenna siis lähdemme pääpakanan pesää karhomaan. Valmistautukaa kastamaan pakanoita, mikäli heitä nimittäin tulee miekaltamme säästymään."

Pietari kohotti kättään ja huusi kuohuvan vihan vallassa:

"Kirous seuratkoon askeleitasi, sinä tunnoton muukalainen, joka saastutat pyhän ristinmerkin kantamalla sitä riettaassa kilvessäsi!"

Hän kääntyi selin herran Konradiin, joka hänen vihanpurkaukseensa vastasi hohottavalla ivanaurulla.

X.

Puolenpäivän aikaan seuraavana päivänä ilmestyivät ristiretkeläiset linnamäen alle.

"Tuotapa en sentään olisi uskonut!" virkkoi Jurva, nähdessään Röngän ja muutamia hänen puoluelaisistaan vihollisten joukossa. "No, sitä parempi, sillä nytpä tarjoutuu tilaisuus mitellä avoimesti miekkaa sen katalan kanssa."

Viholliset pysähtyivät ampumamatkan ulkopuolelle, ja hetken kuluttua lähenei varustusta airut, kädessään valkoinen lippu ja torvi. Hän pysähtyi ulomman vallihaudan äärelle ja puhallettuaan torveensa huusi Jurvalle, joka lähimpien miestensä kanssa seisoi paaluaidan ampumalavalla, ollen rintaansa myöten vihollisten näkyvissä:

"Hänen pyhyytensä piispa Tuomaan nimessä káskee ritari Konrad teitä jättämään varustukseenne hänen haltuunsa. Jos te teette sen ilman vastarintaa sekä luovutte pakanallisista menoistanne ja annatte itsenne kastaa, ei teille tule tapahtumaan mitään paha. Totelkaa siis hänen käskyänsä!"

Jurvan katse säteili vihaa, kun hän jyrähtävällä äänellä huusi vastaan:

"Minä en tunne mitään piispa Tuomasta tai ritari Konradia, jota minun tulisi totella. Että sinä julkeat vapaille miehille tuoda sellaisia vaatimuksia, siitä olet sinä ansainnut tämän palkaksesi."

Samassa ojensi Jurva airutta kohti jousen. Jänne helähti ja suhahtaen halkasi nuoli ilmaa, tarttuen seuraavassa hetkessä, sulka vielä väristen, airuen rintaan. Mies kuukertui nurin ja vierähti alas vallikaivantoon. Ristisoturit kohottivat hurjan kostohuudon, ja osa heistä hyökkäsi varustusta kohti kuin aikoen sen yhdellä iskulla anastaa. He saivat kuitenkin vastaansa tiheän nuolikuuron, joka pakotti heidät nopeasti vetäytymään takaisin ampumamatkan ulkopuolelle.

Varustuksen vallottamisesta väkiryynnäköllä ei ollut ajatteleminenkaan, vaan aluksi täytyi turvautua muihin keinoihin. Osa vihollisista ryhtyi heti valmistamaan jonkunlaisia heittokoneita, joilla piti singottaman kiviä varustukseen sekä koetettaman murtaa paaluaitaa. Toiset ryhtyivät heti ampumaan tulinuolia varustukseen. Ne eivät kuitenkaan kyenneet mitään aikaan saamaan, sillä sellaista mahdollisuutta silmällä pitäen oli Jurva varustuksen sisällä olevat rakennukset kattanut turpeilla. Ja jos seinät tai paaluaita jostakin kohti yrittivät syttyä, sammuttivat puolustajat tulen alkuunsa.

Niin kului se päivä loppuun, vihollisten saamatta sen mainittavampaa aikaan.

Seuraavana aamuna huomasi piiritetyt, että yön aikana oli ulomman vallihaudan kupeista nyhdetty kaikki terotetut seipäät. Siitä ei vihollisille toistaiseksi kuitenkaan ollut mitään hyötyä, sillä edessä oli toinen, vedellä täytetty vallihauta, ja sen partaalle ei ollut hyvä tulla paaluaidan takaa alati uhkaavan nuolisateen takia. Mutta aamupäivällä saivat viholliset valmiiksi pari heittokonetta, joilla he alkoivat paaluita vastaan sinkautella lähes miehen painoisia kivijärkäleitä. Aita oli kuitenkin sisäpuolisten pönkain avulla siksi hyvin tuettu, että se ei mistään kohti murtunut. Sen sijaan tuottivat aitauksen sisälle lentäneet kivet enemmän vahinkoa, surmaten päivän kuluessa kolme puolustajaa.

Ilmapäivällä saivat viholliset apuväkeä. Jokea ylös nousi nimittäin kokonainen pieni laivue asetettuja miehiä. Jurva tunsi heidät ruotsalaisiksi viikingeiksi, jotka olivat vallanneet läntisen naapurijoen suun ja jotka nyt ritari Konradin kehotuksesta olivat rientäneet hänen avukseen kukistamaan Linnajoen valtiasta.

Silmäillessään paaluaidan takaa yhtyneitä vihollisjoukkoja lausui Jurva synkästi:

"Olkoonpa heitä vaikka vieläkin enemmän, ilmaiseksi eivät he tätä linnaani ota!"

Koko päivän oli hän ollut väsymättä toimessa. Edellisenä yönä oli hän yhden luotettavimmista miehistään lähettänyt sisämaahan pyytämään sikäläisiä hämäläisiä avukseen. Nähdessään nyt ennestänsäkin suuren vihollisjoukon saavan apuväkeä, hiipi hänen mieleensä kuitenkin epäily avun joutumisesta oikeaan aikaan. Ajatuksensa salasi hän kuitenkin visusti muilta, koettaen miestensä kesken pitää yllä rohkeata mielialaa.

Illan pimetessä kiersi hän vielä kerran ympäri varustuksen, ja annettuaan vartioille viimeiset ohjeet sekä kehoitettuaan heitä valppauteen, meni hän levolle. Mutta jo puolenyön aikana herätettiin hänet sikeimmästä unestaan. Ulos hyökättyään huomasi hän paaluaidan erästä kohti olevan tulesta, jota osa vartioista koetti sammuttaa, toisten seisossa ampumalavalla ja heitellessä kiviä alas vallikaivantoon. Nopeasti kiipesi hän ylös lavalle ja pääsi siinä tuokiassa selville kaikesta.

Vihollisjoukkojen päälliköt olivat illalla pitäneet neuvottelun ja tulleet siihen tulokseen, että linnaa ei voitu saada muutoin kuin jollakin äkkiyllätyksellä. Ruotsalaisen apujoukon päällikkö oli tehnyt ehdotuksen, jonka toiset olivat heti hyväksyneet, ja jota he nyt olivat ryhtyneet toimeenpanemaan. Eräs laivueen veneistä oli varustettu tukevalla suojakatolla ja pimeyden suojassa ohjattu vallikaivantoon sekä kaikessa hiljaisuudessa kiinnitetty paaluaidan juurelle. Veneessä oli runsaasti mukana tervaan kastettuja rohtimia, joiden avulla aita saatiin nopeasti syttymään. Kun vartiat tulen leimahtaessa kiiruhtivat palopaikan läheiselle ampumalavalle, tervehtivät heitä vallihaudan äyräälle pimeän suojaan asettuneet viholliset tiheällä nuolituiskulla. Tämän takia kävi sammutustyö hitaasti ja lisäksi saattoivat sytyttäjät, ollen ylhäältä heitettyjä kiviä ja keihäitä vastaan hyvässä suojassa veneen katoksen alla, kaikessa rauhassa kiihottaa tulta.

Jurvan itsensä ryhtyessä johtamaan sammutusta saatiin tuli hetken kuluttua tukahutetuksi. Mutta ainoastaan tuokioksi, sillä sytyttäjät tekivät työtään, ja hetken kuluttua leimahtivat liekit uudelleen hulmuamaan. Siten jatkui läpi yön tätä omituista taistelua, toiselta puolen tulen sytyttämistä, toiselta sen sammuttamista, samalla kun vallikaivannon taakse asettuneiden vihollisten nuolet suhahtelivat ilmassa, varottaen puolustajia pysymään suojassa paaluaidan takana.

Aamun sarastaessa tutki Jurva tarkemmin paaluita ja huomasi muutamien tukipylväiden siksi palaneen, että ne eivät kauemmin kestäisi heittokoneiden jyskytystä. Ja samalla huomasi hän, että viholliset olivat ensimmäisen venheen taakse kulettaneet toisia, niin että ne kyljittäin maaten täyttivät vallikaivannon laidasta laitaan. Niiden päälle oli asetettu kylästä kulettuja huoneiden ovia, jotka muodostivat leveän ja mukavan sillan. Oli siis selvää, että vihollinen aikoi heittokoneillaan murtaa paaluaidan sekä rynnätä aukosta varustukseen.

Tehtyään nämä huomiot antoi Jurva kiiruusti käskyn hajottaa erään varustuksen pienemmistä rakennuksista sekä rakentaa hirsistä sulun palaneen aidankohdan eteen. Tämä toimenpide tuli kuitenkin liian myöhään. Ennenkuin rakennusta oli saatu hajalleen, kohosi aurinko taivaanrannalle ja samalla jysähti vihollisten heittokoneesta ensimmäinen kivi aita vastaan. Sitä seurasi heti toinen ja sitten taas tuokion kuluttua kaksi perättäistä jymäystä. Viholliset olivat siis asettaneet molemmat heittokoneensa jyskyttämään palanutta aidan kohtaa. Pian näkyivätkin seuraukset. Hiiltyneet tukipylväät longahtelivat ja kallistuivat, vielä muutama jysäys ja romahtaen sortui aita lähes kolmen sylen leveydeltä.

Samalla kohottivat viholliset hurjan ilohuudon, torvet alkoivat raikua, ja tihein joukoin, kilvet aamuauringon säteissä välkkyen, karkasivat he venesilta pitkin aukolle. Hätähätää ehti Jurva järjestää osan miehiään aukolle, ja nämä laukasivat nyt jousensa tulijoita vastaan. Joukko etummaisista kaatui ja vierähti venesillalta alas kaivantoon, mutta pysähtymättä hyökkäsivät jälessä tulevat eteenpäin. Aukolla syntyi tuima taistelu, miekat ja tapparit kalskuivat toisiaan vasten, kilvet ja kypärit rämähtelivät ja

katkeilevat keihäänvarret ruskuivat. Näitä ääniä säestivät hurjat kehotushuudot, kiroukset ja haavottuneiden parkaisut.

Hyökkääjain paino oli siksi suuri, että puolustajain oli pakko väistyä heidän edestään. Taisteltiin mies miestä vastaan ympäri paaluaidan sisässä olevaa aluetta. Jurva, päässään kypäri ja oikeassa kädessään raskas miekkansa, mutta ilman kilpeä kuten muutkin hämäläiset, taisteli miestensä etunenässä, huudellen heille yhtämittaa kehotus- ja rohkaisusanoja. Hän etsi katseillaan Rönkää, mutta häntä ei näkynyt taistelijain joukossa. Sen sijaan kiintyi hänen katseensa ritari Konradiin, joka puolestaan oli jo pannut merkille Jurvan. Tuota pikaa kalskahtivatkin johtajain miekat vastakkain ja hurja kaksinkamppaus alkoi.

Oli komea näky, kun tuo uljasryhtinen vanha pakanapäällikkö, jonka hopeoitunut parta valui rinnoille, taisteli kookkaan ja monissa sodissa karaistuneen ristiritarin kanssa. Herra Konradin liikkeet olivat nopeat ja tuimat, samalla kuin hänen petolinnun silmänsä vaanivat heikointa kohtaa vastustajassaan. Jurva sen sijaan seisoj majesteettillisena alallaan ja hänen iskunsa ja liikkeensä olivat raskaat ja kulmikkaat. Kumpikaan ei väistynyt paikaltaan, vaan ääneti, silmät vihaa hehkuen, jatkoivat he miekanmittelyä, ja lähinnä olevat pysähtyivät jännittyneinä katsomaan tuota mahtavata kaksintaistelua.

Yhtäkkiä ponnisti Jurva voimansa äärimmilleen, hänen miekkansa halkasi viuhahtaen ilmaa ja Konradin päätä kohti suuntautui ankara isku. Tämä ehti kuitenkin puolittain torjua iskun, niin että Jurvan miekka putosi lappeettain hänen kypärilleen ja helähti samassa poikki. Vaistomaisesti peräytyi Jurva askeleen ja katsoi hämmästyneenä miekan tynkää kädessään.

XI.

Kun ritari Konrad lähti Röngän kylästä joukkoineen marssimaan Jurvan linnaa vastaan, oli Pietarin vallannut omituinen tarmottomuus ja epämääräisyys. Hän ei ollut kyennyt estämään herra Konradia lähtemästä isäänsä vastaan, ja nyt hän ei tiennyt mitä tehdä. Ristiretkeläisten mukaan ei hän näissä oloissa luonnollisestikaan voinut lähteä, ja isänsä luo palaamisen käsitti hän nykyään hyödyttömäksi, pianpa mahdottomaksikin. Mutta takaisin Turkuun saattoi hän kaikista vähimmin palata, sillä täällähän oli hänen vasta kääntynyt äitinsä, joka tarvitsi hänen tukeaan. Hänen uskonintonsa oli jälleen lauennut ja rikkinäisin sydämin suuntasi hän askeleensa saloille, tuntien tarvetta yksinäisyydessä koota itseään ja lähestyä vapahtajaansa, joka aina ennenkin oli auttanut hänet ylös ristiriitojen aallokosta. Mutta vapahtaja oli nyt kuin jonnekin piiloutunut, hän ei saanut vastausta avunhuutoihinsa, ja onnetonna harhaili hän metsiä, osuen muun muassa Jurvan kylän paimenten luo. Syötyään ja levättyään täällä lähti hän jälleen harhailemaan. Hänen ajatuksensa palasivat yhä uudelleen isänsä linnan ympärillä parhaillaan tapahtuvaan taisteluun, ja vaistomaisesti ohjasi hän askeleensa sille suunnalle. Vietettyään yön yksinäisellä nuotiolla kiipesi hän päivän sarastaessa läheiselle kukkulalle. Hän näki allaan aamusumun peittämän Linnajoen sekä etäämpänä isänsä linnotuksen, jonka paaluaitaa vihollisten heittokoneet parasta aikaa rikkoivat. Tuska sydämessään, mutta yhä neuvotonna ja epävarmana jäi hän siinä seuraamaan tapausten kulkua.

Yhtäkkiä säpsähti hän kuullessaan takanaan askeleita ja miesääniä. Kääntyessään näki hän lähes satalukuisen, asetetun miesjoukon kiipeämässä ylös kukkulan laelle. Ne olivat sisämaan hämäläisiä Päijänteen eteläpään ympäriltä. He olivat saaneet kuulla ristittyjen lähteneen sotaretkelle rannikolla asuvia heimolaisiaan vastaan ja päättäneet rientää näiden avuksi. Puolitaipaleessa olivat he kohdanneet Jurvan lähettilään ja kiirehtineet kaksinverroin kulkuaan.

Päästyään selville, mitä miehiä he olivat ja millä asioilla he liikkivat, viittasi Pietari linnaa kohti, jonne ristisoturit parastaikaa tunkeusivat sisälle, ja huusi tavattoman kiihkon vallassa:

"Rientäkää, rientäkää, viholliset murtautuvat Jurvan linnaan!"

Nähdessään mitä linnamäellä tapahtui ja kuullessaan taistelun melskeen, laajenivat miesten sieramet ja heidän silmiinsä syttyi hurja kiilto. Toista kehotusta odottamatta lähtivät he aseitaan kalistellen karkaamaan linnamäkeä kohti.

Pietari tuijotti hetken heidän jälkeensä, mutta sitten valtasi hänet yhtäkkiä vastustamaton kiihko, joka laskeutui hänen päälleen kuin väkevä lumous. Hän lähti juoksemaan miesten jälkeen, saavutti heidät puolitaipaleessa ja juoksi venesillalle saavuttaessa jo etummaisena. Hän ehti varustuksen sisään parahiksi näkemään, kuinka Konrad nosti miekkansa surman iskuun, Jurvan seisoessa hetkellisen lamaannuksensa vallassa, miekan tynki kädessään.

"Älä kajoa häneen, katala, sillä hän on minun isäni!" huusi Pietari läpätunkevalla äänellä.

Herra Konrad vavahti ja katsahti sivulleen. Mutta nähdessään Pietarin saivat hänen silmänsä ilkeän ilmeen ja pilkallisesti sanoi hän:

"Vai on tuo pakanain pää sinun isäsi, munkkiveljeni. Olipa sitten hyvä, että ajoissa tulit siunaamaan hänet toiseen maailmaan!"

Samassa survasi hän salamannopeasti miekkansa Jurvan rintaan, Pietarin ehtimättä tarttua hänen käteensä. Ääntä päästämättä kaatui Jurva raskaasti kuin honka pitkälleen kenttään.

"Sinä rietas muukalainen!" karjasi Pietari ja hurjan raivon vallassa tempasi hän jaloissaan makaavalta hämäläiseltä raskaan sotakirveen, heilautti sitä ilmassa ja iski herra Konradin päähän. Tällä kertaa ei kalparitari ehtinyt suistaa iskua, vaan kirves putosi täydellä voimallaan hänen päähänsä. Kalahtaen pirstautui kypäri, herra Konradin kasvoille valahti verta ja raskaasti ähkäistäen kaatui hän maahan.

Tämä teko auttoi silmänräpäyksessä rajattomaan ylivaltaan sen Pietarin vanhemman minän, jossa uinuvat kätkössä kaikki esi-isien pakanalliset vaistot. Oltuaan niin kauan alaspainettuna ja sidottuna, otti se nyt sitä häikäilemättömämmin oikeutensa takaisin. Sieramet laajeten ja koko olennossaan hillitön taistelukiihko huusi Pietari ympärillään oleville hämäläisille:

"Lyökää alas kaikki muukalaiset, tappakaa ne!"

Sotakirvestä heiluttaen karkasi hän lähimmän ristisoturin kimppuun ja hakkasi hänet maahan. Taistelu uudistui entistä hurjempana. Se silmitön vimma, jolla Pietari hyökkäsi eteenpäin ja sorti edestään kaikki maahan, ajoi kauhua vihollisiin, samalla kun se rohkaisi ja yllytti hämäläisiä. Edelliset joutuivat tuota pikaa alakynteen ja alkoivat vetäytyä venesiltaa kohti. Lopulta joutuivat he täydellisen sekasorron valtaan ja osan suistuessa vallikaivantoon alkoivat hurjan pakojuoksun.

Pietari ei seurannut takaa-ajajia. Vanhempi minä oli saanut kyllänsä ja uusi ihminen nosti jälleen päänsä, kauhistuen sitä, mitä toinen oli tällä välin tehnyt. Kun viimeinen vihollinen oli hävinnyt venesillalta, pysähtyi hän ja tuijotti hetkisen eteensä. Sitten katsahti hän veriseen tapparaansa, vavahti ja heitti sen kädestään sekä lähestyi isänsä ruumista. Alas kumartuessaan huomasi hän isän vielä elävän, vaikkakin viimeisillään. Tuijotettuaan häntä hetken sammuvilla silmillään lausui isä heikolla ja katkonaisella äänellä:

"Minä ... näin sen ja ... peruutan kiroukseni... Sinä olet ... Jurva Kaikkivallan poika! Vie loppuun ... minun työni ja ... ja nouse ... kaikkien suomalaisten kunink..."

Suusta tuleva verivirta katkasi lauseen ja huulillaan kuningas-sana, joka oli ollut kaikkien hänen pyrintöjensä ja unelmiensa keskuksena, huokasi tuo taipumaton päällikkö viimeisen henkäyksensä. Vaistomaisesti sulki silloin Pietari hänen silmänsä ja hänen huulensa liikkeivät kuin rukouksessa, vaikka hänen ajatuksensa olivat kuin turtuneet. Yhtäkkiä muisti hän sitten äitinsä, nousi ja horjui rakennuksia kohti.

Erään ovella kohtasi hän äitinsä, joka itkien lankesi hänen kaulaansa.

"Poikani, poikani, rakas Pietari, minä pelkäsin kadottavani sinut uudelleen, mutta Jumala toi sinut takaisin", nyhkytti äiti.

Mutta Pietari ei kuunnellut häntä, vaan tuijotti taistelupaikalla oleviin ruumisröykkiöihin. Yhtäkkiä vavahti hän jälleen ja lausui hätäisesti:

"Äiti, äiti, meidän täytyy lähteä pois täältä. Minä olen vuodattanut verta ja minun täytyy päästä piispan luo ripittämään itseäni. Ja sitten minä lähden pyhälle maalle sovitusta hakemaan. Tule!" ja hän tarttui maltittomasti äitiään kädestä.

"Mutta emmehan niin äkkiä voi lähteä", hätäntyi äiti. "Täällähän ovat kalleutemme ja isäsi makaa tuolla hautaamatonna."

"Antakaat kuolleiden haudata kuolleita!" vastasi Pietari konemaisesti.
"Tule, minun täytyy päästä pois tältä paikalta!"

Hän tarttui uudelleen kädestä äitiään, joka neuvoton ja vielä itkeä nyhkyttäen seurasi häntä. Aukon luona seisovat miehet antoivat heille tietä, ja kun he olivat ehtineet vallikaivannon toiselle puolen, kysyi eräs heistä:

"Kuka on tuo mies, joka taistelussa riehui kuin itse hurja, mutta nyt kulki tuossa kuin sairas tai unissaankävijä?"

"Ristittyjen pappi, he he!" vastasi vanha Kuosma, joka myöskin seisojien joukossa ja katsoi menijäin jälkeen.

"Ristittyjen pappiko?"

"Niin, ja Jurva Kaikkivallan poika."

"Jurvan poikako? Onko se totta?"

"Etkö sinä kuullut, kun hän ristittyjen päällikköä kielsi kajoamasta Jurvaan, jota hän sanoi isäkseen? Ja etkö näe hänen tuolla kulkevan yhdessä Jurvan vaimon kanssa kuin ainakin poika äitinsä kanssa?"

"Jos hän on Jurvan poika, niin sittenhän me saamme hänestä Jurvan sijalle uuden päällikön."

"Emmepä taida saada", vastasi Kuosma alakuloisesti. "Häneen on ristittyjen myrkky syöpynt jo liian syvälle. Me olemme nyt ilman päällikköä, ja minä luulen, että meidän linnajokelaisten on viisainta jättää nämä seudut ja vetäytyä sisämaahan."

Hetken kuluttua lisäsi hän kuitenkin painavasti:

"Mutta kerran vielä me palaamme sieltä ja otamme tämän rannikkoalueemme takaisin muukalaisilta!"

Silmätem aurinkoa, joka alkoi painua taivaanrannalle, jatkoi Kuosma:

"Mutta ennenkaikkea meidän on kätkestävä päällikkömme ruumis maan poveen. Kaivetaanpas hänelle hauta tähän hänen oman linnansa keskelle. Ottakoon linnan sitten kuka hyvänsä, niin hänpä sen rakentaja ja oikea omistaja on."

Ja syksyisen iltapäivän surumielisessä rusotuksessa ryhtyivät miehet kaivamaan hautaa etelähämäläisten viimeiselle heimoruhtinaalle.

Katso, vanhat ovat kadonneet...

"Pitääkö miekan välttämättä käydä edellä ja sanan seurata vasta perässä?" kysyi Pietari Kaukovalta tuskastuneena itseltään, ja kasvoillaan miettivän surumielinen ilme pysähtyi hän järven rannalle ja antoi katseensa hitaasti liukua yli peilikirkkaan vedenpinnan.

Oli leuto myöhäsyksyn päivä ja kylläisen keltaisena kuvasteli vastarannan koivikko itseään vedessä. Taampana näkyi siellä myöskin peltojensa keskellä umpipihaisia taloja, joiden pienet ampumareijät tirkistelivät epäluuloisina äänetonää ympäristöä. Korkeat kaivonvintit kuvastuivat selkeätä taivasta vasten, mutta lakeisista ei tuprunnut savua eikä kuulunut karjankellojen kilinää eikä koirien haukuntaa, vaan kylä oli autio ja kuollut.

Mutta Pietari ei tähän kaikkeen kiinnittänyt huomiotaan eikä hän myöskään kuullut sitä hillittyä äänen sorinaa, joka tuli hänen takaansa rantatörmältä. Siellä oli satoihin nouseva väkijoukko, miehiä, vaimoja ja lapsia, jotka useampiin ryhmiin jakaantuneina istuivat tai seisoskelivat avonaisella rinteellä. Siellä ja täällä liikkui asestettuja sotilaita sekä pappeja ja munkkeja. Kansanjoukko oli hämäläispukuista ja useimpien pitkä tukka tai parta kiilsi vielä märkydestä, sillä rannalla oli äsken suoritettu joukkokastaminen. Syrjempänä siitä, missä Pietari seiso, oli vielä siirrettävä alttari sekä sen kummallakin puolen muutamia maahan pystytettyjä viiriä, joissa näkyi kömpelötekoisia Neitsyt Maarian ja pyhimysten kuvia. Viimemainittujen joukossa näkyi Henrik piispakin tallaamassa jaloillaan Lallia, joka paljaine päineen kiemurteli omantunnon vaivoissa. Munkit olivat vahvasti värittäen selittäneet vasta kastetuille kuvan merkitystä ja siten ajaneet heihin terveellistä pelkoa ja kunnioitusta uuden uskon edustajia kohtaan.

Rinne kansanjoukon takana kohosi jyrkäksi vuoreksi, jonka laella näkyi tuolta ja täältä maahan sortuneita varustuksia sekä niiden takaa muutamia rakennuksia. Alempana vuoren kupeella oli pengermä, jolle pystytetty luja hakuli oli niinikään muutamista kohti murrettu. Vuoren laelle, keskelle varustuksia, oli pystytetty lippu, jossa näkyi Pyhä Eerik kirvestä kantaen. Kaikkialla hääri siellä sotilaita, jotka kantoivat kaatuneita ulos varustuksista, haudattaviksi vuoren juurelle.

Tänään aamusella oli vasta päättynt se kaksiviikkoinen taistelu, mihin Birger Jaarli ruotsalaisine ristijoukkoineen oli joutunut, hyökätessään Hakoisten linnan kimppuun, jonka vallikaivosten, hakulien ja rintavarustusten turviin sisähämäläiset olivat vetäytyneet. Ylivoimaiset ja paremmin aseistetut ruotsalaiset olivat nyt vihdoinkin, kärsittyään suuren mieshukan, onnistuneet murtautumaan varustukseen ja saamaan sen verisen taistelun jälkeen haltuunsa. Naiset, lapset ja vanhukset, jotka ruotsalaisten lähestyessä olivat ympäristön kylistä paenneet linnan suojaan, sekä ne asekuntoisista miehistä, jotka taisteluiden kestäessä oli vangiksi saatu, olivat äsken miekan ja vankeuden uhalla pakotetut kasteeseen.

Linnan sortuessa oli Pietari Kaukovalta, joka lähes kuukauden päivät oli ollut pakanallisten

heimolaistensa vankina varustuksessa, päässyt jälleen vapauteen.

Niinä muutamina vuosina, jotka olivat kuluneet Pietarin isän kuolemasta, oli hän suuresti vanhentunut. Tukka oli kauttaaltaan harmaantunut ja entinen ryhdikäs vartalo painunut kokoon. Mutta sen sijaan oli hänen kasvoilleen pysyvästi asettunut tyyni rauha, tuloksena pitkäaikaisista, mutta onnella loppuun suoritetuista sielun taisteluista.

Palattuun isänsä sortuneen elämäntyön ääreltä takaisin Rantamäelle, oli Pietari polvistunut piispa Tuomaan eteen, tunnustanut rikoksensa ja tarjoutunut nöyrästi kärsimään siitä tulevan rangaistuksen. Piispa oli katsonut häntä kauan ääneti ja raskasilmeisesti.

"Minä olen yhtä suuri syntinen kuin sinäkin, poikani", oli hän vihdoin vastannut, "enkä niin ollen katso itseäni soveliaaksi sinua rankaisemaan. Kaikki me olemme rikkoneet, koettaessamme kääntää tätä kovapintaista kansaa. Minä olen pyhäältä isältä pyytänyt eroa piispanvirastani ja lähdän oitis sen saatuani toiviovirekelle Herramme haudalle."

Silloin oli Pietari määrännyt itse itselleen rangaistuksen: ankaria katumustöitä ja paastoja, joiden päätyttyä hän oli jouhipaitaan pukeutuneena lähtenyt taivaltamaan Jerusalemiin. Hän oli tämän pitkän ja vaivaloisen taipaleen suorittanut suurimmalta osalta jalkaisin, kokien kyllä nälkää ja vilua ja moninaisia vaaroja. Mutta tällä matkalla oli hänen sisäinen ihmisensä päässyt vihdoinkin tasapainoon. Entistä elävämmin oli hän nyt tullut käsittämään, että ristinusko oli ainoa pelastus sille pienelle kansanheimolle kaukana Pohjolassa, jonka keskuudesta hänkin oli lähtenyt. Voitokkaana tunki ristinusko eteenpäin ja ainoastaan niillä kansoilla oli tulevaisuutta, jotka sen olivat ajoissa itselleen omaksuneet, kun sen sijaan kaikki se, mikä oli rakennettu vanhan pakanuuden pohjalle, oli häviöön tuomittu. Niin oli hänen isänsä suuri unelma rauennut ja niin tulisi kaikkien muidenkin yritysten käymään, elleivät ne rakentuneet uudelle pohjalle. Tämän asian entistä syvempi tajuaminen oli hänessä uudelleen herättänyt henkiin voimakkaan halun päästä saarnaamaan ristinuskon totuutta omalle kansalleen. Yhtä paljon kuin uskonintonsa yllytti häntä siihen myöskin halu saada kansansa maallisessakin suhteessa menestymään ja kehittymään eteenpäin sekä siten säilyttämään olemassaolonsa vastaisten aikojen varalle. Täten oli häneen itsensä tietämättä varustautunut jotakin isänsä aatteista, vaikka ne hänessä olivatkin pukeutuneet uusiin, olosuhteiden vaatimiin muotoihin.

Entistä ehyempänä ja lujempänä sekä samalla tyyntyneenä ja tasaantuneena palasi hän pitkältä matkaltaan takaisin kotimaahan. Mutta ehdittyään Auran rannoille oli häntä vastassa sanoma, että Birger, Ruotsinmaan jaarli, hankkiusi parasta aikaa suurelle ristiretkelle hämäläisiä vastaan ja että hän oli kutsunut kaikkia suomenkieltä taitavia pappeja ja munkkeja vastaansa Kokemäenjoen suulle. Tämä tieto ei ollenkaan ollut Pietarin mieleen, sillä tuntien heimolaistensa itsepintaisuuden ei hän odottanut mitään hyvää sellaisesta retkestä. Hän olisi tahtonut tuoda heimolaisilleen rauhan sanomaa rauhallista tietä, ja vaikka evankeliumin saarna siten edistyikin ihmissilmälle nähden vitkallisemmin, jätti se sillä tavoin kuitenkin syvemmät ja luotettavammat jälet. Sitäpaitsi hänestä oli jo se itsessään vastenmielistä, että meren takaa tulleet muukalaiset samosivat miekka kourassa hänen omien heimolaistensa luo, varsinkin kun hän tiesi, että siitä välttämättä aiheutui taisteluita ja verenvuodatusta.

Mutta kun sellainen retki nyt kuitenkin kerran oli tekeillä, niin päätti hän noudattaa kutsua. Itse mukana ollen saattoi hän parhaiten vaikuttaa heimolaistensa hyväksi, koettaen sanankylvöllä lievittää miekan valtaa. Hän saapui siis kutsutulle kohtaupaikalle ja liittyi ristiretkeläisiin. Mutta kun ristiarmeijan kulku Hämeen sydäntä kohti kävi kovin hitaasti, sen kun oli taistellen otettava miltei jokainen askel, päätti Pietari lähteä yksin edellä ja taivuttaa heimolaisensa ottamaan ristinuskon suosiolla vastaan, joten vallottajan miekalta olisi tutkain katkennut.

Ilokseen huomasi hän sanainsa tapaavan vastakaikua, ja tuolla ja täällä sai hän ihmiset suostumaan kasteeseen. Mutta kuta syvemmälle sisämaahan hän kulki, sitä kylmäkiskoisemmiksi ja itsepintaisemmiksi muuttuivat ihmiset. Ja kun hän saapui sisä-hämäläisten pääpaikkaan, Hakoisten linnaan, tapasi hän sinne kokoontuneina kaikista jäykimmät ja kovapintaisimmat miehet, joista hänen sanansa kilpistyivät takaisin kuin kallonkyljestä. Niissä oli kaikissa jotakin hänen omasta isästään ja vanha pakanuus uhreineen ja loitsuineen eli heissä syvään juurtuneena ja elinvoimaisena. Ristinuskon käsittivät he samaksi kuin muukalaisvallan ja he olivat suunnattoman arkoja vanhasta vapaudestaan. He keskeyttivät hänen puheensa vihaisin huudoin, sitoivat hänet ja uhkasivat surmata siinä paikassa. Mutta joukossa oli useita hänen isänsä entisiä miehiä Linnajoelta. He ilmottivat, kenen poika hän oli ja kuinka hän Linnajoella oli taistellut muukalaisia ristityitä vastaan. Täten saivat he hänet pelastetuksi surmansuusta, mutta vapautensa hän menetti ja sai astua pimeään vankikomeroon.

Siellä oli hän sitten virunut tähän päivään saakka, saamatta vaihetta sanaa kenenkään kanssa. Vihdoin oli hän ulkoa kuuluvasta taistelun melskeestä arvannut ristiarmeijan saapuneen perille. Kyyröittäessään pimeässä komerossaan oli hän kahden viikon ajan saanut arvailla taistelun vaiheita ja vanha ristiriita hänen sielussaan oli tuon tuostakin uhannut riehahtaa ilmituleen. Mutta hän oli onnistunut säilyttämään vaivalla saavuttamansa tasapainon ja varustuksen sortuessa oli hän

voitokkaana astunut jälleen Jumalan vapaan taivaan alle. —

Kun voitettut olivat ryhmittyneet rantaääräälle vuoren juurella, oli Pietari astunut heidän keskelleen ja saarnannut apostolin sanoilla: "Katso, vanhat ovat kadonneet ja kaikki ovat uusiksi tulleet." Hän oli osottanut heimolaisilleen, kuinka heidän vanha pakanuutensa oli häviöön tuomittu ja kuinka ristinusko yksinään kykeni tarjoamaan heille menestyksen sekä ajallisissa että iankaikkisissa asioissa. Tämä saarna oli selvinnyt hänelle vankikomeron pimeydessä, ja voimallisina sekä uutta elämän rohkeutta herättävinä kumpusivat sanat hänen suustaan.

Voitetut hämäläiset olivat alussa katsoneet ihmetellen tuota harmaatukkaista miestä vankeuden kalventamine kasvoineen, miestä, joka puhui murtamatta heidän omaa kieltään ja jonka katseesta loisti niin vakuuttavana tyyni rauha. Heidän mielenkiintonsa oli kasvanut väkisinkin ja Pietari oli huomannut sanainsa tekevän vaikutuksen. Ja kun hän saarnansa lopussa oli polvistuen pitänyt hartaan rukouksen, oli liikituksen humaus käynyt läpi joukon ja suuri osa heistä oli vapaaehtoisesti suostunut kasteeseen.

Tämä oli ensimmäinen suurempi voitto, jonka Pietari oli saavuttanut omassa synnyinmaassaan. Mutta voitto ei kumminkaan ollut läheskään täydellinen. Hän oli saarnansa aikana huomannut joukon miehiä, jotka suhtautuivat hänen sanoihinsa kylmäkiskoisesti ja vihamielisesti ja joista jäätävä vastavaikutus oli uhannut levitä muihinkin. Ne olivat kaikki iäkkäitä, rustottuneita miehiä omine pitämyksineen, oikeita häviävän ajan juurevia tervaskantoja, joita ei mikään mahti maailmassa kyennyt kääntämään uusille urille. He olivat ryhmittyneet erään valkopartaisen ja jyhän näköisen ukon ympärille, joka linnassa oli toiminut heidän tietäjänään ja joka jyrkimmin oli vaatinut Pietaria surmattavaksi. Pietari oli tuntenut, kuinka hänen saarnansa lopulta muuttui taisteluksi tästä ukosta huokuvaa kylmyyttä vastaan ja kuinka tuo kylmyys hänen sanojensa lämmöstä huolimatta hyyti osan kuulijoita. Hänen lopettaessaan oli ukko lausunut jyrkeästi:

"Sinä puhut paljon kauniita sanoja Jumalan valtakunnasta ja rakkaudesta lähimmäistä kohtaan, mutta ryöväreinäpä te kuitenkin miekka kourassa karkaatte meidän päallemme!"

Nämä sanat olivat satuttaneet Pietaria arkaan kohtaan ja hänen oli täytynyt vaieta niiden edessä. Nuo samat sanat oli usein ennenkin, sekä Virossa että täällä kotimaassa, katkeralla ivalla sinkautettu häntä vastaan ja aina oli hän tuntenut itsensä sanattomaksi niiden edessä. Kun munkit olivat ryhtyneet kastetoimitukseen, oli hän yksinään siirtynyt syrjemmäs rannalle, seuloen mielessään tuota kiusallista kysymystä, pitääkö miekan käydä edellä ja sanan seurata vasta perässä...

Selin seisoessaankin tunsu Pietari tuon taipumattoman miesryhmän läsnäolon. Omituinen halu veti häntä heidän puoleensa ja seisottuaan vielä muutaman hetken ajatuksiaan järjestellen alallaan, kääntyi hän hitaasti ja alkoi nousta rinnettä ylös. Tietäjä istui yhä miesjoukon keskellä, jurona ja katse maahan luotuna. Kaikki olivat ääneti ja ikäänkuin odottivat jotakin.

Kun Pietari ehti heidän luokseen, kuului ylhäältä pari rämeätä korpinkoikausta. Kaikki nostivat katseensa ja näkivät aukean halki raskain siivenlyönnein lentävän suurikokoisen ja iäkkään korpin, jonka musta höyhenpuku oli pään puolesta jo kokonaan vaalentunut. Se teki miesjoukon kohdalla kierroksen ilmassa ja asettui sitten kuuseen, joka yksinäisenä kasvoi rinteiden keskellä. Terävillä silmillään tähysti se päätään käännellen alas kuin lukien maassa kyyröttäviä miehiä.

"Lintusi tuli, Yrö!" huudahti tietäjään kääntyen eräs miehistä.

"Sitäpä olenkin tässä odottanut", vastasi ukko, jonka jähmettyneet kasvot olivat äkkiä elostuneet. "Se on vanha lintu ja viisas lintu", jatkoi hän sitten odottamattomalla puheliaisuudella. "Se on jo yli sadan vuoden vanha, näettehän sen noista kaulahöyhenistäkin. Minun ukkovaarini sen oli pienenä poikasena tuonut kotiinsa ja kesyttänyt. Kun sitten ristinkoirat olivat ensi kerran tulleet meren takaa tähän maahan ja esi-isämme olivat taistelleet heitä vastaan Rantamäen kukkuloilla, oli se taistelujen aikana koikkunut ilmassa hänen päänsä kohdalla ja kerran oli se pelastanut hänen henkensäkin. Kun hän oli juuri ollut saamaisillaan surmaniskun viholliselta, oli se pudottautunut ilmasta suoraan ristityn silmille. Siitä oli tämä tyrmistynyt, niin että isku oli jäänyt antamatta. Ja kun ristityt lopulta olivat vallottaneet Turun maan ja alkaneet sinne kirkkojaan rakentaa, oli se lentänyt sieltä pois ja näyttänyt ukkovaarilleni tietä sinne, missä hän saattoi rauhassa palvella vanhoja haltioitaan. Kuollessaan oli vaari kehottanut isääni pysymään vanhassa esi-isäin uskossa, ja jollei hän sillä asuinsijallaan saisi sitä rauhassa pitää, niin tuo lintu kyllä näyttäisi hänelle tien uuteen paikkaan. Isäni sai kuitenkin elää ja kuolla samalla paikalla ja vasta minun aikanani tunkivat ristityt meidän kyläämme. Silloin lähti korppimme sieltä pois ja minä seurasin sitä tänne Hakosiin. Nyt on meidän lähdeittävä täältäkin. Vai kuinka, lintuseni, minnepäin nyt on kulettava?"

Aivankuin olisi ymmärtänyt hänen kysymyksensä, päästi korppi pitkän: k-lonk! ja levittäen siipensä lähti lentoon. Se kulki viistoon järven pohjoispään yli ja metsän kohdalle päästyään teki kierroksen ilmassa, jonka jälkeen se lähti suoraan lentämään itäpohjoista kohti, kadoten pian kokonaan näkyvistä.

"Sinne se nyt tie vetää", sanoi ukko, joka kädellä silmiään varjoten oli seurannut korpin lentoa. "Joka teistä tahtoo elää vapaana miehenä ja uhrata Ukolle vanhalla tavalla, se seuratkoon minua. Siellä suuren Päijänteen takana on tilaa yllinkyllin metsästä ja kaskia polttaa. Sinne menemme ja ensimmäisessä lähteessä, jonka tiellämme kohtaamme, pesemme itsemme puhtaiksi ristittyjen kastevesistä."

"Etkö pelkää ristittyjen kastelukujen tehonneen itseesi?" kysyi eräs miehistä puoliksi leikillään.

"En, sillä koko ajan rukoilin Ukkoa ja luin loitsuja", vastasi ukko lyhyesti.

Hän nousi seisoalleen ja toistakymmentä jäykkää miestä hankkiusi seuraamaan häntä, vaeltamaan erämaihin ja pestyään itsestään ristinuskon tartunnaisen elämään ja kuolemaan vanhalla pohjalla. Äsken, Pietarin seistessä vielä rannalla, oli jaarlin kuuluttaja julistanut kansanjoukolla, että kaikki, jotka olivat ottaneet vastaan kasteen, saisivat rauhassa lähteä koteihinsa, joten he nyt olivat vapaita menemään, minne halusivat.

"Luuletteko te voivanne paeta Jumalan edestä?" kysyi nyt Pietari miehiltä. "Kyllä me ristinuskon sanansaattajat löydämme erämaahankin."

Ukko ei vastannut mitään, vaan heitti kylmän ja halveksivan katseen Pietariin. Sen sijaan sanoi eräs hänen seuralaisistaan:

"Ne me nuijaamme hengiltä ja silloin ei säästetä Jurvankaan poikaa, jos hän vielä kerran tulee meille tyrkyttämään muukalaisten oppia."

"Kaikista vähimmän säästämme me juuri häntä, luopiota ja petturia", lisäsi toinen.

"Ja jos he tulevat ylivoimalla meitä kääntämään", jatkoi ensimmäinen, "niin silloin näyttää meille Yrön lintu jälleen tietä."

"Te poloiset pidätte siis korppia jumalananne", yritti Pietari heitä ivalla masentaa.

"Emme jumalana, vaan jumalan lintuna", vastasi mies järkkymättä.

"Entä kun korppinne kerran kuolee?"

"Kaipa Ukko lähettää meille silloin uuden tiennäyttäjän."

"Mutta ettehän voi loppumattomiin paeta ristinuskon edestä, sillä tuolla on teitä vastassa ikuinen lumi ja yö", sanoi Pietari pohjoiseen viitaten.

"Niinpä elämme sitten yön ja lumen keskellä ja ellemme voi elää, niin kuolemme ainakin vapaina miehinä."

Pietari vaikenä, tuntien itsensä voimattomaksi heitä vastaan. Kummallinen raukeus valtasi hänet, kun hän surumielin katsoi miesten jälkeen, heidän painuessaan rinnettä alas ja lähtiessä kiertämään järven pohjoisen poukaman ympäri. Ne olivat jäykimmät ja uljaimmat miehet koko joukosta ja hän arvioi mielessään, kuinka arvokkaan voiton ristinusko olisikaan saavuttanut, jos ne todenteolla olisivat kääntyneet. Hän ei voinut olla mielessään vertailematta meneviä ja niitä, jotka jäivät ja siis omaksuivat ristinuskon. Viimemainittujen joukko oli paljon sekalaisempi ja sen miehet olivat huomattavasti heikompia ja talttuneempia. Ne olivat alistuneet uuden ajan ikeeseen ja kaikkien niiden kasvoilla kuvastui arka odotus.

Pietarin mieleen tuli Mestarin vertaus pidoista, joihin rikkaat eivät saapuneet ja joihin kuningas sen tähden kutsutti kaikenlaiset vaivaiset ja köyhät. Hänen sydäntään herpasi omituinen sääli ja hänen halutti puhua rohkaisun sanoja tuolle neuvottomalle jääneiden joukolle, mutta hän tunsu tällä hetkellä itsensä voimattomaksi ja mykäksi. Ja niin he jokainen, Pietari ja kaikki äsken kastetut, seisovivat alallaan äänettöminä ja tuijottivat sekanaisin tuntein menevien jälkeen. Jäykkänä ja taakseen katsomatta painalsivat ne eteenpäin ja katosivat pian vastarannan puiden alle, joiden latvoilla vielä viivähti iltaruskon haikea punerrus.

Kuolinvalvojisissa.

"Hänen isoisänsä isä oli vielä pakana ja kaatui siinä suuressa taistelussa, jossa Pyhä Eerik vihdoin sai kukistetuksi varsinaissuomalaiset ja pakotetuksi heidät kasteeseen", alotti kertomuksensa isä Laurentius, tuomiokapitulin kanunki, ja hänen ainoa kuulijansa, kuoripoika Stefanus, poimi

tarkkaavaisena jokaisen sanan, joka kumpusi hänen kunnianarvoisan ja iäkkään opettajansa huulilta.

Suomen kirkon esipaimen, hänen hurskautensa Maunu ensimmäinen, oli aamupäivällä nukahtanut viimeiseen uneensa piispankartanossa Koroisten niemellä. Hänen hyvä ystävänsä aina varhaisimman nuoruuden ajoilta, isä Laurentius, oli tahtonut valvoa ensimmäisen yön rakkaan vainajan kuolinhuoneessa. Ruumis lepäsi kapeassa vuoteessa peräseinällä ja sen kummallakin puolen paloi vahakynttilöitä. Isä Laurentius jatkoi kertomustaan. Hän puhui hiljaa kuin peläten nukkuvaa häiritseväänsä. Kuoripoika Stefanus kumartui vieläkin lähemmäs, voidakseen kuulla joka sanan.

"Tältä isoisän isältä jäi leski, joka lapsineen otti vastaan kasteen. Siitä lähtien ovat he isästä poikaan pysyneet kirkon kuuliaisina lapsina. Varsinkin ovat tämän suvun naiset olleet tunnettuja hurskaudesta ja hyväntekeväisyydestään. Usein muistivat he lahjoillaan myöskin kirkkoa, sillä heidän kotinsa Ruskon Märtilässä on ollut aina varakas ja tuo pakanana kaatunut kantaisä oli ollut kihlakuntansa päällikkö.

"Herrassa kuollut isämme Maunu oli nelivuotiaana sairastunut ankarasti ja hänen eloon jäämisensä oli näyttänyt jo toivottomalta. Silloin oli hänen äitinsä hädissään rukoillut Neitsyt Maariaa sekä luvannut hänelle poikansa, jos hän paranisi. Ja silloin tapahtui taudissa äkillinen käänne, sairas lapsi alkoi toipua ja parani ennalleen ihmeen nopeasti. Kun poikanen oli täyttänyt kymmenen vuotta, toi hänet äitinsä saarnaajaveljesten priorin, isä Petruksen luo, kertoen lupauksestaan ja sitä seuranneesta ihmeestä. Nyt tahtoi hän jättää pojan luostariin kasvatettavaksi. Täten jätti Maunun hänen äitinsä ennalta tekemänsä lupauksen mukaan kirkon haltuun aivan niinkuin profeetta Samuelin toi hänen äitinsä Herran majaan. Ja samoin kuin Samuelista, tuli Maunustakin kansansa ylimmäinen pappi."

Oltuaan hetken aikaa vaiti ja niistettyään vahakynttilät kertoi isä Laurentius edelleen:

"Ennenkuin ryhdyn jatkamaan, tahdon hiukan kertoa omasta nuoruudestani. Minun isäni ei ollut suomalainen, vaan oli hän muukalaisena tullut tähän maahan. Hän oli saksalaissyntyinen soturi, joka vieraita maita kierrellessään oli osunut Ruotsiin. Niihin aikoihin lähti herra Birger, Ruotsinmaan jaarli, ristiretkelle pakanallisia hämäläisiä vastaan, joiden kerrotaan kovin vainonneen ristityitä täällä Turun maassa. Isäni seurasi mukana retkelle ja otti osaa kaikkiin taisteluihin. Vallotettuaan hämäläisten päälinnan Hakoisissa rakennutti Birger sen uudestaan ja miehitti ristinsotureilla. Sitäpaitsi rakennutti hän toisen pienemmän linnan Kumojoen suupuoleen, turvaamaan kulkuyhteyttä Hämeenmaan ja Ruotsin välillä. Tämän Kumolan linnan päälliköksi asetti hän isäni ja siellä näin minäkin ensi kerran päivänvalon.

"Äitini oli tämän maan lapsi, Hämeen tyttäriä, ja hän oli hyvin kaunis, lempeä ja hiljainen. Isäni oli tavannut hänet sotaretkellä Hämeessä ja silloin oli hän vasta tullut ristityksi. Oliko hän mielisuosiolla seurannut isääni vai oliko tämä väkisin pakottanut hänet siihen, sillä hän oli kova ja hilliton mies — Herra hänen sielunsa kiirastulesta pelastakoon! —, sitä en varmuudella tiedä. Äitini ei siitä minulle koskaan puhunut, kai sen tähden, että minä hänen kuollessaan olin vielä kovin nuori. Isästään ja veljistään ei hän pitkiin aikoihin tiennyt mitään, vaan luuli heidän kaatuneen taistelussa ruotsalaisia vastaan. Isä oli kuitenkin elossa. Pakanana pysyen oli hän paennut erämaihin, saadakseen siellä elää ja kuolla rauhassa. Samoin kuin tyttärensä häntä, oli hänkin pitänyt tytärtään kuolleena. Mutta sitten oli hän sattumalta saanut kuulla hänestä ja lähtenyt oitis etsimään häntä.

"Olin silloin kuusivuotias ja muistan hyvin, kun tuo jyrkeä hämäläisukko ilmestyi Kumolan linnaan. Hän vaati äitiäni seuraamaan häntä ja lähtemään pois ristittyjen luota. Mutta äidistäni oli ennättänyt tulla hurskas ristitty ja vaikka hän ei ollutkaan onnellinen avioliitossaan, niin kieltäysi hän kuitenkin pakenemasta velvollisuuksiaan. Sen sijaan pyysi hän isäänsä viettämään vanhuuden päivänsä hänen luonaan. Kun ukko oli vielä kaksi kertaa uudistanut vaatimuksensa ja äitini kyynelsilmin kieltäytynyt, vihastui vanhus ja lausui hänen ylitsensä synkeän kirouksen. Juuri silloin tuli saapuville isäni ja huolimatta äitini rukouksista panetti hän ukon vankiholviin. Hänelle luvattiin vapautensa takaisin, jos hän kääntyisi ristinuskoon. Mutta hän ei taipunut, vaan kirosi kaikkia ristittyjä. Silloin antoi isäni kiduttaa häntä, mutta vanhus pysyi taipumaton. Äitini ei kyennyt häntä auttamaan, niin paljon kuin hän rukoilikin ja vuodatti kyyneliä isänsä puolesta. Isäni pysyi taipumaton ja samoin ukko vankiholvissa. Minä luulen, että hän lopuksi kuoli nälkään, pysyen viimeiseen saakka lujana esi-isänsä pakanallisessa uskossa. Jospa me ristitytkin voisimme tarpeen tullessa osottaa sellaista uskallusta!

"Äitini murtui nyt kokonaan eikä hän isänsä kuoleman jälkeen elänyt enää kauan. Puhuttuaan minulle, ainoalle pojalleen, joka hänen täytyi orvoksi jättää, viimeiset neuvon ja kehotuksen sanat sekä uskottuaan minut pyhän äidin huomaan uinahti hän hiljaa pois."

Isä Laurentius vaikenä kostunein silmin ja Stefanus nyhkytti kuuluvasti. Valo huoneessa oli himmentynyt ja isä Laurentius kiersi jälleen niistämässä kynttilöitä. Asetuttuaan entiselle paikalleen ikkunan pieleen ristiinnaulitun kuvan alle jatkoi hän kertomustaan:

"Kun äitini oli poissa, muuttui isäni entistä tylymmäksi. Hän joi paljon ja kohteli kansaa kovakouraisesti. Moni luopui sen takia ristinuskosta ja palasi jälleen pakanuuteen. Kerran sitten palasi isäni eräältä ratsastusretkeltä nuolenhaava rinnassaan. Muutaman päivän kuluttua kuoli hän haavaansa ja minä seisoin yksin maailmassa — maailmassa, jota olin oppinut jo varhain kammomaan. Minä päätin nyt kokonaan vetäytyä pois sen pahuuden keskeltä. Kun saarnaajaveljet olivat jo tänne Turkuun rakentaneet luostarin, luovutin minä sille sen omaisuuden, jonka isäni jätti jälkeensä, ja rupesin itse noviisiksi.

"Vähää ennen kuin hänen äitinsä toi luostariin tämän Herrassa nukkuneen vainajamme, päättyi minun noviisiaikani ja minut vihittiin veljeskunnan jäseneksi. Olin muutamien muiden veljien kanssa saapuvilla silloin, kun prieri otti vastaan tuon Neitsyt Maarialle pyhitetyn poikasen. Muistan hyvin, kuinka me kaikki tulimme liikutetuiksi äidin kertomuksesta ja kuinka me samalla heti mielistyimme kirkassilmäiseen ja vakavaan poikaan.

"Vaikka hän ei vielä ollutkaan siinä iässä, jonka veljeskunnan säännöt asettavat noviisiksi pyrkijälle, päätettiin hänet kuitenkin ottaa heti luostariin ja antaa siellä hänelle opetusta. Hän tuli siten ensimmäiseksi oppilaaksi luostarikouluun, joka vasta myöhemmin ja juuri hänen toimestaan pantiin säännölliseen käyntiin.

"Minun toimekseni tuli antaa hänelle opetusta ja mieluisampaa tehtävää ei minulla ole koskaan ollut. Hän oppi lukemaan ja kirjottamaan niin keveästi kuin olisi se ollut leikkiä vain. Minä kiinnynin häneen päivä päivältä yhä lujemmin, ja niiltä ajojin jatkui ystävytemme rikkumatonna läpi elämän. Hän oli aina sävyisä ja tyyne enkä minä koskaan nähnyt häntä vihastuneena tai kuullut hänen käyttävän sopimattomia sanoja. *Ora et labora* oli se ohje, jota hän noudatti kaiken elinaikansa. Hän ei lyönyt koskaan laimin hartaudenharjoituksiaan ja elämältään oli hän puhdas ja siveä, todellinen Herran nasiri kaikessa vaelluksessaan.

"Hänen hengenlahjansa olivat runsaat ja moninaiset ja opin ammentaminen oli hänelle leikintekoa, kuten jo sanoin. Ennen noviisiaikansa päättymistä oli hän jo siinä määrin perehtynyt latinankieleen, että hän veljeskunnan jäseneksi tullessaan oli lukenut jo läpi kaikki ne kirjat, mitä veljeskunnan kirjastossa siihen aikaan oli. Pyhän kirjan tunsin hän tarkoin ja osasi siitä pitkiä kappaleita ulkoa. Me kehotimme häntä matkustamaan ulkomaille, jossa hänellä olisi parempi tilaisuus laajentaa oppiaan. Hän noudattikin mielellään meidän kehoitustamme ja viivyttyään muutamia vuosia Ruotsissa ja Saksassa, palasi hän tänne synnyinmaahansa sekä ryhtyi suuresta opistaan huolimatta nöyrästi saarnaajavirkaansa.

"Minut oli sillä välin valittu tuomiokapitulini jäseneksi. Kun kahden vuoden kuluttua tuli kuoleman kautta jälleen kanungin paikka avonaiseksi, valittiin siihen veli Maunu, joka nuoruudestaan huolimatta oli oppinsa, suuren saarnaajataitonsa ja hurskaan elämänsä takia suuressa maineessa. Siten olimme me taas lähellä toisiamme ja ystävytemme lujittui yhä.

"Niin kuluivat vuodet, meidän rinnakkain työskennellessämme Herran viinamäessä. Tuli sitten tammikuun viideskolmatta päivä Herran vuonna 1291. Aamumessun päätyttyä tuomiokirkossa kokoontuimme me tuomiokapitulini kanungit sakaristoon valitsemaan itsellemme ja Suomen seurakunnalle esimiestä, sillä isä Johannes oli siirtynyt Upsalan arkkipiispan istuimelle. Hetken neuvoteltuamme päätimme me noudattaa sitä vaalitapaa, jota kutsutaan nimellä *via kompromissi*, se on: joukostamme oli ensin valittava yksi, joka sitten yksinään saisi valita piispan. Pidettyämme rukouksen löimme arpaa ja niin tapahtui, että piispan valitseminen lankesi minun osalleni. Olisin kyllä tahtonut päästä tuosta edesvastuullisesta tehtävästä, mutta se ei käynyt päinsä ja minun oli mukaannuttava. Palasin siis yksinani kirkkoon, rukoillakseni siellä valoa ylhäältä.

"Saadessani tämän raskaan tehtävän osalleni, välähti heti mielessäni, että minun oli valittava piispanvirkaan ystäväni Maunu. Mutta koska hän oli nuorin meistä kaikista sekä ollut lyhimmän ajan kanunkina, heräsi minun mielessäni kaikenlaisia epäilyksiä ja pelkoa virkatoverieni tyytymättömyydestä. Menin siis kirkkoon, joka tällä välin oli tyhjentynyt ihmisistä, ja polvistuin Herramme äidille pyhitetyn alttarin eteen ja syvennyin rukoukseen. Mutta tuskin olin ehtinyt kymmentäkään sanaa lausua, kun kuulin vienon äänen, joka tuli korviini kuin kesätuulen kantama kuiska, lausuvan sanat: *Elige fratrem Magnum!* — Valitse veli Maunu!

"Hämmästyneenä nousin minä paikaltani ja kiersin ympäri kirkon, nähdäkseni, oliko siellä sittekin joku toinen. Mutta ei, kirkko oli tyhjänä ja sakariston ovi visusti kiinni. Ihmetellen palasin minä alttarin ääreen ja polvistuin uudelleen. Mutta ehdittyäni lausua ainoastaan muutaman sanan, kuulin jälleen läheltäni sekä äskeistä selvemmin sanat: *Elige fratrem Magnum! elige fratrem Magnum!*

"Minä kohotin nopeasti katseeni pyhän neitsyen kuvaan, joka oli seinässä alttarin yläpuolella. Ja kuinka hämmästyinkään, kun se vaativasti katsoi suoraan minuun ja sen huulet tuntuivat vielä liikkuvan. Samalla muistui mieleeni, kuinka veli Maunu oli jo lapsena luvattu Neitsyt Maarialle, joka

ihmeen kautta oli pelastanut hänet kuolemasta. Kiitin hartaasti taivaallista rouvaa ja palasin sen jälkeen sakaristoon. Täällä kerroin nyt, mitä kirkossa oli tapahtunut ja että minä seurakuntamme suojelijattaren tahdosta valitsen korkeasti oppineen veli Maunun kirkkomme ylipaimeneksi. Yksikään läsnäolevista ei osottanut tyytymättömyyttä valintani johdosta, vaan kaikki riensivät tervehtimään esimiehenään veli Maunua."

Tiimalasissa, joka oli kiinnitetty seinään kuolinvuoteen jalkopäässä, tyhjensi ylärivin viimeinen suppilo juuri viimeiset hiekkajyväsensä alempaan suppiloon. Se oli merkki siitä, että keskiyön hetki oli saapunut, sillä isä Laurentius tovereineen oli alottanut valvomisen toisen yövartion kuluessa. Ensinmainittu nousi ja käänsi ajanmittarin ylösalaisin, jolloin hiekka alotti jälleen kiertokulkunsa. Tämän jälkeen polvistui kumpikin ristiinnaulitun kuvan alle, rukoillen vainajan sielulle rauhaa sekä itselleen turvaa kaikkia keskiyön vaaroja vastaan. He lopettivat hartautensa vasta, kun ylärivin ensimmäinen suppilo oli tyhjentynyt ja sydänyön hetki siis oli ohi.

"Hän oli ensimmäinen piispa, joka oli lähtenyt suomalaisen kansan keskuudesta", jatkoi isä Laurentius. "Seitsemäntoista vuotta on hän kantanut hiippaa ja sauvaa, ja se aika on ollut kultainen ajanjakso seurakuntamme elämässä. Paria ensimmäistä vuotta lukuun ottamatta on hänen piispautensa aika ollut rauhan ja siunauksen aikaa. Maa on saanut olla vihollisilta rauhassa ja Herra on siunannut sitä vuodesta vuoteen runsailla sadoilla. Seurakunta on laajentunut, vakaantunut ja järjestynyt ja hänen toimestaan on vihdoinkin lopullisesti valmistunut tuomiokirkkomme, jonka holvien kätköihin hän nyt itse ensimmäisenä pääsee lepäämään. Hänen lempeä saarnansa on levittänyt ja juurruttanut ristinuskoa paljon paremmin kuin vallottajan miekka. Kauan tulee kansa tässä maassa häntä kaipaamaan ja köyhät ja vaivaiset siunaavat hänen muistoaan."

Isä Laurentius istui hetkisen ajatuksiinsa vaipuneena. Sitten kohotti hän päätään ja lopetti kertomuksensa sanoilla:

"Minusta tuntui aina, että hänessä ovat yhtyneet kaikki ne hyvät avut, mitkä piilevät siinä kansassa, jonka lapsi hän itsekin oli. Ja niinpä varmasti tämä erämaiden kansa, joka on synnyttänyt sellaisen pojan, on ajan ja Herramme muovailemana vielä kerran kykenevä paljooon hyvään."

Hän vaikeni ja kumpikin käänsi hiljalleen katseensa vainajaan, joka lepäsi suorana valkoisen peitteen alla, ristiinnaulitunkuva rinnalleen painettuna. Hänen selkeäpiirteiset kasvonsa olivat näkyvissä. Viikatemiehen saapuessa ei vanhuuden lakastuneisuus ollut ehtinyt niille vielä leimaansa painaa. Ne olivat hymyilevän tyynet, ikäänkuin hän olisi nukkunut ja nukkuessaan nähnyt kaunista unta.

Isä ja poika.

Kesäpäivän suuri hiljaisuus vallitsi Kuusiston salmen rantamilla. Ne kaksi huovia, toinen parinkymmenen vuotias reipas nuorukainen, toinen jo harmaapartainen ukko, jotka vartiaina käyskelivät linnan vallilla, katsoivat tarpeettomaksi paahtua siinä avonaisen taivaan alla, varsinkin kun he tiesivät voudin tähän aikaan kuorsaavan päivällisunnessaan ja torninvartian mistään piittaamatta torkkuvan rintavarustuksen varjossa. Itse linnanherra taas, iäkäs Maunu-piispa, työskenteli tapansa mukaan kammiossaan, ja jos hän sattumalta lähtisikin ulos kävelyille ja huomaisi vartiain etsineen itselleen hieman viileämmän olinpaikan, niin ei hän ainakaan hirteen heitä tuomitseisi, tuskinpa katsoisi asiaa edes moitteenkaan arvoiseksi, sillä olihan tätä nykyä rauha maassa eikä linnan vartioimisella keskellä kirkasta kesäpäivää ollut niin suurta väliä. He jättivät siis hilporit käsistään ja vierittäisivät jyrkkää vallinkuvetta alas. Päästyään rantaleppien siimekseen riisuiivat he saappaat jaloistaan ja upottivat ne polvia myöten jokeen.

"Thanaapa olisi kokonaankin heittäytyä tuonne veteen", puhkesi nuorempi sanomaan. "Joko ma viskaan vaatteet päältäni ja lähdän halkomaan salmen pintaa?"

"Elähän huoli", varotti vanhempi, "hyväpä tässä on näinkin istua."

Vastapäinen ranta lehtoineen ja ruohikoineen sekä joukko lehmiä, jotka siellä kävivät laitumella, kuvastuivat kahtena, sillä lahdenpinta oli rasvatyyni. Oikealla souiti linnankalastaja nuottaa ja taampaa samalta suunnalta, lahden ja niittyjen takaa näkyi Piikkiön kirkontorni. Hiljaisuutta häiritsi ainoastaan kiurun liverrys, joka ehtymättömänä hopeavirtana kumpusi ylhäältä sinilaesta, sekä vedenloiske vasemmalta, jossa linnan naispalvelijat pesivät poukkuja.

"Onpa nyt paratiisillinen rauha", keskeytti nuorempi hiljaisuuden, johon vaipuneina he olivat hetkisen istuneet.

"Tämmöisenä päivänä sitä ei viitsisi muuta kuin olla", lisäsi vanhempi.

"Kunpa olisikin vielä paratiisi maan päällä, niin silloin saisi aina vain loikoa puiden siimeksessä ja syödä kyllältään saksanpähkinöitä ja omenoita ja ... ja hunajaa."

"Ja juoda olutta, johon sinä olet niin mestari."

"Olisikohan tuolla saanut olutta?" kysyi nuorempi yksinkertaiseksi tekeytyen.

"En tiedä, mahtoiko sitä olla siellä kaikkein saatavana, mutta kaiketi sinä olisit sitä jostakin nurkasta löytänyt ja juonut itsesi samanlaiseen tukkihumalaan kuin viime Heikinmessun aikana, mistä taasen olisi seurannut, että sinut olisi kiiruunkaupalla toimitettu paratiisin porttien ulkopuolelle, ennenkuin olisit ehtinyt niitä ihania yrttitarhoja ryvettää."

"Kylläpä te osaatte", arveli nuorempi pahastumatta. "Teidän olisi pitänyt ruveta saarnaajamunkiksi, niin olisitte päässyt paljon helpommalla maailman läpi."

"No, eipä tämä nykyinen toimemmekaan juuri luita riko."

"Niin että on parasta tyytyä tähän huovin kutsumukseemme sekä olla onnellinen tässä piikkiöläisessä paratiisissa. Mutta munkeista ja paratiisista puheen ollen, niin muistuu elävästi mieleeni erään liukaskielisen mustaveljeksien pitämä saarna, jonka pikku poikasena kuulin Turussa. Hän puhui paratiisin ihanuudesta niin kauniisti, että minulla on siitä pitäin tehnyt sinne aina vähin mieli. Puhuessaan pyörytti hän kaapunsa hihasta korean lasipallon, näytti sitä kuulijoille ja sanoi, että maailma on alussa ollut yhtä ehyt ja ihana kuin se pallo, mutta syntiinlankeemuksessa on se särkynyt pirstaleiksi, aivan samoin kuin kävisi pallon, jos hän pudottaisi sen kiveen. Sen tähden kaikki kauneus, mitä maailmassa tavataan, on vajanaista, se kun on vain sen alkuperäisen paratiisimaailman pirstaleita. Nyt minä sen munkin vertauksen vasta oikein ymmärrän. Tämäkin suven ihanuus tässä ympärillämme on sellainen paratiisin pirstale. Ja meidän velvollisuutemme sanoi munkki olevan koettaa niistä pirstaleista panna jälleen paratiisi kokoon."

"Hm, panepas se tosiaankin kokoon, niin minä sanon sinua mestariksi", jorisi vanhempi ja haukotteli penseästi.

Nuorempi ei katsonut tätä vartiakumppaninsa huomautusta vastauksen arvoiseksi, hän oli käynyt tunteelliseksi ja silmät puoli ummessa tuijotti etäisyyteen. Äkkiä havahtui hän kuitenkin haaveistaan, räpäytti silmänsä auki ja huudahti:

"Saammepas vieraita."

Vanhempikin käänsi päänsä samalle suunnalle ja näki linnaa kohti lähenevän venheen, jota kaksi soutajaa kiskoi eteenpäin. Kolmas istui melaa pidellen perässä.

"Taitaapa olla parasta korjautua tästä takaisin vallille", sanoi hän, "sillä pian töräyttää Hookana tulomerkin torvellaan."

"Niin, ellei se torviniekka ole nukahtanut, mikä muutoin olisikin hänelle parahiksi."

He vetivät saappaat jalkaansa ja nousivat äskeiselle paikalleen, alkaen hilporeihinsa nojaten uteliaasti tähtyä lähenevää venettä.

"Olen valmis syömään pääni, jos vain osaatte sanoa, kuka tuo perässä istuva herra on", lupasi nuorempi, "sillä herrasmieheksi minä ainakin hänet erotan, vaikken sen enempää pystykään hänestä sanomaan."

Tällä välin lähenei vene lähenemistään. Vähää ennen kuin se laski laiturin ääreen, virkkoi vanhempi:

"No, olehan valmiina haukkaamaan pääsi, sillä ellei veneen perässä istuva herra ole Olavi-mestari, niin saat vuorostaan syödä minun pääni."

"Mitä, ukon poikako?"

"Kenen ukon, sinä viisastelija?"

"Ka, tietenkin piispan, ettekö te tarkottanut Olavi Maununpoikaa?"

"Täytyy sanoa: hänen armonsa piispan, sillä ukko tuolla sisällä on hiukan enemmän kuin minä ja sinä", ojensi vanhempi. "Mutta milloin sinä olet kuullut, että jollakin piispalla olisi poika? Piispoilla ei saa olla poikia paremmin kuin tyttäriäkään ja sinun tulee tietää, että mestari Olavi on piispan sisaren poika —"

"Hänen armonsa piispan kai tarkotitte sanoa."

— "Ja hänen armoansa piispaa kutsuu hän enokseen. Paina se visusti mieleesi, ettet vasta erehdy joutavia leksottelemaan."

"Mutta kaikkihan sen tietävät, että..."

"Vaiti nyt siinä, he lähenevät jo ja minä tahdon mennä näkemään, vieläkö Olavi-mestari tuntee minua."

Kun vieras, nuori, muhkeavartaloinen mies, jolla oli tavallista kallisarvoisempi pappispuku ja päässä mustasamettinen pyöreä maisteribaretti, saapui kohdalle, laskeusi vanhempi huovi muutaman askeleen alas vallin kuvetta ja tervehti häntä kunnioittavasti.

"Kas, Herran rauha teille, Jooni-vanhus, näyttepä olevan vielä yhtä hyvissä voimissa kuin viime käynnilläni."

"Niin, Jumalan kiitos, vielähän tuota jaksaa täällä vallilla käyskennellä ja hilporia kantaa. Mutta ... teidän arvoisuutennehan tulee kuin taivaasta pudoten, emme ole täällä linnassa, ainakaan me yhteinen väki, tienneet mitään tulostanne."

"Ei siitä ole enollanikaan ollut tietoa, sillä lähdin kotimatkalle edeltäpäin ilmottamatta. Mutta onko täällä kaikki ennallaan ja kuinka voi hänen arvoisuutensa? Pelkäsin jo linnaa lähestyessämme, että se on jätetty autioksi, kun ei kuulunut tavallista torventoitotusta eikä valleilla näkynyt ristinsielua."

"Hookana on nukahtanut torvensa ääreen", sanoi Jooni ja heitti moittivan katseen ylös porttitorniin, "ja sitten me..."

Hän aikoi selittää omaa ja toverinsa poistumista vartiopaikalta, mutta kun hän venytteli sanojaan, keskeytti Olavi-mestari hänet:

"Oli parempi, että minä pääsin huomaamatta linnaan ja voin siten ihan odottamatta ilmestyä enoni eteen. Kai hän on kotona ja voi hyvin."

"Hänen armonsa voi erinomaisesti ja istuu kaiketi kammiossaan oppineiden kirjojensa parissa. Kyllä hän hämmästy ja ihastuu, nähdessään teidän arvoisuutenne yhtäkkiä edessään."

"Sen minä kyllä uskon", vakuutti mestari Olavi ja lähti astelemaan edelleen.

Kun Jooni kääntyi vallinharjalle noustakseen, tölmäsi hän nuorempaan toveriinsa, joka oli hiipinyt hänen selkensä taakse ja sieltä uteliaasti tarkastellut mestari Olavia.

"Vai siihen jo kerkesit töllistelemaan!" ärähti hän.

"Oletteko tullut ajatelleeksi?" kysyi nuorempi rauhallisesti, "että jos ukolta tuolla sisällä ... tarkoitan hänen armoltaan piispalta otettaisiin hartioilta kolmisenkymmentä vuotta ja asetettaisiin sitten mestari Olavin rinnalle, niin he olisivat aivan toistensa näköiset?"

"No entä sitten! Vai onko se sinusta suurikin ihme, että sisarenpoika on enonsa näköinen."

Jooni lähti kävelemään pitkin vallinharjaa, haluamatta niistä asioista antautua pitempään sananvaihtoon kärkkään kumppaninsa kanssa.

Tällä välin oli mestari Olavi ketään kohtaamatta tullut linnan sisäpihalle, missä hän hetkiseksi pysähtyi tuuhean jalavan siimekseen. Se kasvoi yksinäisenä keskellä pihaa ja sen juurella oli sammaltunut kivipenkki. Siinä oli hän poikavuosinaan usein istunut kirja polvillaan, unelmien sulautuessa vanhan jalavan suhinaan, jalavan, jonka tarina tiesi ensimmäisen suomalaissyntyisen piispan, Maunu I:sen, istuttamaksi ja joka oli nähnyt ympärillään milloin hävitystyössä riehuvia novgorodilaisia, milloin uljaita ritareita ja kirkkoruhtinaita. Ylhäällä tornin komeroissa vikisivät naakat niin tutunomaisesti ja harmaiden muurien kyljestä tirkistelivät pienet, lyijypuitteiset ikkunat kuin ystävällisen vanhuksen silmät.

Lapsuusmuistojen tulviessa joka haaralta mieleen astui mestari Olavi jykeitä kiviportaita ylös ja kohtasi heti kynnyksen takana enonsa vanhan emännöitsijän, joka hänet nähdessään löi hämmästyksestä kätensä yhteen. Hän tervehti ystävällisesti vanhusta ja kieltäen häntä panemasta toimeen mitään hälytystä jatkoi hän kapeita kiviportaita myöten matkaansa toiseen kerrokseen.

Ovi piispansaliin, joka vastasi maallikkolinnojen ritarisalia, oli raollaan ja hän pujahti siitä ääneti sisälle. Salissa ei ollut ketään ja muuan auki vedetty ikkuna narahteli ilmanvedosta. Mestari Olavi pysähtyi keskelle lattiaa ja silmäili mieli herkkyyneenä ympärilleen. Mitä herttaisia muistoja kätkeysikään täällä joka soppeen! Noissa syvissä ikkunakomeroissa oli hän talvi-iltain hämyssä unelmoiden istuskellut. Leveät penkit nahka- ja samettityynyineen, kallisarvoiset seinämatot, jykevät

nojatuolit ja pöydät — kaikki olivat ennallaan ja samassa järjestyksessä kuin kolme vuotta sitten, jolloin hän, päästyään rehtorin toimesta Parisin yliopistossa, oli tullut kotimaassa käymään.

Salin perälle astuessaan pysähtyi hänen katseensa hetkeksi leveään uuniin, jonka otsikossa näkyi kiveen hakattuna Tavastien vaakuna: rautaan puettu koukistunut käsivarsi. Se toi aina mieleen hänen oman vaakunansa ja samalla hänen eräänlaiseen salaperäisyyteen verhotun syntyperänsä. Hänen vaakunassaan oli samanlainen haarniskoitu käsivarsi, se vain eroa, että käsi hänen vaakunassaan piteli ruusua. Kun hän oli tuosta ruususta kerran poikasena kysynyt enoltaan, oli eno luvannut kertoa sen historian myöhemmin, kun hän on täysi mies ja maisteri. Nyt hän oli sitä ollut jo monet vuodet ja nytpä hän vihdoinkin vaatisi enon kertomaan siitä.

Hiljaa työnsi hän oven piispan kirjastohuoneeseen auki ja astui kynnyksen yli. Vanhus istui nojatuolissa, pää taapäin painuneena, polvillaan avattuna Thomas Lombarduksen *Liber Sententiarum*. Hän oli uinahtanut ja liikutettuna katsoi mestari Olavi noita jaloja kasvoja korkeine otsineen ja älykkäine piirteineen. Tonsuuria peitti musta kalotti ja ohimoilta alkoi tukka jo vaalentua. Korkea vartalo ja tasaisesti huokuva rinta sekä poskipäille kohonnut nuorekas punerrus todisti kuitenkin vielä täyttä miehuuden voimaa. Lukupulpetilla hänen vieressään oli niinikään avattuna Vulgata, jota vanhus oli nähtävästi käyttänyt Lombardusta tutkiessaan.

Vanhus havahtui ilmanvedosta. Hän siristi silmiään ja ilonhohde levisi hänen kasvoilleen.

"*Sic!*" huudahti hän kohoten seisomaan. "*Ubi mater, ibi filius*. Uinahdin hieman ja olin silloin näkevinään Elinan, sinun äitisi, kulkevan editseni, kädessään ruusunkukka. Tiesin silloin saavani kuulla sinusta, rakas nepos, mutta sitä en osannut odottaa, että sinä itse seisoisit ilmielävänä edessäni."

Hän syleili hellästi mestari Olavia ja jatkoi sitten:

"En osannut odottaa sinua ennenkuin syksyllä, sillä viimeksi saapuneessa kirjeessäsi et puhunut mitään näin pikaisesta lähdöstäsi."

"Koti-ikävä, rakas eno, ajoi minut yhtäkkiä liikkeelle, kun toimeni yliopiston rehtorina päättyi ja muutkin asiat sallivat hieman lähteä tuuluttelemaan."

"Oletko siis toistamiseen ollut rehtorina? Siitäkään minulla ei ole ollut tietoa."

"Taisin unhottaa mainita siitä viime kirjeessäni. Lisäksi sain kunnian kuluneen kevään aikana toimia kolmannen kerran saksalaisen kansakunnan prokuraattorina."

"Saksalaisen kansakunnan? Tarkotat kai englantilaisen."

"Hm, siellä ei nyt enää kernaasti käytetä nimeä *natio anglicana*, vaan sen sijaan *natio allemannica*. Jälkimäinen nimitys alkoi pyrkiä käytäntöön jo viisi vuotta sitten, jolloin englantilaiset roviolla polttivat Orleansin neitsyen, kuten siellä nykyään on Jeanne d'Arcia ruvettu nimittämään. Ja sen jälkeen kuin kuningas Kaarle sai Parisin haltuunsa, on nimitys *natio anglicana* hävinnyt melkein kokonaan käytännöstä."

"Siellä on, kuulen ma, tapahtunut suuria mullistuksia, joista meillä täällä Europan pohjoisnurkassa on vielä varsin vaillinaiset tiedot. Ranskalaiset ovat siis saaneet pääkaupunkinsa takaisin?"

"Niin, huhtikuun kolmantenatoista päivänä avasivat Parisin porvarit kaupunginportit ranskalaiselle sotajoukolle. Riemu oli yleinen kaupungissa ja koko yliopisto vaelsi juhlakulkueessa, kaikilla palavat vahakynttilät käsissä, Pyhän Katarinan kirkkoon Teinilaaksossa, jossa pidettiin kiitosjumalanpalvelus."

"Yliopisto on siis tehnyt täyskäännöksen, sillä etkös sinä viimeksi luonamme käydessäsi kertonut, että se oli mukana tuomitsemassa kuolemaan sitä ... kuinka häntä nyt kutsuttiinkaan?"

"Orleansin neitsyttä, niin kyllä. Mutta yliopisto yhtyi tuohon tuomioon vasta ankarain kinastelujen jälkeen, sillä lähes toinen puoli yliopistoa piti Jeanne d'Arc'ia Jumalan lähettämänä eikä minään noitana. Näihin kuuluin minäkin, kuten tiedät silloisista keskusteluistamme. Sen vuoksi valittiin minut englantilaisen kansakunnan puolesta siihen lähetyskuntaan, joka sai tehtäväkseen rakentaa sovinnon yliopiston ja kuningas Kaarlen välillä."

"No, ja kuinka onnistui toimenne?"

"Vallan mainiosti. Kuningas otti meidät suopeasti vastaan ja vahvisti kaikki yliopiston vanhat etuoikeudet."

"Yliopisto saa siis rauhassa jatkaa työtään ja Ranska on päässyt pitkäaikaisista vihollisistaan. Kun loppu on hyvä, niin kaikki on hyvä. Mutta haluaisinpa nyt kuulla jotakin yliopiston elämästä. Ovatko

tiedonlähteet kummunneet yhtä tasaisesti näinä koettelemusten aikoina?"

"Kyllä muutoin, paitsi että opiskelijoita on kalliin ajan tähden ollut vähemmän. Melkoinen osa Parisia jäi parina viime vuonna autioksi ja jonkunkerran raivosi köyhemmän väestön keskuudessa todellinen nälänhätä. Ja Parisin ympärillä liikkui laumoittain susia, tunkeusivatpa joskus muurien sisällekkin, syöden elävältä muutamia ihmisiä."

"Parisista on siis kaikonnut se iloinen ja keveä elämä, mikä siellä vallitsi vielä parikymmentä vuotta sitten, jolloin minäkin siellä talvikauden viivähdin. Se ei ollut vierasta yliopiston oppineille isillekään, sillä heistähän laulettiin ... kuinkas se nyt mahtoi ollakaan..."

"Madame la Haute science a Paris s'en vint, ce me semble, boir les vins de son celier",

(Rouva Korkia-oppisuus käy Pariisiss' asioitaan: juomassa viinit kellaristaan.)

auttoi hänen muistiaan mestari Olavi.

"Niin juuri, ja myöskin minä kuulin siellä sanottavan, että moni, joka on lähtenyt hakemaan Parisista seitsemää taidetta, on niiden sijasta tavannut siellä seitsemän kuolemansyntiä."

"Seitsemän kuolemansyntiä ovat saaneet kaikota muurien ulkopuolelle, sillä tavernien ja muiden ilopaikkojen lukumäärä väheni viime vuosina puoleen ja entisten iloisten viisujen sijasta laulettiin Parisissa:

Morte nihil melius, vita nil peius iniqva
(Ei parempaa kuin kuolema, eik' elämää poloisempaa),

mutta nyt alkaa jo elämä palata ennalleen ja pian ovat nuo seitsemän kuolemansyntiäkin jälleen muurien sisäpuolella."

"Hm, hm, sellaistaahan se on. Mutta sinä, nepos, teit otollisen työn, tullessasi tervehtimään minua vanhusta, jonka elämä pian ohjaksistaan jättää. Kuinka luonnistui muutoin matkasi ja tulitko Ruotsin kautta?"

"Ei, vaan suoraan Lyypekistä."

"Aijai, kuinka varomatonta! Eivätkö Lyypekissä kertoneet, että vesillämme risteilee jälleen vitaliveljeksiä. Varsinkin eräs Iivari Fleming liikkuu kaikkialla laivoineen, ryöstäen kauppa-aluksia ja hätyyttäen rantakaupunkeja. Me emme toistaiseksi ole voineet hänelle mitään, sillä Raaseporin herra suojelee häntä julkisesti."

"No miksi häntä ei saateta rangaistukseen sellaisesta teosta?"

"Raaseporin herraako? Kukapa hänet saattaisi, sillä hän hallitsee linnaansa täysin itsenäisesti, piittaamatta kenenkään käskyistä. Sitäpaitsi hän on uuden valtionhoitajamme setä. Meillähän ei nimittäin enää hallitsekaan Eerik-kuningas."

"Kuulin siitä jo tulomat kallani sekä samoin Engelbrektin murhasta. Kamala ja väärä teko!"

"Niin, herra paratkoon" — ja vanhus ryhtyi seikkaperäisemmin selvittämään kotimaassa sattuneita mullistuksia, joista mestari Olavilla oli yhtä vaillinaiset tiedot kuin hänellä itsellään Ranskan maan asioista.

Kun oli tämän jälkeen kestänyt jonkun aikaa vaitioloa, kummankin istuessa nojatuolissaan omiin mietteisiinsä vaipuneena, kohotti mestari Olavi päätään ja virkkoi hiukan arkaillen:

"Sanoit, eno, minun äsken sisään astuessani uneksuneesi äidistäni, joka näyttäisi sinulle, kädessään ruusu. Tullessani piispansalin halki sattuivat silmäni sinun vaakunaasi, josta ajatukseni johtuivat omaan vaakunaani ja siinä näkyvään ruusuun."

"Ja nyt haluaisit kuulla tuon ruusun historian", keskeytti hänet vanhus, "sekä samalla saada tarkempia tietoja syntyperästäsi. Halusi on enemmän kuin kohtuullinen ja minä olen liian pitkään siitä vaiennut. Mutta siitä on minua pidättänyt aina jonkunlainen arkuus."

Hän oli hetken aikaa vaiti, pää käden varaan nojautuneena, kysyen sitten hiljaisella äänellä:

"Eihän sinulle suinkaan ole pitkään aikaan enää ollut mikään salaisuus se, että minä en ole sinun enosi, vaan isäsi, vaikka me hyvin ymmärrettävistä syistä olemmekin olleet pakotetut karttamaan tätä armasta nimitystä?"

Kun mestari Olavi oli vastannut myöntävästi, jatkoi piispa harvakseen ja matalalla äänellä:

"Mutta äidistäsi sinulla on ani vähän, jos ollenkaan, muistoja. Tahdonpa nyt kertoa hänestä. Niihin muistoihin sisältyvät minun elämäni samalla sekä ihanimmat että raskaimmat hetket."

Hän vaikenä jälleen, kooten muistojaan. Kun hän jatkoi, oli hänen äänensä käynyt pehmeäksi ja hartaaksi.

"Kuten tiedät, toimin minä nuoruudessa jonkun aikaa maaseutupappina, ennenkuin lähdin ulkomaille opintojani jatkamaan. Heti papiksi vihittyä määrättiin minut paimeneksi siihen seurakuntaan, jonka kirkontorni näkyy tuolta lahden takaa. Muutamia päiviä seurakuntaan tuloni jälkeen kutsuttiin minut antamaan viimeistä voittoa erälle köyhtyneelle asemiehelle, joka asui Rungon talossa minun lähimmässä naapuristossani. Kun minä olin toimittanut hänelle tämän viimeisen palveluksen ja kuolema alkoi tehdä tuloaan, pyysi hän minua jollakin tavoin huoltamaan hänen ainoaa tytärtään, joka nyt jäi kokonaan orvoksi, sillä hänen äitinsä oli kuollut jo aikaisemmin. Tytär, joka itki isänsä vuoteen vieressä, oli seitsentoistavuotias, ja kääntäessäni katseeni häneen, huomasin minä, että hän oli harvinaisen kaunis. Kun isä oli saatettu hautaan, seisoi tytär yksinään maailmassa, murheissaan ja avuton. Pian tulivat sitten isän velkamiehet ja tahtoivat riistää orvolta kodin. Minä aioin ensinnä ottaa hänet pappilaan, sillä tarvitsin emännöitsijää. Mutta kohta kuitenkin peräysin aikomuksestani, sillä katsoin vaaralliseksi elää joka päivä niin kauniin ja kukoistavan olennon lähimmässä läheisyydessä, ja minä olin päättänyt pysyä puhtaana hengellisellä urallani. Yhtä paljon en hänen itsensä tähden tahtonut tehdä hänestä tavallista papinorsiaa. Niin ollen tyydytin saamamiehet omilla varoillani ja kehotin Elinaa asumaan eteenkinpäin kotonaan, kunnes talo saisi jälleen isännän.

"Näin luulin kaikki järjestäneeni parhain päin, mutta pian tulin huomaamaan, että kiusausta vastaan ei ihminen ole koskaan kyllin lujasti turvattu, varsinkin ryhtyessään omin voimin sitä vastaan taistelemaan. Pitäessäni huolta Elinan perintötilasta oli minun pakko tavata häntä usein ja kerta kerralta syöpyi hänen kuvansa yhä syvemmälle minun sieluuni. Kauhituksella huomasin, että ajatukseni keskellä pyhiä toimituksiakin karkasivat hänen luokseen. Silloin aloin minä todenteolla taistella kiusausta vastaan, rukoillen, paastoten ja syventyen pyhän kirjan tutkimiseen. Mutta kun minä luulin jo masentaneeni luvattoman taipumukseni, palasi se kahta voimakkaampana niin kohta kun minä jouduin hänen lähelleen ja kuulin hänen heleän äänensä tai näin hänen ihanat silmänsä. Niin, tarvitsipa minun vain etäältä nähdä vilahus hänen notkeasta vartalostaan tai kuulla hänen laulavan, kun sydämeni jo oli ilmitulessa ja veri kohisi kuumeisena suonissani. Kuukausia kesti minun epätoivoinen taisteluni, unettomat yönä ja harhailuni. Sitten — kuinka se oikeastaan tapahtui, sitä minun on vaikea selittää, mutta eräänä ihanana kesäehtona, jolloin satakieli lauloi tammistossa kirkon luona, löysin minä itseni hänen luotaan ja hän lepäsi minun sylissäni. Tämän jälkeen en minä enää yrittänyt taistella vastaan, vaan antausin kokonaan rakkaudelleni. Minun pitäisi sanoa *syntiselle* rakkaudelleni, mutta sitä minä en voi tehdä, sillä tuntuu että minä sillä loukkaisin sen lempeän ja viattoman olennon muistoa. Me antausimme siis kokonaan toisillemme ja niin livahti vuosi ohitsemme kuin ihana unelma."

Nuoruusmuistojensa riuduttamana vaikenä vanhus tässä toviksi eikä Olavi hennonut häntä kysymyksillään häiritä.

"Olkoon, että meidän suhteemme oli luvaton ja synnillinen", jatkoi hän jälleen, "ja sitähan se pyhän kirkkomme kannalta kieltämättä onkin, mutta siitä huolimatta kangastaa se muistossani kuin lyhytaikainen, ihana unelma. Siitä havahduimme me ensi kerran todellisuuteen, kun Elina synnytti pojan. Vaikeasti ratkaistavaksi kysymykseksi tuli nyt, kuinka meidän oli tämän jälkeen järjestettävä elämämme. Minä en virkani ja kutsumukseni takia voinut mennä avioliittoon hänen kanssaan ja toisaalta oli Elinalla vaara tulla ihmisten silmissä halveksituksi. Taistelut ja unettomat yöt alkoivat minulle jälleen. Näihin aikoihin ilmestyi paikkakunnalle eräs vapaasukuinen herra Arveste, joka oli siihen saakka ollut ulkomaille sotapalveluksessa. Hän näytti mielistyvän Elinaan ja kosi häntä jonkun ajan kuluttua. Kun herra Arveste tuntui kunnon mieheltä, näytti tämä minusta Jumalan lähettämältä pelastukselta. Käytyäni sydämessäni vielä viimeisen ankaran taistelun kehotin minä Elinaa antamaan myöntävän vastauksen, sillä tietäessäni hänellä olevan suojelijan saatoin minä keveämmällä mielellä lähteä ulkomaille. Poikamme lupasin minä ottaa kasvattaakseni, niin pian kuin hän kykenisi äidistä luopumaan. Alistuen välttämättömyyteen antoi Elina suostumuksensa ja sydän raskaana erosimme me toisistamme, luvaten elämämme loppuun muistaa toisiamme rukouksissa.

"Kohta sen jälkeen lähdin minä ulkomaille ja viivyin vuosia Pragien yliopiston oppisaleissa. Oleskeltuani siellä neljä vuotta, joiden kuluessa sain ani vähän tietoja kotimaasta eikä ollenkaan niistä, joiden luo sydämeni oli jäänyt, sekä saatuani maisterivihkimyksen, alkoi maa yhtäkkiä polttaa jalkaini alla ja minä päätin viivyttelämästä ja suorinta tietä lähteä kotiin. Nukkuessani sitten viimeistä yötäni Pragissa näin minä unissani Elinan — omituista kyllä ensi kerran koko poissaoloajanani. Kuin henkäys kulki hän minun ohitseni ja kehotti minua rientämään kotimaahan. Tavaton levottomuus täytti sydämeni ja minusta oli tukalaa, että öiksi täytyi pysähtyä majataloihin. Kun minua eräessä sellaisessa kehoitettiin

odottamaan siksi kuin paikalle kertyisi useampia samalle suunnalle matkustavia, että kulku edessä olevan metsäseudun halki olisi turvallisempi, en minä mitenkään malttanut pysyä alallani, vaan lähdin yksin taipaleelle ja jouduin rosvojen käsiin, jotka ryöstivät minut puti puhtaaksi. Siitä huolimatta jatkoin minä matkaani luostarien avulla eteenpäin ja pääsin viimein Danzigiin, jossa onneksi tapasin kotiin lähtevän turkulaisen laivan. Itämerellä pidätti meitä vastatuuli kokonaista kaksi vuorokautta. Kun minä kolmantena yönä, kauan valvottuani ja tuskailtuani ja rukoiltuani Jumalaa ja Pyhää Kristoforosta armahtamaan meitä myötätuulella, heittäysin pitkälleni ahtaassa kojussani, näin kohta horrokseen vaivuttuani jälleen Elinan. Kun tuulen henkäys kulki hän nytkin ohitseni, mutta tällä kertaa oli hänen kädessään ruusunkukka, hänen kasvonsa olivat kuoleman kalpeat ja hätäntyneet ja ohitse rientäessään lausui hän minulle yhden ainoan sanan: myöhästynyt!

"Herramme yksin tietää, kuinka suuressa tuskassa minä sen yön vietin. Aamulla vihdoin armahti Jumala, tuuli kääntyi suotuisaksi ja me pääsimme Turkuun. Saatuani lainatuksi ratsun riensin minä päätä suoraa Piikkiöön. Mitä lähemmäs Runkoa minä tulin, sitä suuremmaksi kasvoi pelkoni ja hätäni. Herra Arveste otti minut yrmysti vastaan ja viittasi mitään puhumatta vuoteeseen. Siellä lepäsi Elina liikkumatonna, kasvoillaan kalpea kuoleman rauha. Hänen kädessään oli vielä tuoksuva ruusunkukka. Kun minä sinun syntymisesi muistoksi olin hänen ikkunansa alle istuttanut ruusupensaaseen, arvasin minä kohta, että hän ennen viimeiseen uneen vaipumistaan oli tahtonut kukan tuosta pensaasta ja siten toimittanut minulle viimeisen tervehdyksensä. Ja tämä on nyt sen ruusun historia, joka on sinun vaakunaasi kuvattu.

"Haikea suru täytti sydämeni, etten ollut ehtinyt hänen silmiään sulkemaan, ja kuumia kyyneleitä vuodattaen polvistuin minä hänen vuoteensa viereen, rukoillen siinä kauan. Enkä sen jälkeen ole laannut rukoilemasta hänen sielulleen rauhaa ja hänen muistonsa vaatimana minä toistakymmentä vuotta sitten tein retkeni pyhälle haudalle."

Mielenliikutus sai piispan vaikenemaan. Mestari Olavi tunsu myös itsensä syvästi liikutetuksi.

"Sinua en tavannut Rungolla", jatkoi piispa, "vaan sain tietää, että Elina oli vähän aikaa naimisissa oltuaan toimittanut sinut sisareni Margaretan hoitoon, sillä herra Arveste ei ollut suvainnut lapsipuoltaan. Riensin siis suoraapäätä sisareni luo, saadakseni syleillä sinua."

"Muistan elävästi, kun sinä astuit sisälle, minun parasta aikaa istuessani tätini polvella", keskeytti mestari Olavi vilkkaasti.

"Hm, entäs muistatko ollenkaan äitiäsi?"

"Muistan erään hänen vierailunsa, kaiketi viimeisen, tätini luona. Puhellessaan tädin kanssa purskahti hän tuon tuostakin itkemään."

"Niin, mikäli kuulin, on hän ollut onneton avioliitossaan, sillä herra Arveste ei näytä olleenkaan niin kelpo mies kuin me alussa luulimme. Äitisi, se armas olento, kuihtui vähitellen ja synnytettyään sinun nuoremman sisarpuolesi uinahti hän pois täältä murheen laaksosta. Rauha hänen sielulleen!"

Piispa teki ristinmerkin, jonka jälkeen syntyi pitempi äänettömyys.

"Minun tekisi mieleni kysyä sinulta yhtä asiaa, isäni", katkasi vihdoin mestari Olavin ääni hiljaisuuden.

"Kysy, poikani!" kehotti piispa.

"Eikö sinussa kokemiesi perusteella ole koskaan herännyt epäilyksiä caelibati-lain oikeutusta vastaan? Meidän nuorten oppineiden kesken on siitä Parisissa usein keskusteltu ja monet ovat sitä sangen jyrkästi tuominneet."

"Paljon olen minäkin, poikani, sillä asialla päätäni vaivannut ja tutkinut sitä sekä pyhän kirjan että kirkkoisien kirjojusten valossa. Yhteen aikaan oli sydämeni niin suuressa kapinassa sitä vastaan, että minä aioin julkisesti nousta sitä vastaan. Mutta ... häpeäkseni täytyy minun tunnustaa, ettei minulla ollut siihen tarpeellista voimaa ja rohkeutta. Pyhä katolinen kirkkomme on siksi mahtava valta, että se ruhjoo armottomasti sen, joka asettuu sitä vastaan. Siitä on viimeisenä pelottavana esimerkkinä Pragin aikuisen ystäväni Juhana Hussin kohtalo."

"Mutta..."

"Arvaan kyllä, mitä sinä aiot sanoa", ehätti piispa keskeyttämään mestari Olavin, "että nimittäin totuus on uskallettava kaikissa oloissa tuoda esille ja että totuutta ei maailman mahtavinkaan valta pysty kukistamaan. Niin kyllä, sen olen tuhannesti lausunut itselleni, mutta sittenkin ... niin, yksinkertaisesti sanoen: Herramme ei ole kutsunut minua siihen toimeen, sillä minä en ole sellaista

rakennetta kuin oli esimerkiksi Huss ja jommoisia uudistajain tulee olla. Jos tämä caelibati-laitos on ihmisistä lähtenyt ja väärä, niin Herra on kyllä löytävä aseensa särkeäksensä sen."

Tässä keskeytti piispan puheen emännöitsijä, joka tuli ilmottamaan, että ateria on valmiina. Kun he nousivat lähteäkseen ruokahuoneeseen, jätti mestari Olavi tuon vakavan keskusteluaiheen ja virkkoi iloisesti:

"Käynpä tosiaankin suurella halulla kotoiseen pöytään, päästäkseni käsiksi oikeaan Suomen ruisleipään ja voimakkaaseen Turun olueen. Kun saa vuosikaudet nauttia vehnäleipää ja viinejä, syntyy ikäänkuin kova hiuka kaiken kotoisen puoleen."

Aterialta noustua lähtivät he kävelemään linnan ympäristöön. Aurinko alkoi jo laskea ja ilta oli harvinaisen ihana. Kuin peilissä kuvastuivat salmen pinnassa kukkeat rantalehdot ja mannermaan puolelta kaikuivat karjankellot ja paimenten huhuilut. Pysähtyessään vallinharjalle ihaillemaan kesäillan armautta, puhkesi mestari Olavi lausumaan:

"Niin ihanaksi kuin ranskalaiset maataan kehuvatkin, ja kieltämättähän se onkin ihana, niin en kuitenkaan vaihettäisi siihen Suomeamme. Tämä on sittekin paras ja ihanin kolkka maailmassa."

"Kai sinä nyt jätätkin ainaiseksi tänne meidän luoksemme", virkkoi siihen piispa, "sillä isänmaa kaipaa jo kovin sinun lahjojasi ja suurta oppiasi."

"En ihan vielä, isäni," vastasi mestari Olavi, "sillä teologian baccalario-tutkinto on vielä suorittamatta, jota paitsi minun syksyn kuluessa on luennoitava Aristoteleen etiikasta. Mutta jo ensi vuoden kuluessa palaan minä ainaiseksi synnyinmaan helmaan."

He kävelivät eteenpäin pitkin vallinharjaa, mestari Olavin ryhtyessä kertomaan uutisia parasta aikaa koolla olevasta Baselin kirkolliskokouksesta, jossa hän itsekin oli jonkun aikaa ollut saapuvilla Parisin yliopiston edustajana.

Jooni toverineen loikoi huoletonna vallin kupeella, sillä äsken olivat he päässeet vartiatuimesta vapaiksi.

"Huomasitteko, että mestari Olavi kutsui piispaa isäkseen?" kuiskasi nuorempi.

"No entä sitte", vastasi Jooni, "mitä ihmettä siinä on, sillä onhan hänen armonsa piispa meidän kaikkien isä."

"Niin, mutta...", yritti nuorempi, vaan vaikenen kesken lauseen, tähytäen kävelevien jälkeen ja puhjeten sitten kokonaan toisesta asiasta: "Arvaatteko, mitä minulla nyt tuli mieleen?"

"Ainakaan se ei mitään järjellä pilattua ole", arveli siihen Jooni.

"Ajattelin, että jos hänen armonsa piispa olisi meidän kuninkaamme ja mestari Olavi hänen perintöprinssinsä, niin meidän olisi hyvä olla."

"Onpas sillä tänään päähänpistoja", murahti Jooni ja päästi sen päälle leveän naurun. "Ensin hän tahtoo panna paratiisin kokoon joistakin sirpaleista ja sitten tehdä piispasta kuninkaan. Ja onkos sinulla sitten näin ollen paha ollaksesi, sillä hänen armonsa se kuitenkin hallitsee meitä ja koko meidän maatamme ja mestari Olavista tulee varmasti hänen seuraajansa."

"Mutta katsokaapas, kuinka he näyttävät komeilta!" kehotti nuorempi kokonaan omaan ajatusjuoksuunsa vaipuneena.

Jooni käänsi hitaasti katseensa vallinpäätä kohti, jossa isä ja poika seisovivat rinnatusten, kuvastuen iltataivasta vasten kookkaina ja muhkeina.

Nuijapäällikkö.

Vuoden 1596 viimeinen päivä alkoi hämärtyä illaksi. Taistelun melske Viholan ja Tyrkkölän talojen pelloilla oli vaiennut ja Nokian kosken kumea pauhina pääsi jälleen kuuluville.

Oli kireä pakkanen ja taivaalla syttyi tähti toisensa jälkeen.

Taistelu oli kestänyt koko lyhyen talvisen päivän. Marski oli joukkoineen edellisenä iltana saapunut Pirkkalan kirkolle ja yön levättyään hyökännyt heti aamulla kapean Pyhäjärven selän yli Nokian puolelle, missä edellä mainittujen talojen tienoilla oli nuijamiesten leiri. Koko päivän olivat marskin

tuomat tykit jyrähdelleet, huovien hevoset korskuen tallanneet lumisia peltoja, nuijamiesten nuolet suhisseet ilmassa ja heidän raskaat, rautapiikkiset nuijansa rämähdelleet ratsumiesten haarniskoita vasten. Äsken oli marski vetäytynyt järven yli takaisin majapaikkaansa ja taistelukenttä oli jäänyt nuijamiesten haltuun. Mutta ratkaisevaa voittoa eivät he olleet saaneet ja taistelu oli todennäköisesti uusiintuva huomenna.

Satojen kaatuneiden veri punasi vainioiden ja rantaniityn lumivaippaa, mutta kylmän kangistamat ruumiit makasivat vielä sikin sokin ympäri taistelukenttää. Niiden välissä loimusi kymmenittäin nuotiotulia ja toisia tulia näkyi järven takaa, jossa marskin soturit olivat leiriin käyneet. Niin seisoivat tässä vastakkain herravalta ja talonpoikavalta, vaanien toisiaan tulisin silmin tähtikiiluisena uuden vuoden yönä.

Eräältä nuijamiesten nuotiolta, johon eväskompeineen oli sijottunut kymmenkunta Jalasjärven miestä, kuului laulunrenkutusta ja äänekkästä, rentoilevaa keskustelua. Miehet olivat taistelun päätyttyä murtautuneet Nokian kartanon kellariin ja kulettaneet sieltä oluttynnyrin nuotiolleen. Kun nuijajoukko tänne saapuessaan ryösti kartanoa, oli Ilkka antanut miehistölle ainoastaan osan oluttynnyreistä ja sulkenut loput kellariin, estääkseen siten liiallisen juopottelun ja epäjärjestyksen. Mutta tämänpäiväisellä taistelulla katsoivat Jalasjärven miehet ansainneensa tynnyrin olutta ja niin he, taistelukuumeen vielä suonissa palaessa, olivat ilman päällikön lupaa tunkeutuneet kellariin.

"Saapas tästä!" sanoi tynnyriä lähinnä istuva, ojentaen tuopin seuraavalle. "Se ei olekaan mitään renkiolutta, vaan oikeata herrain väkiolutta."

Kun toinen oli siemassut osansa tuopista ja lähettänyt sen edelleen kiertämään, jatkoi ensimmäinen:

"Mutta osuitkos sinä päivällä näkemään, kun minä tuolla pellolla hyppäsin korkean kiven päälle ja huusin huoveille kukkokiekaa! ja kun yksi ajaa karahutti kiven luo, niin minä linttasin nuijalla päähän, niin että olkapäiden väliin ei jäänyt muuta kuin märkä pläsi."

"Märkä pläsikö?" kertasi toinen tahkealla humalaisen äänellä. "Jopa laskit oikein emävaleen!"

"Väitätkö sinä minun valehtelevan, häh?" karjui ensimmäinen, mutta toinen nauroi kohti kurkkuaan ja vatkuutti:

"Märkä pläsi! Voi sun seitsemän huovinsorkkaa, mikä mestarilyöjä sinä olet! Lyödä miehen pää niin littiin, että kypäristäkään ei jää jällelle muuta kuin märkää, ha, ha, haa!"

"Kyllä minä, kuule, opetan sinut konstailemaan kanssani!" tiuskasi ensimmäinen, kavahti ylös ja tarttui toveriaan rinnuksista.

"Mitä meteliä te täällä pidätte?" kuului samassa tiukka ja käskevä ääni.

Miehet jättivät toisensa rauhaan ja kääntyivät puhujaan, joka juuri oli astunut heidän nuotiotulensa piiriin. Se oli pitkä ja jänteväliikkeinen mies, parraton, teräväilmeinen ja kalpeanko sekä iältään noin neljäkymmenen korvilla. Päässään hänellä oli karhunnahkalakki, jonka suppilomainen pohja oli ommeltu sinisestä verasta. Hänen lyhyt turkkinsa oli keskeä vyötetty punaisella villavyöllä ja jalassa hänellä oli pitkävartist, punakirjailut kallokat, joilla hän liikkui lumessa niin pehmeästi, että miehet eivät olleet kuulleet hänen askeleitaan.

"Ja mistä te olette tuon oluttynnyrin saaneet?" jatkoi tulija kyselyään, äänessään vieläkin tiukempi sävy.

Kun kukaan miehistä ei kiirehtinyt vastaamaan, astui hän ihan ensimmäisen eteen ja tiuskasi:

"Häh, mistä tuo oluttynnyri on tänne tullut? Vai onko se taivaasta tipahtanut?"

"Eihän se nyt ihan taivaastakaan ole tainnut siihen tipahtaa", vastasi mies hitaasti ja kyräten.

"Nokian kellarista me sen noudimme", kuului nyt toisten joukosta röyhkeä ääni.

"Ja kenen luvalla?" tivasi vieras ja hänen harmaat silmänsä alkoivat kipinöidä.

"Ei me olla enää mitään sylivauvoja, että meidän olisi tarvis muilta lupia kysyä silloin kun kurkkumme kaippaa kostuketta", vastasi sama röyhkeä ääni.

Mitään puhumatta lähenei vieras oluttynnyriä ja potkasi toisen pohjan sisään, niin että kuohuva neste huljahti ulos ja muodosti lumelle pian haihtuvan, vaahtoisen lätäkön.

"Mitä p—lettä sinä, Ilkka, luulet olevasi, kun sinä aina pyrit meitä muita kuranssaamaan!" äsähti röyhkeä-ääninen mies ja käsi nyrkissä astui puhutellun eteen. "Et sinä ole rahtuakaan parempi kuin me

muutkaan!"

Vieläkään mitään puhumatta tarttui Ilkka miestä rinnoista ja heitti hänet päistikkaa kinokseen. Hänen leukansa vapisi ja katsoen uhkaavasti toisia lausui hän:

"En ole, enkä tahdokaan olla teitä toisia parempi. Mutta minä olen teidän päällikkönne, te itse olette minut siksi valinneet ja luvanneet minulle kuuliaisuutta niin kauan kuin tätä retkeä kestää. Sen tähden teidän on toteltava minua. Minä lukitsin kellarin, koska meillä ei ollut aikaa oluen ääressä reuhata. Vai luuletteko, että me olisimme tänä päivänä kestäneet, jos marski kanuunoineen ja rautapukuisine ratsureineen olisi kohdannut täällä juovuksissa räyhäävän joukon?"

Hän osotti toisella rannalla näkyviä tulia ja jatkoi:

"Tuossa aivan edessämme on vihollinen ja tämänpäiväinen leikki on uudistuva huomenna, kenties vieläkin ankarampana. Karhu on vain kömpinyt pesäänsä levähtämään. Sen tähden nyt on entistäkin sopimattomampi aika remuamiseen. Tämä yö on käytettävä lepäämiseen, sillä huomenna ratkaistaan, saako suomalainen talonpoika pitää vanhan vapautensa, vai onko sen kannettava marskin iestä."

Kukaan miehistä ei puhunut mitään. Kurituksen saanut kömpi ylös kinoksesta ja asettui kyräten nuotion ääreen. Ilkka jatkoi matkaansa ja poikkesi vielä parille nuotiolle sekä asetti rähinän muutamalla kiivaalla sanalla. Sitten kiersi hän suksille nousten ympäri koko niemen, tarkastaen olivatko vartijat valppaina asemillaan. Sen tehtyään palasi hän omalle nuotiolleen saadakseen hiukan levähtää.

Edellisinä päivinä oli hän pitänyt kortteeria Nokian kartanossa. Mutta tänään taistelun päätyttyä oli hän renkinsä käskenyt rakentaa nuotion Pyhäjärven rannalle Viholan talojen alle sekä siirtää sinne hevosensa ja rekensä. Siellä saattoi hän paremmin pitää silmällä sekä omaa leiriään että vihollisia. Renki oli löytänyt nuotiolle hyvän paikan muutamien yksinäisten kuusien suojasta, kappaleen matkaa erillään muusta leiristä. Reen ja nuotion välissä oli valmiina havuvuode, mutta itse renki oli nähtävästi pistäytynyt toisille tulille pakinoimaan. Kuusten välissä syödä rouskuttivat molemmat hevoset. Niistä oli toinen kookas ja kiiltävän musta ratsu, jonka hän päivällä oli anastanut erältä huovipäälliköltä.

Ilkka otti reestä karhunaljan, levitti sen havujen päälle ja heittäysi pitkäkseen nuotion lämpimään. Hän kävi mielessään läpi viime päivien vaiheet ja tunsu itsensä tyytyväiseksi tähänastisiin tuloksiin. Pari päivää aikaisemmin oli suoritettu ensimmäinen taistelu. Laukon herra ja Iivari Tavast olivat Tapaninpäivänä lähteneet parinsadan huovin kanssa Hämeenlinnasta ja kehuneet sinne paenneille herraskartanoiden naisille, että he muutamalla potkulla ajavat ne riivatun nuijapäät takaisin Kyrönkankaan yli. Yhteentörmäys oli tapahtunut tällä samalla niemellä ja lyhyt ottelu oli päättynyt niin, että Laukon herra ja Tavast olivat huoveineen suin päin paenneet Karkkuun. Ja tämänpäiväinen taistelu sitten? Nuijajoukko oli horjumatta iskenyt vastaan ja pitänyt taistelutantereen hallussaan.

Ilkka tunsu suuren unelmansa toteutumistaan toteutuvan: nostaa koko Suomen rahvas aseisiin, marssia Turkuun ja kukistaa Noki-Klaun tyrannivalta. Vähitellen tämä mahtava suunnitelma oli hänessä kasvanut ja kypsynyt. Sen voimalla oli hän, vuosi sitten marskin kynsiin jouduttuaan, paennut Turun linnasta: kiivennyt takista tekemäänsä köyttä myöten huimaavasta korkeudesta alas, pudonnut köyden katketessa alas muurin juurelle ja loukannut itsensä, mutta siitä huolimatta onnistunut monia seikkailuja kokien pääsemään takaisin Pohjanmaalle. Sen jälkeen oli hän kohonnut ylimmäksi kansan johtajaksi ja hänen neuvostaan ja toimellaan olivat nyt pohjalaiset lähteneet liikkeelle kolmena joukkona, kukin tahollaan nostaakseen aseisiin muun Suomen rahvasta.

Mutta saatuaan nämä lumivyöryt liikkeelle, oli hänen mielikuvituksensa suunnitellut yhä rohkeampia. Kuka oli kohoava marskin tilalle, sillä ilman hallitsijaahan maa ei voinut olla? Kuningas oli kaukana Puolassa, eikä piitannut Suomesta mitään. Herttua? Hänen nimensä varjolla ja kannatuksella tämä suuri yritys oli pantu alkuun, mutta olihan hänkin vieras Suomen kansalle, vaikka kylläkin lähempänä sitä kuin kuningas. Mutta olipa vielä eräs, jonka saattoi panna marskin tilalle, jopa tehdä suomalaisten omaksi, erikoiseksi kuninkaaksi. Hän oli kuullut huhuja, että Eerik-kuninkaan ja Liuksialan rouvan poika, maanpakolainen prinssi Kustaa piileskeli täällä Suomessa äitinsä lähetyvillä. Tähän olivat hänen kuningasajatuksensa takertuneet Kyrönkankaan yli kuljettaessa, eivätkä hellittäneet hänestä ennen kuin Liuksialassa, jossa Kaarina kuningatar oli särkenyt tämän osan hänen unelmistaan. No, tärkeintähän oli kuitenkin, että marskin sortovaltius tuli murretuksi, ja sen toteutuminen näytti hänestä tällä hetkellä entistä mahdollisemmalta.

Oli kuitenkin eräs seikka, joka häntä tuon tuostakin pyrki arveluttamaan. Pystyikö hän hillitsemään niitä voimia, jotka hän oli manannut esiin? Hän oli saanut jo kylliksi kokea, että tuota lukuisaa, järjestykseen tottumatonta rahvaanjoukkoa oli tuiki työläs pitää kurissa ja hillitä sen liiallista ryöstön ja hävityksen himoa. Hänen tarkoituksensa ei suinkaan ollut, että kaikki herrat oli surmattava tai karkotettava ja heidän kartanonsa hävitettävä, olipa hän päinvastoin koettanut vetää heistä muutamia rahvaan puolelle, kuten Anolan herraa Akseli Kurkea, vaikkakin tähän saakka onnistumatta. Mutta

tässä pyrkimyksessään sai hän lakkaamatta taistella omaa joukkoaan vastaan ja töintuskin oli hän saanut Liuksialan sekä Tottien että Hornien kartanot rauhotetuksi. Entistä enemmän kysyttäisiin häneltä tarmoa sitten kun marskista oli voitto saatu ja rahvaan joukot yhtä mittaa paisuen lähenisivät Turkuja.

Retken alussa oli hän joskus ollut vallattoman remuinen ja juonut muiden mukana itsensä täyteen humalaan, mutta huomattessaan siitä olevan vahinkoa johtaja-arvolleen, oli hän lakannut siitä kokonaan. Hän oli alkanut esiintyä yhä ankarampana sekä samalla pitää omaa persoonaansa jossakin määrin eristettynä muusta joukosta. Tosin hän oli huomannut katsottavan sitä pahalla silmällä, mutta sittenkin piti hän sitä ajan oloon viisaimpana.

Leirinuotioilta kuului yhä melua ja laulun loilotusta. Ilkka rypisti kulmiaan ja mietti, pitikö hänen uudelleen lähteä leirin läpi kiertämään ja katsomaan, ettei siellä pidetty luvattomia juominkeja. Mutta ennen kuin hän ehti nousta mukavalta paikaltaan, kuuli hän askelten narinaa lumessa. Hän kohotti päätään ja huomasi nuotiota lähestyvän vanhanpuoleisen, hintelän miehen, joka kantoi pientä puunassakkaa kainalossaan ja joka kävellessään omituisesti hoippui.

"Aina vaan humalassa!" sanoi Ilkka toruvasti tulijalle, mutta hänen äänessään ei kuitenkaan ollut äkäistä sävyä.

Ilkka ei tietänyt miehestä muuta kuin että hänen nimensä oli Vilppu ja että hän oli kotoisin jostain Rautalammin puolelta. Hän oli miltei yhtä menoa pienessä hutikassa, ja nassakassaan oli hänellä aina paloviinaa. Kotipuolensa miesten kanssa tullen oli hän liittynyt nuijajoukkoon ja hänen sallittiin olla mukana, koska hän omituisella käytöksellään ja puheillaan huvitti muita. Useimmat pitivät häntä hassuna, mutta Ilkka oli huomannut hänen käyttävän viisaita sananlaskujaan sangen sattuvasti sekä pystyvän lausumaan älykkäitä neuvoja ja kohteli häntä sen vuoksi suopeasti.

"Elä sano *aina*, sillä takanani on paljon useampi selvä kuin humalainen päivä", vastasi Vilppu, asettuen nuotion ääreen istumaan.

"En tiedä, minkälaiset sinun taaksesi jättämät päivät ovat", jatkoi Ilkka, "mutta tällä retkellä sinä tuskin lienet selvää päivää nähnyt."

"Saa köyhäkin joskus juhliä", vastasi Vilppu. "Tähän saakka minä olen naukkaillut pelkämästä juhlamielestä, mutta tästä eteenpäin minä luultavasti tulen naukkailemaan siksi, ettei maailma näyttäisi niin pimeältä kuin se itse asiassa on."

"Ja mikä sen tästä lähtien saisi niin pimeäksi? Päiväthän alkavat pidetä ja me lähdemme tästä pian marssimaan Turkuja kohti."

"Ellei meitä sitä ennen juoksujalassa lennätetä takaisin Kyrönkankaan yli."

"Mistä sinä sellaista olet päähäsi saanut?" kysyi Ilkka vakavaksi muuttuen. "Eikö tämänpäiväinen menestyksemme vakuuta sinulle toista?"

"Minulla on omat merkkini, joista minä tulevaisia ennustelen", vastasi Vilppu. "Mutta mitäpä niistä."

"Tokko sinä tämän päivän taistelusta tiedätkään mitään", sanoi Ilkka, ja hänen äänensä muuttui jälleen suopean leikilliseksi. "Missä lienetkin piileskellyt."

"Kyllä minä rehellisesti olin mukana. Aluksi kyllä pysyin syrjästäkatsojana, mutta muistin sitten, että lisänä on rikka rokassa, ja tulin taistelutantereelle."

"Aseenasi tuo nassakka?"

"Niin", vastasi Vilppu viattomasti, "sillä muuta asetta minä en kotoa lähtiessäni tullut mukaani ottaneeksi."

"Ja montako huovia sait kaadetuksi tuolla aimo aseellasi?"

"Totta puhuakseni minä en kaatanut yhtään, mutta sen sijaan minä nostin aseellani pystyyn omia kaatuneitamme. Missä nimittäin näin sellaisen maahan kolhitun, josta lääkitsemällä saattoi vielä miehen tehdä, niin häneen vuodatin nassakastani elämännestettä ja laitoin hänet uudestaan taisteluun."

"Aivan niin", hymähti Ilkka suopeasti, "sitenhän sinä olet saattanut matkaan yhtä paljon hyvää kuin nekin, jotka kaatoivat vihollisia. Sinun taistelutapasi on vain ollut laadultaan päinvastaista."

"Kuten minä koko mieskin", jatkoi Vilppu. "Mutta se on minussa syntymävikä."

Hetken nuotioon tuijotettuaan virkkoi Vilppu:

"Mutta asianihan minä olin kokonaan unhottaa. Minä tulin nimittäin tänne laulaakseni sinulle uuden laulun, jonka juuri opin tuolla jalasjärveläisten nuotiolla."

"Viis minä heidän renkutuksistaan", vastasi Ilkka. "Minua nukuttaa."

"Kuulehan kuitenkin, ei se pitkä ole", pyyteli Vilppu ja alkoi samassa venytellen laulaa:

"Ilkka ilkeä isäntä, pää kero, sininen lakki, ei konna tapella tainnut eikä sammakko sotia, että joi joka talossa, joka knaapin kartanossa."

Kulmat rypyssä nuotioon tuijottaen kysyi Ilkka:

"Keneltä sinä sanoit sen kuulleesi?"

"Jalasjärveläisten nuotiolla sitä juuri miehissä laulettiin."

"Se on jalasjärveläisten kosto siitä, että minä äsken keskeytin heidän juominkinsa potkasemalla pohjan oluttynnyristä."

"Muutoin tämä on yksi niitä minun merkkejäni, joista minä tämän sodan loppuvaiheita ennustelen", sanoi Vilppu hetken kuluttua.

"Hm, mitä tuollaiset renkutukset siihen voisivat vaikuttaa?" hymähti Ilkka.

"Kunpa eivät vaikuttaisikaan. Mutta nyt minä lähdän jälleen nuotioita kiertämään. Kuka ties saan vielä toisiakin lauluja oppia."

Vilppu nousi ja lähti leiriä kohti. Kun hän oli hieman etääntynyt, havahtui Ilkka mietteistään ja huusi hänen jälkeensä:

"Kuule, jos huomaat tai kuulet mitään merkillisempää, niin tule oitis minulle ilmoittamaan. Jos minä nukun, niin herätä kursailematta."

"Kyllä, kyllä, siis aivan kursailematta", niukasi Vilppu ja jatkoi matkaansa.

Ilkka kohensi nuotiota, asettui jälleen pitkäkseen karhuntaaljalle ja ummisti silmänsä. Leirissäkin oli melu tällä välin vaimentunut, niin että kosken pauhu kaikui entistä kumeampana. — — —

... Ilkka tunsu jaloillaan jotakin raskasta. Hän koetti kohottaa päätään, nähdäkseen mitä se oli. Vihdoin pääsi hän toisen kyynänpäänsä varaan ja huudahti hämmästyksestä, nähdessään että hänen jaloillaan istui marski. Se tuijotti suoraan häneen, mustat kulmansa rypyssä, kookas nenä punottaen ja harmaa parta kuurassa, kuten päivällä taistelussa. Mutta hänen huudahtaessaan alkoi se omituisesti hymyillä ja lausui:

"Enpä tainnut olla mieluisa vieras."

Kun Ilkka ei puhunut mitään, tuijotti yhä vain hämmästyneenä marskiin, jatkoi tämä:

"Minä tulin vain kysymään, mitä varten sinä olet nämä kansanjoukot tuonut minua vastaan?"

"Mitäkö varten? Se sinun pitäisi kyllä tietämän, kansansortaja!" kiivastui nyt Ilkka ja teki rynnistyksen, saadakseen jalkansa vapaiksi.

Mutta marski istui leveänä ja liikkumatonna paikallaan sekä jatkoi alakuloisen rauhallisesti:

"Ja kenen hyväksi sinä joukkoinesi taistelet? Eikö niin, että herttua siitä suurimman hyödyn saa? Mutta kun minä olen poissa ja herttua saa täällä ohjat käsiinsä, niin luuletko sinä hänen teitä jäniksenkypälällä sivelevän? Et luule, he. No onko sinusta sitten hänen ikeensä mieluisampi kuin minun? Enkö minä kuitenkin ole oman maan kasvatti, suora Suomen mies niinkuin tekin? Minä voin puhua kanssanne suusta suuhun, mutta häntä puhutellaksesi pitää sinulla olla tulkki. Vai onko teistä pohjalaisista vieras sorto parempi kuin kotimainen? Ja sorranko minä teitä edes? No, jos sorrankin, niin siihen minulla on pakko ... on pakko pitää suurta sotajoukkoa aseissa, ettei kuka hyvänsä vieras pääse maassamme valtikoimaan. Olisitte vetäneet yhtä köyttä kanssani sen sijaan että kapinaan nousitte, niin me olisimme ainaisiksi ajoiksi saaneet omain asiaimme hoidon omiin käsiimme. Mutta nyt se yhden köyden veto ei enää käy päinsä, sillä verta on vuotanut ja vuotaa vielä enemmän, kunnes te olette hajotetut kuin akanat tuuleen."

Marski pyhkäsi molempia kämmeniään vastakkain, hymyili pahaenteisesti ja näytti laajenemistaan

laajenevan ja käyvän painavammaksi. Ilkka teki epätoivoisen rynnistyksen, sai hänet vieräytetyksi jaloiltaan ja — heräsi samassa.

Hän kavahti istualleen ja hieroi silmiään. Ollen vielä unennäkönsä lumoissa ojensi hän nyrkkinsä toista rantaa kohti ja sanoi:

"Elä luulekaan, nokinenä, että sinä niin vain meidät tuuleen hajotat!"

Samalla huomasi hän järven jäällä kaksi ratsastajaa, jotka etenivät vihollisrantaa kohti. Hän hieroi uudelleen silmiään ja tähysti sitten tarkkaan, tullakseen vakuutetuksi, etteivät äskeiset unikuvat hänen silmissään kummitelleet. Selvään näki hän siellä kaksi ratsumiestä, jotka hetken perästä hävisivät vastarannan luomaan pimentoon.

Omaa leiriään kohti kääntyessään näki hän Vilpun tulevan uudestaan nuotiolleen. Tällä kertaa ei Vilppu hoipannut, vaan harppasi eteenpäin puolijuoksua.

"Sillä on varmaankin jotain tärkeää ilmoitettavana", ajatteli Ilkka.
"Ehkä juuri noista ratsastajista."

"Uhhuh! uhhuh!" puuskutti Vilppu nuotiolle päästyään, laski nassakkansa maahan ja kumartui käsiään lämmittämään.

"Tiedätkö, ketä nuo kaksi ratsastajaa olivat, jotka juurikään täältä käsin menivät järven yli vihollisten puolelle?" kysyi Ilkka.

"Ne olivat kauppiaita", vastasi Vilppu. "Heidän kaupoistaan tulinkin juuri kertomaan sinulle."

"Mitä höpiset?" tiuskasi Ilkka äreästi.

"Puhdasta totta", vakuutti Vilppu mitä vilpittömättömimmällä äänellä. "Ne olivat Laukon herra ja Melkersonni, jotka marski oli lähettänyt tänne hieromaan kauppa sinun nahastasi."

"Minun nahastani?" kertasi Ilkka hitaasti ja hänen kulmaansa väliin ilmestyi syvä poimu. "Puhutko sinä totta, mies?"

"Totta, totta, kuka nyt tällaista leikkiä laskisi", vakuutti Vilppu. "He olivat Tyrkkölässä ja siellä oli suuri osa meidän miehiämme. Marski oli käskenyt ilmottaa, että jos he jättävät sinut hänen haltuunsa, niin saavat he rauhassa palata kotiinsa sekä vielä päälliseksi vapauden linnaleiristä."

"Kas mikä salakavala ehdotus!" puhkesi Ilkka sanomaan. "Etteivät miehet napanneet niitä kataloita vangiksi."

"Vangiksiko?" ihmetteli Vilppu. "Mutta eihän silloin olisi kaupasta tullut mitään."

"Kaupasta!" kertasi Ilkka kalveten. "Tietysti eivät miehemme ruvenneet kuuntelemaankaan niin katalaa ehdotusta?"

"Kyllä he kuuntelivat loppuun asti ja loppujen lopuksi tehtiin kaupat. Sinut luvattiin huomenaamuna jättää nuoriin sidottuna marskille. Niin että sinun on, Ilkka, parasta nousta siekailematta tuon anastamasi juoksijan selkään ja hävitä täältä mitä kiiruimmin. He jäivät sinne vielä riitelemään ja valitsemaan miehiä, jotka tulevat sinua vangitsemaan. Ainakin pari jalasjärveläistä oli jo valmiina siihen toimeen."

Ennenkuin Vilppu oli ehtinyt lopettaa, töytäsi Ilkan renki paikalle ja puuskutti:

"Isäntä, isäntä, lähtekää kiiruusti pakoon, teitä tullaan kohta vangitsemaan!"

"Siinä sen nyt kuulet! Joudu siis!" sanoi Vilppu.

"Niitä kataloita!" äsähti Ilkka hammastensa välitse. "Kuka olis tällaista uskonut!"

Hän seisoi hetken eteensä tuijottaen ja kädet sivuilla riippuen. Mutta sitten leimahtivat hänen silmänsä ja vartalo jännittyi hänen lausuessaan:

"Minä menen päätä suoraa Tyrkkölään ja nähdäänpä, eivätkö he häpeä ja peruuta katalaa tuumaansa. Pahimmat pukarit, joilla tietysti on entistä vihaa minua kohtaan, minä panetan kiinni."

Hän otti jo pari askelta mennäkseen, kun Vilppu ja renki tarttuivat häntä kiinni kumpikin puoleltaan.

"Elkää herran nimessä menkö, isäntä!" pyysi renki hätääntyneenä. "Ne alkavat olla jo juovuksissa, sillä lähtiessäni tuotiin sinne kartanosta kokonainen kuorma oluttynnyreitä."

"Rohkaisevat itseään, kyetäkseen vangitsemaan oman päällikkönsä", lisäsi Vilppu. "Jos sinä menet sinne, niin eivät ne enää häpyä tunne, vaan panevat sinut heti nuoriin."

Rengin ilmoitus pani Ilkan epäroimään. Hän oli toivonut persoonallisella väliintulollaan voivansa tehdä tyhjäksi tuon ruman puuhan, mutta mitä saattoi hän juopuneisiin vaikuttaa.

"Kaikkiko sitten raukesikin tähän?" sanoi hän masentuneena ja seisoj allapäin molempain uskollistensa välissä. "Liian hyvin sinä, Vilppu, ennustitkin tämän retken päätöksen. Mutta kuka olisi uskonut kaiken näin kurjasti loppuvan!"

"Joutukaa, isäntä, joutukaa!" hoputti renki. "Minä satuloitsen hevosen valmiiksi."

"Niinpä satuloitse sitten!" vastasi Ilkka lujalla äänellä ja hänen silmänsä leimahtivat jälleen. "Jaakko Ilkan nahkaa he eivät myy!" Hän otti reestä miekkansa ja kiinnitti sen kupeelleen. Satulaan noustuaan kääntyi hän vielä kumpaankin mieheen ja sanoi:

"Aisottakaa toinen hevonen ja tulkaa perässäni, minkä pääsette. Teille he toki eivät mitään tee, vaikka saavuttaisivatkin. Ja jos miesten joukossa tuolla on uskollisia, niin kai he älyvät ajoissa laittautua taipaleelle."

Hän nykäsi ohjaksista ja levännyt ratsu porhalsi täyteen juoksuun, niin että lumi pöllysi. Siten ajoi hän poikki niemen kosken alle. Ennen jälle laskeutumistaan pysähytti hän ratsun ja kääntyi katsomaan nuijamiesten leiriä kohti. Nuotiotulet pilkottivat punertavina huurun keskeltä ja melkein kaikki äänet olivat siellä vaienneet aivankuin jotakin hyvin tärkeää olisi ollut tekeillä.

Rajaton viha leimusi Ilkan silmistä, kun hän ojensi nyrkkinsä leiriä kohti ja lausui hammastensa välitse:

"Sopikaa nyt välinne marskin kanssa, senkin katalat, miten parhain taidatte! Minä palaan takaisin Kyrönkankaan taakse ja toivotan teidän niskoillenne tuhatta painavamman ikeen kuin koskaan marskin, että oppisitte miehen tavalla vapautenne puolesta taistelemaan!"

Hän nykäsi jälleen ohjaksista ja ratsu porhalsi alas jälle. Kavion kapse eteni ja hetken kuluttua hävisi ratsastaja koskesta leviävän huurun keskelle. Mutta pakkasyössä ärjyi Nokian koski kuin olisi se kumealla äänellään julistanut petolliselle nuijamiesten armeijalle veristä uudenvuoden päivää, häviötä ja perikatoa.

Poikki hakatut kädet.

I.

Tuomas Heikinpojan pirtissä Juvan Salajärvellä oli perhe juuri asettunut puhdetöihin lieden ympärille. Isännän äiti, vanha upposokea muori, laski varttinän helmaansa ja heristi korviaan.

"Mistähän kuuluneekaan tuo jousenjäteiden helinä ja rautapaitojen räminä?" virkkoi hän hetken kuunneltuaan.

"Mitähän se nyt taas on kuulevinaan?" hymähti joku joukosta.

"Ilman vain höpisee", lausui emäntä.

"Eipä tiedä, on se ennenkin kuullut semmoista, joka on pitänyt paikkansa", sanoi isäntä vakavasti.

"Ja koko pohjoinen taivaanranta punottaa", jatkoi muori omissa ajatuksissaan.

Kukaan ei puhunut mitään ja kaikkien mielialaan hiipi kaamea tunne.

Juuri tällöin kuului reen ratinaa pihalta ja kohta sen jälkeen astui pirttiin kolme miestä. Jokaisen valtasi epämieluisa tunne, sillä tulijat kantoivat huovin pukua raskaine kannussaappaineen ja nahkaköltereineen.

Tervehdyksen sijasta lausui yksi tulijoista röyhkeästi:

"Olutta pöytään vieraille!"

Tuomas Heikinpojan katse synkkeni, sillä hän tunsu puhujan oman pitäjän mieheksi. Se oli yhtä väärentämätön talonpoika kuin hänkin, mutta oli mennyt herrain puolelle ja ruvennut knaapiksi.

Kannukset saatuaan oli se alkanut käyttäytyä yhtä ylimielisesti ja väkivaltaisesti kuin muutkin sotilaat.

"Ei meillä ole tapa kutsumattomille vieraille olutta tarjota!" vastasi Tuomas Heikinpoika lujasti.

"Sitten me otamme itse ja juomme tervetuliaismaljamme", sanoivat huovit ja lähenivät kellarinluukkuja, nostaakseen permannon alta jouluoluet esiin.

Tuomas Heikinpoika nousi seisomaan ja kohotti kirveensä, jolla hän juuri oli veistänyt viikatevartta.

"Koettakaapas ottaa väkisin!" huusi hän. "Minulla on turvakirja teidän koiruuksianne vastaan ja jollette pysy siivolla, niin autuuteni kautta vannon, että saatte maistaa kirveenterästä."

Huovit olivat jo ennestään hiukan juovuksissa, ja ärtyneinä isännän vastarinnasta paljastivat he uhaten ja kiroillen aseensa. Kun Tuomas Heikinpoika ei peräytynyt kellarinluukulta, syntyi tappelu. Se päättyi huovien voitolla. Tuomas Heikinpoika tehtiin aseettomaksi, sai muutamia verihaavoja sekä ankan selkäsaunan. Loppujen lopuksi kantoivat huovit kellarista oluttynnyrin rekeensä ja lähtivät hoilaten matkaansa.

Haavansa sidottuaan istui Tuomas Heikinpoika synkkänä alallaan ja tuijotti tuleen. Muorivanhus ei näyttänyt tietävän mitään siitä, mitä hänen ympärillään tapahtui. Omia näkyjään seuraten virkkoi hän äkkiä, katkaisten pirtissä vallinneen synkän äänettömyyden:

"Tulenloimo pohjosesta lähenee ja lumihanget punottavat verestä."

"Kunpa ne alkaisivat huoviroistojen verestä punottaa!" murahti Tuomas Heikinpoika uhkaavasti.

II.

Tuomas Heikinpoika oli aina ollut uskollisen ja osaansa tyytyväisen alammaisen esikuva. Uuraasti oli hän raatanut isältä perityllä konnullaan sekä suorittanut napisematta ulostekonsa, mitkä totta tosiaan eivät olleet vähäiset tähän aikaan, jolloin koko maa huokasi rautamarskin ikeen alla.

Mutta kaikenkarvaiset ulosteet, ruokalisät ja linnaleirin rasitukset lisääntyivät yhtä mittaa. Tavallisesti tulivat elohinkaloiden pohjat näkösälle jo kevättalvella ja silloin oli täytymys turvautua petäjän kylkeen. Kaiken senkin oli hän vielä kestänyt äänettömällä alistuvaisuudella, mutta kun lisäksi tuli ohi matkaavien sotamiesten vallattomuudet, hänen talonsa kun oli Savonlinnasta Turkuun päin johtavan valtatievarressa, alkoi hänen kärsivällisyytensä loppua. Varsinkin oli häntä alkanut ärsyttää se seikka, että muutamia oman paikkakunnan talollisia oli viime aikoina ruvennut knaappeina rehentelemään.

Tuskastuneena oli hän alkutalvesta käynyt omaa ja naapuriensa tilaa valittamassa maakuntansa ylimmälle käskynhaltialle, herra Götrik Finckelle, jota hän oli kuullut kiitettävän lempeäksi kansanmieheksi. Kyöri-herra oli kohdellut häntä suopeasti sekä antanut turvakirjan, jonka piti varjella hänen kotiaan sotaväen vallattomuudelta ja laittomalta verotukselta. Nyt oli hän kuitenkin saanut katkerasti kokea, ettei turvakirjastakaan ollut mitään apua.

Kului muutamia päiviä ja yhä polttavampina alkoivat Tuomas Heikinpojan povessa riehua kostontunteet. Silloin rupesi pohjoisesta päin kuulumaan outoja sanomia. Pohjanmaan miehet olivat nousseet marskin sortovaltaa vastaan, surmanneet maakuntaansa linnaleiriin lähetetyt huovit sekä marssineet Kyrönkankaan yli Etelä-Suomeen. Heidän sanottiin lähteneen marskia vastaan kansanystävän, Kaarle herttuan kehotuksesta ja heidän joukossaan kerrottiin olevan Eerik-kuninkaan pojan, prinssi Kustaan. Mikäli tuhatkielinen huhu kiersi kulovalkeana ympäri maata, sikäli alkoivat syvät rivit kaikkialla kuohua ja liikahdella. Tuhansissa matalissa pirteissä helähtelivät jousenjanteet, keihäitä ja miekkoja tahkottiin teräviksi ja vanhoihin sotanuijiin lyötiin uusia piikkejä. Elettiin kuumeisessa odotuksessa ja ilmassa oli tuntu kuin suuren jäänlähdön edellä. Rahvas nosti kaikkialla päätään ja rinnat paisuivat vapauden toivosta. Kuin petolliset virvatulet keskellä sydäntalven pimeyttä leimahtivat vapauden valot, yhtä pian taas sammuaakseen.

Tapahtumat seurasivat nopeasti toisiaan. Pohjois-Hämeen ja -Savon miehet noudattivat pohjalaisten esimerkkiä ja nuijiinsa tarttuen lähtivät samoamaan etelää kohti. Kuin lumivyöry paisuivat heidän joukkonsa matkalla, ja kaikkialla, missä he liikkuivat, punasivat taivaanrantoja aatelisherrain, verovoutien ja knaappien palavat kartanot.

"Muori näki oikein, vaikka onkin sokea", sanoi Tuomas Heikinpoika ja otti seinältä alas karhukeihään ja vanhan metsästysjousensa.

Tällöin saapui taloon täyttä laukkaa ajaen herra Götrikin sanansaattaja.

"Herra Götrik Fincke käskee kaikkien kunniallisten ja esivallalleen uskollisten talonpoikain olemaan aseineen ja eväineen valmiina lähteäkseen yhdessä sotaväen kanssa kurittamaan jumalattomia kapinannostajia", julisti sanansaattaja ja kiidatti eteenpäin.

"Valmis olen, mutta kenen kanssa ja ketä vastaan, se on toinen asia", lausui Tuomas Heikinpoika ja ryhtyi keihästään terottamaan.

Kun saapui tieto, että nuijamiesten joukko oli saapunut Suursavon kirkolle ja toinen Joroisiin, ei hän malttanut enää pysyä alallaan.

"Minä näin sinut viime yönä kädetönnä ja kasvoiltasi valkeana kuin liina. Pysy sen vuoksi kotona ja anna muiden sotia", neuvoi äiti ja hänen sokeat silmänsä vilkkuivat levottomasti.

"Haavani kirvelevät vielä!" vastasi Tuomas Heikinpoika, ripusti eväskontin selkäänsä, heitti sen päälle jousensa ja lähti hiihtämään Joroisiin päin.

III.

Joroisten Häyrylään olivat pohjoisesta, Tavisalmelta ja Pieksämäeltä tulleet nuijamiehet leiryntyneet. Siellä oli heihin yhtynyt joukko Juvan ja Rantasalmen miehiä. He olivat ryöstäneet puti puhtaaksi sikäläisen knaapin kartanon, mutta jättäneet sen vielä toistaiseksi polttamatta, käyttäen sitä nyt kortteerinaan. Pihalla oli sikinsokin ahkioita ja rekiä, joiden ääressä hevoset syödä narskuttivat ryöstösaaliina otettua kauraa, ja kinoksessa seinän vierustalla töröttö pystyssä pitkä rivi suksia. Navetan seinustalla näkyi verilaimiskoita ja teurastettujen nautain sisälmyksiä, joiden kimpussa ärhenteli joukko koiria.

Sisällä nokisessa pirtissä oli kuumaa ja ummehtunutta ja sankka huuru purkautui ulos selkosen selälleen työnnetyistä seinäluukuista. Miehiä istui penkit ja jakkarat täynnä ja huoneen täytti sekava äänten sorina. Toiset söivät eväitään, joita oli lisätty vasta keitetyillä raavaanlihoilla, toiset joivat olutta tynnyreistä, rentoilivat ja riitelivät. Sitä mukaa kuin olut väheni, lisääntyi heidän rohkeutensa ja voimansa. He uhkasivat hajottaa Olavinlinnan maantasalle, marssia sitten Turkuun ja tehdä siellä saman tempun sekä viedä marskin ja muut herrat Tukholmaan hirtettäväksi.

Pöydän takana istuivat pohjalaisten lähettämät johtomiehet, Pekka ja Paavo Palainen sekä rautalampilainen Esko Utmark, joka oli herraslähtöä sekä toimi nyt kirjurina nuijamiesten joukossa. Heidän seurassaan pöydän ympärillä istui joukko vakavampia miehiä ja siinä suunniteltiin lähipäivien yrityksiä.

"Muistakaakin, miehet, että Olavinlinnasta ei jätetä kiveä kiven päälle!" terotti eräs oluenjuojista tovereilleen.

"Se on tietty", vakuuttivat toiset, "se hajotetaan jokaiselle neljälle ilmansuunnalle."

"Ja huovit haudataan elävinä raunioiden alle."

"Niin, ja linnan mustan pässin me syömme tulomurkinaksemme."

"Sepä kuuluukin sairastaneen joulusta saakka."

"Ohoo, siinäpä onkin ennustus linnan häviöstä!"

"Mutta itse Kyöri meidän sentään sietäisi jättää henkiin."

"Joo, Kyöri me säästetään, se on oikea kansan mies. Kuulkaas, te siellä pöydän takana, me olemme tässä päättäneet, että Kyörille Olavinlinnassa ei saa tapahtua mitään pahaa."

Vanhempi Palaisista oli vastaamaisillaan jotakin, kun Tuomas Heikinpoika, joka äsken joukkoon saapuneena oli ääneti seisonut uunin kupeella, virkkoi samassa:

"Jos minäkin saan tässä mieleni ilmaista, niin meidän on säästettävä herra Kyöriä, sillä hän on aina ollut myötäsukainen tälle yhteiselle kansalle. Jopa meidän minun mielestäni sopisi kehottaa häntä tulemaan omalle puolellemme, vaikkapa päälliköksi meille."

Palainen heitti epäluuloisia silmäyksiä puhujaan, mutta eräs oluenjuojista huusi:

"Se meidän pitää tehdä ja laittaa Kyörille semmoinen kirja, että me otamme hänet päälliköksi, jos hän tulee meidän puolellemme."

"Se pitää tehdä, Kyörille pitää lähettää kirja!" huusivat köörissä oluttynnyrin ympärillä istujat.

Johtomiehet pöydän ympärillä neuvottelivat nyt matalalla äänellä ja huomasivat viisaimmaksi toimittaa Olavinlinnan päällikölle, herra Götrik Finckelle kehotuksen liittymään heihin. Kun kirjeen sisällöstä oli suunnilleen sovittu, otti Esko Utmark kirje neuvonsa esille, terotti hanhenkynän ja taidostaan ylpeänä teki ilmassa kaikenlaisia vinkankonkkeja, ennenkuin laski kynän paperille ja alkoi siihen todellisia kirjaimia raapustella. Hänen ympärilleen ahtautui miehiä, jotka toistensa olkapäiden yli kurkotellen koettivat päästä läheltä näkemään tuota merkillistä taitoa. Tavan takaa raivasi hän olkapäillään itselleen paremman tilan ja kituutti ääneti hankenkynää paperilla.

Kun pitkä kirjelmä vihdoinkin oli valmis, nosti hän päätään ja kysyi, kenen nimet siihen alle pannaan.

"Kaikkein nimet, sillä sehän on meidän yhteinen tahtomme", huusivat miehet.

"Mutta tässä ei ole tilaa läheskään kaikkien nimille", epäsi Utmark.

"No panee sitten vain, että se on yhteisen kansan tahto", ehdotti joku miesjoukosta.

Kirjuri silmäsi epäröiden Palaisiin, mutta kun vanhempi näistä nyökäytti päätään, kastoi hän kynän musteeseen ja kirjotti vielä muutamia sanoja. Ripoteltuaan hiekkaa paperille alkoi hän lukea kirjelmää ääneensä.

"Terveyttä Jumalan kanssa nyt ja aina", alkoi se. "Hurskas Götrik Fincke! Annamme Teidän hurskaudellenne tiedoksi, että meitä on lähettänyt Hänen armonsa, Kunink. Maj:tti, etsimään linnaleirin väkeä, ratsumiehiä ja muita, jotka ovat olleet sen hyvän herran Klaus Flemingin kanssa yksissä neuvoin ja ynseästi käyttäineet rahvasta kohtaan, ryöstäen, raastaen ja väkisin vieden, mitä ovat käsiinsä saaneet." Sen jälkeen tiukattiin kirjeessä herra Götrikiltä vastausta, tahtoiko hän uskoineen ja väkineen olla heidän puolellaan. Edelleen vaadittiin siinä, että Fincke lähettäisi kansan rangaistavaksi ne huovit, jotka olivat linnan turviin paenneet. Kirje loppui sanoihin: "Ei muuta tällä ajalla, vaan Teidän hurskauttanne tämän kautta jättäen Jumalan haltuun, annettu Joroisista Tammikuun 11 p. 1597." Allekirjotuksena oli sanat: "Se on Yhteisen kansan tahto."

"Mutta eihän siinä seisonutkaan, että me tahdomme Kyörin päälliköksi", tivasi eräs miehistä ja kirjeen sisällöstä sukeutui pitkä riita. Lopuksi päätettiin se kuitenkin lähettää semmoisenaan, sillä Fincken päällikkyydestähän kerittiin myöhemminkin sopia, jahka nyt ensinnä saataisiin kuulla, suostuiko hän tulemaan yhteisen kansan puolelle.

Kun sen jälkeen tuli kysymys kirjeen viejistä, vaikenivat miehet kuin puulla päähän lyötyinä, sillä kukaan ei tuntenut halua pistää nenäänsä sinne äärimmilleen ärtyneiden huovien keskelle.

"Eikös se ole selvintä, että kirjan vie se, joka asian on alullekin pannut?" virkkoi vanhempi Palainen, heittäen vahingoniloisen katseen Tuomas Heikinpoikaan.

"Mitäpä siinä, minä otan viedäkseni kirjan enkä hellitä sitä ennenkuin herra Kyörin omaan käteen", lausui Tuomas Heikinpoika suoraksi ojentuen.

Kaikki hengähtivät helpotuksesta ja Tuomas alkoi varustautua matkaan. Huolellisesti kokoon taitettu kirje poveen säilytettynä nousi hän suksilleen ja lähti lykkimään kohti Olavinlinnaa.

IV.

Oli oikea tammikuun pakkanen ja sen vuoksi se honkavalkea, joka räiskyi erään Olavinlinnan tornihuoneen avarassa uunissa, oli hyvin tarpeen vaatima. Tuossa pyöreässä kammiossa, jonka huolimattomasti kalkituissa seinissä näkyi jälkiä yöllä syntyneestä kuurasta, ei ensi silmäyksellä näkynyt yhtään ihmistä. Erään akkunakomeron suulla näkyi kuitenkin suuret hirvennahkasaappaat, jotka silloin tällöin liikahtivat ja syvempää komerosta kuului katkonaista mutinaa, lauseita sellaisia kuin:

"Ei niitä rakkareita vielä näy... No, no, tulkaahan vain tänne, kyllä minä käpälänne kuumennan ... totisesti minä ne kuumennan, niin että vasta osaatte pysyä kuninkaanne uskollisina almaisina..."

Hetken kuluttua alkoivat saappaat vetäytyä taaksepäin ja syvästä ikkunakomerosta suoltui vähitellen näkösalille keski-ikäinen, laiha mies, jonka vilkasilmisiä kasvoja rumensi pari isoa arpea. Käydessään ontui hän toista jalkaansa ja vasen käsi roikkui hervoton sivulla. Hän oli linnanpäällikkö, herra Götrik Fincke, ja nuo arvet samoin kuin käden ja jalan viat olivat hänellä muistoina Lukkolinnan tappelusta Vironmaalla parikymmentä vuotta sitten.

"Kurkistetaanpas toisellekin ilmansuunnalle, onko sielläkin kaikki yhtä liikkumatonta", puhui hän

itsekseen ja kohennettuaan tulta pesässä liikkasi hän huoneen vastakkaiselle seinälle ja ryömi nelinkontin uuteen ikkunasyvennykseen.

Saatuun jäätyneen ikkunan vaivalla auki, työnsi hän päänsä ulos ja tähysteli ympärilleen. Suvisin niin hymyilevät maisemat esiintyivät nyt täydessä sydäntalven kuolleisuudessa ja liikkumattomuudessa. Lunta, lunta vaan kaikkialla, minne silmänsä käänsi, sitä oli paksuina kinoksina luotojen välisissä salmissa ja sen painosta olivat metsät ikäänkuin alemmaksi kyyristyneet. Myrskytuulten ajamana se oli tehnyt hyökkäyksiä itse linnanmuurejakin vastaan, mutta sen voimat olivat uupuneet alkuunsa ja ylväinä kohosivat harmaan kaseat muurit korkealle yli kinosten. Joka puolella oli niin liikkumatonta ja erämaisen yksinäistä, että se teki katselijan mielen väkisinkin apeaksi. Ainoastaan tuolla ja täällä nienten kainaloissa näkyi taloja vähäisten raivausten keskellä. Mutta harmaina ja maata vasten litistyneinä sekä kinoksiin hautautuneina eivät ne kenneet luomaan mitään eloa tuohon lohduttomaan tauluun. Niiden lakeisista kohoava savu näytti kuin jähmettyvän teräksen harmaalla taivaalla. Hevosella ajajaa tai suksin liikkujaa ei näkynyt millään suunnalla ja yksinäinen viittatie, joka luotojen välitse luikertaen hävisi etäämpänä pakkashuuruun, oli omiaan lisäämään sitä painostavaa orpouden tunnetta, jonka tämä näköala katsojassa herätti.

Herra Götrik rämähytti ikkunan kiinni ja alkoi työntyä ulos piilostaan. Ennenkuin hän pääsi lattialle, kuuli hän oven aukeavan ja jonkun astuvan tornihuoneeseen.

"Sinäkö se olet, Simo?" huusi hän taakseen. "Kuuluuko sinne alhaalle mitään uutta?"

Ympäri kääntyessään huomasi hän, että tulija ei ollutkaan hänen käskyläisensä Simo Olavinpoika, vaan jalkaväenpäällikkö Pekka Juusten, joka aamusella oli saapunut linnaan, tuoden mukanaan Käkisalimesta pienen apujoukon. Hän oli entisen Viipurin piispan, Paavali Juustenin poika, vielä nuorenpuoleinen, pitkän solakka mies ja ryhdiltään sotilaallinen.

"Kas, sinäkö se olitkin, Juustinen!" korjasi herra Götrik erehdyksensä.

"Juusten, jos suvaitsette, ja täysiverinen aatelismies", sanoi puhuteltu ja kumarsi leikkillisesti.

"Hm, muistelenpa, että isoisäsi, joka oli kauppias Viipurissa, kantoi nimeä Juustinen", huomautti herra Götrik kuivasti.

Hän oli ollut koko päivän tyytymätön ja äreä ja herra Juusteninkin kanssa oli hänellä äsken alhaalla syntynyt pieni sananvaihto, minkä johdosta hänellä vieläkin tuntui olevan jotakin hampaankolossa.

"Aivan samoin kuin teidän isoisänne nuoruudessaan oli nimeltään Renkonen, kuten muistelen kuulleen", vastasi Juusten.

"Niin kyllä, mutta nuo Renkoset olivat jo monessa polvessa olleet omalla vaakunalla varustettuja aatelismiehiä. Kun isoisäni otti äitinsä nimen, teki hän sen estääkseen vanhan Fincke-nimen sammumasta, kuten meillä on tapa."

Tähän ei Juustenilla ollut mitään sanottavaa, sillä mielessään täytyi hänen myöntää herra Götrikin olevan paljon vanhempaa aatelia. He istuutuivat tulen ääreen sivuttain toisiinsa.

"Ja mitä minä teen sillä kourallisella miehiä, jonka sinä suvaitsit tuoda muka avuksemme", alkoi Fincke hetken kuluttua marista. "Minä saan edelleenkin pysyä koreasti linnan muurien sisällä, samalla kuin ne hullaantuneet nuijapäät rosvoavat ja polttavat ympäri maakuntaa. Eikö minun kirjeistäni muka käynyt tarpeeksi selville, että täällä on tosi kysymyksessä?"

"Onhan lisäväkeä tulossa, ja sitä paitsi" — Juusten empi hetkisen ennenkuin jatkoi: "sitäpaitsi teitä tuskin uhannee niinkään suuri vaara, sillä sanotaanhan teidän olevan hyvässä sovussa nuijapäiden kanssa."

Juusten oli aikonut ensinnä vihjata, että Fincke oli suhteissa herttuan kanssa, mutta toisen hetkellistä tuihtupäisyyttä peläten lievensi hän sanojaan. Lausutussa muodossaankin oli huomautus kuitenkin omiaan kiukuttamaan Finckea.

"Vai sovussa!" huusi hän. "No, entäpä sitten? Käykö heillä kateeksi, että talonpojat eivät minua kiroile siinä määrin kuin monia muita? Niin, niin, kyllä se on nähty, että pahimpia talonpoikain sortajia ovat aina olleet ne, joiden isät tai isoisät ovat itse olleet talonpoikia tai kauppasaksoja."

Näistä sanoista otti Juusten vuorostaan loukkaantuakseen ja kostaakseen kysyi hän hetkisen kuluttua:

"Tiedättekö, miksi marski kuuluu viimeksi Viipurissa käydessään teitä nimittäneen?"

"No miksi muka?" ärähti Fincke ja heitti epäluuloisen syrjäsilmäyksen

Juusteniin.

"Tuuliviiriksi, joka raakkuu milloin Varsovasta, milloin Tukholmasta puhaltavan tuulen mukaan."

Se oli viittaus Götrik Fincken epäiltyyn häilyväisyyteen kuningas Sigismundin ja herttua Kaarlen välillä. Asianomainen tuntuikin älyävän sen kohta.

"Tuuliviiri, mitä!" huusi hän kasvoiltaan tulipunaisena ja seisaalleen kavahtaen. "Marski ei ole ikinä sellaista lausunut, vaan on se joko sinun omaasi tai viipurilaisten keksintöä. Kyllä, kyllä, kyllä minä..."

Hän ei saanut sanoja suustaan, vaan änkyttäen kävellä liikkasi seinästä toiseen ja huitoi oikealla kädellään. Vasen käsi heilahteli hervotonna sivulla ja Juusten nauroi itsekseen, sillä tällä hetkellä muistutti herra Götrik todellakin tuuliviiriä, joka myrskyn pyörteessä reutoo sinne ja tänne. Hän ei ehtinyt saada tavoittelemaansa uhkausta sanoiksi, kun ovi työntyi naristen auki ja kynnykselle ilmestyi Simo Olavinpoika.

"No?" kääntyi herra Götrik yhtäkkiä hänen puoleensa.

Joutuen hämillään esimiehensä julmistuneesta ulkomuodosta ja tuosta räjähtämällä lentäneestä sanasta vastasi alapäällikkö verkalleen:

"Siellä on eräs nuija-talonpoikain lähettiläs, joka kynsin hampain tahtoo päästä teidän puheillenne. Sanoo itsellään olevan muka kirjeen teille."

"No tuo tänne se mies kirjeineen, niin saamme nähdä, mitä ne hunsvotit meistä tahtovat", tiuskasi kuohahteleva linnanpäällikkö.

Moniaan hetken mentyä narisi ovi uudelleen ja huoneeseen astui Salajärven Tuomas Simo Olavinpojan saattamana.

"Mistä sinä tulet ja mitä sinulla on asiata?" kivahti herra Götrik uhkaavan näköisenä.

Tuomas Heikinpoika otti lakin päästään ja vastasi rauhallisesti:

"Minä tulen suoraa Joroisista. Siellä on paljon yhteisen kansan miehiä koolla ja he lähettävät teille tämän kirjeen."

"Kyllä minä tiedän ne teidän koollaolonne!" ärähti herra Götrik ja tempasi vihaisesti kirjeen Tuomas Heikinpojan kädestä.

Hän alkoi lukea sitä puoliääneen mumisten. Mitä etemmäksi hän ehti, sitä uhkaavamman ilmeen saivat hänen kasvonsa. Pari kertaa polkasi hän ontuvata jalkaansa lattiaan, samalla kuin rampaantunut käsi nytkähteli, pyrkien väkisinkin tekemään torjuvia ja vihastuneita eleitä.

"Hoh-hoh! kylläpä tämä on kuulumatonta hävyttömyyttä!" korotti hän loppuun päästyään äänensä. "Ovatko ne viimeisenkin järkivähänsä menettäneet, hävystä puhumattakaan? Tulla minulta, kuninkaan uskotulta mieheltä, vaatimaan selkoa, mille puolelle minä muka haluan kuulua! Kyllä, kyllä, kyllä..."

Saadakseen linnanpäällikön suopeammaksi asialleen piti Tuomas Heikinpoika viisaana työntää väliin, ennenkuin herra Götrik sai sanan päästä kiinni:

"Tuota, meidän tarkotuksemme oli pyytää teitä päälliköksemme, vaikka se asia taisi jäädä pois siitä kirjasta."

Herra Götrik tyrehtyi nyt aivan äänettömäksi ja hänen vasen kätensäkin lakkasi nytkimästä.

"Vai päälliköksi teille rakkareille!" karjasi hän saatuaan puhekykynsä takaisin. "Kyllä minä teidät päälliköitsen!" ja hän paiskasi kirjeen Tuomas Heikinpojan silmille.

"Minkälaisen vastauksen minä sitten saan viedä takaisin?" kysyi Tuomas. Heikinpoika, joka ei ollut tasapainoaan kadottanut.

"Vie se lurjus alas ja lyötä häneltä kädet poikki", huusi herra Götrik alapäällikölleen, "ja lähetä niine hyvineen sinne, mistä hän on tullutkin. Siitä saavat lukea vastauksen kirjeeseensä."

Tuomas Heikinpoika kalpeni ja yritti sanomaan vielä jotakin, mutta Simo Olavinpoika oli tarttunut hänen kaulukseensa ja kiskoi hänet ulos ahtaaseen porraskäytävään, missä hänen kykenemättä kääntymään ja vastarintaa tekemään täytyi tahdottomasti seurata raastajaansa pitkin kiertoportaita alas linnantupaan, jossa kostonhimoiset huovit ottivat hänet vastaan vahingoniloisella pilkkanaurulla.

Herra Götrik käveli vielä hyvän aikaa edestakaisin tornihuoneessa, huudahteli katkonaisin lausein ja

huitoi tervettä kättään. Juusten ei uskaltanut puhua mitään, mutta itsekseen hymyili hän ivallisesti, sillä herra Götrikin vihastumisen tiesi hän pohjaltaan johtuneen tuosta tuuliviirijutusta. Puusketuttuaan itsensä uuvuksiin istahti viimemainittu jälleen tulen ääreen, panematta toveriinsa mitään huomiota. Siinä tyyntyi hän vähitellen kokonaan. Samalla palautui hänen tavallinen hyväntahtoisuutensa ja nyt rupesi hänestä menettelynsä kirjeentuojaa kohtaan näyttämään kokonaan malttamattomalta. Ja samalla epäviisaalta, sillä tuollainen tekohan oli omiaan vain ärsyttämään kapinallisia talonpoikia.

"Mikä hupsu minä, vanha mies, olenkaan!" mutisi hän itsekseen. "Jos koskaan, niin olen minä ainakin nyt käyttäytynyt kuin tuuliviiri."

Hän nousi kiiruusti ja lähti huoneesta. Tultuaan alas lumiselle linnanpihalle, kohtasi hän Simo Olavinpojan, joka parin sotilaan kera tuli portilta.

"Minä peruutan käskyni, ette kai sitä vielä ole toimeenpannut?" sanoi hän.

"Kyllä, juuri laskimme talonpojan portin ulkopuolelle. Mutta jos teillä on hänelle vielä jotakin sanomista, niin miehet palauttavat hänen kyllä pian."

Samassa huomasi herra Götrik lumella kaksi rinnakkaista veriviirua, jotka linnantuvasta kulkivat portille.

"No saittepas nyt, senkin hurtat, kerrankin mielityötä, koska siihen oli sellainen kiira!" sanoi hän äreästi ja palasi synkkänä sisälle.

V.

Kun Simo Olavinpoika kolme päivää myöhemmin sotaväen osaston kanssa hyökkäsi pienemmän nuijajoukon kimppuun Juvan Härkölässä, hämmästyi hän suuresti nähdessään, että talonpoikain johtajalla oli käsien sijasta villariepuihin käärityt lyhyet tyngät. Itse ei tämä omituinen päällikkö niin ollen voinut ottaa osaa taisteluun, mutta sitä innokkaammin yllytti hän toisia, riehuen kuin vimmatu miestensä keskellä, huitoen ilmaa kädentyngillään, valjuna ja liekehtivin silmin. Simo Olavinpoika tunsikin hänet pian samaksi talonpojaksi, joka oli herra Götrikille tuonut nuijamiesten kirjeen ja jolta hän esimiehensä käskystä oli hakkauttanut kädet poikki. Hänen esiintymisensä synnytti kauhua sotamiehissä ja Simo Olavinpojalla oli täysi työ, saadakseen heidät järjestyksessä pysyvänsä käymään päälle. Taistelu muuttui vimmatuksi ja ainoastaan suuremman mieslukunsa ja parempien aseidensa avulla pääsivät sotamiehet lopulta voitolle, kun talonpojista lähemmäs sata miestä makasi kuolleina hangella. Loput pakenivat pohjoiseen päin ja niiden mukana hävisi sotamiesten näkyvistä kädetön johtajakin.

Edellisenä yönä oli niinikään taisteltu Parkunmäen tienoilla, muutamia virstoja Härkölästä itään, missä nuijamiesten jälkeläiset parisataa vuotta myöhemmin saivat kunniakkaan voiton venäläisistä. Talonpojat joutuivat täälläkin tappiolle ja näiden tapausten vaikutuksesta raukeni pohjoissavolaisten kapinainto. He hajaantuivat ja palasivat niine hyvineen kotitienoilleen.

Mutta Lounais-Savossa, jossa risteili suursavolaisten ja hämäläisten muodostamia nuijajoukkoja, leimahteli vielä tuolla ja täällä sodanliekki. Muutamia päiviä edellisen jälkeen taisteltiin Juvan Koikkalassa. Siellä olivat nuijamiehet sijottuneet erääseen taloon, jonka piha oli linnan tavoin umpeen rakennettu ja teljetty vahvalla portilla. Kun sotamiehet lähestyivät sitä ja vaativat avattavaksi, ilmestyi portin päälle talonpoikain johtaja Härkölästä. Typistettyjä käsiään huitoen syyti hän sotamiehille kaameita kirouksia, samalla kuin kapeiden ikkuna-aukkojen takana helähtelivät jousenjanteet ja sulitetut nuolet alkoivat suhahdella ilmassa. Kammoksuen peräytyivät sotamiehet eikä heidän päällikkönsä, joka oli itsekin saanut nuolenhaavan otsaansa, samalla kuin toinen nuoli oli lävistänyt hänen selkähaarniskansa, saanut heitä tekemään uutta yritystä taloa vastaan. Tyhjin toimin peräytyivät he apuväkeä hakemaan ja sotamiesten keskuuteen levisi kummallisia ja uskomattomia juttuja kädettömästä miehestä, joka paholaisena riehui talonpoikain keskellä ja yllytti heitä kapinaan.

Kun sotamiehet muutaman päivän kuluttua lisääntynein voimin palasivat Koikkalaan, olivat kapinalliset talonpojat tipotiessään. Mutta Remojärvellä kuuluivat he joukon nuijamiehiä asettuneen samanlaiseen linnotettuun taloon ja riensivät sinne. Tällä kertaa eivät he yrittäneetkään taloa rynnäköllä vallottaa, vaan syyttivät sen nurkat tuleen. Epätoivon hurjuudella tekivät talonpojat uloshyökkäyksiä, mutta kerta kerralta ajettiin heidät takaisin palavaan taloon.

Unelias sydäntalven aurinko oli kiivennyt taivaanrannan yläpuolelle ja katseli välinpitämätönnä kaameata näytelmää, kun palavasta talosta syöksyi harmaalle pakkastaivaalle savua ja liekkejä ja ilman täytti taistelevain karjunta, liekkeihin sortuneiden surkeat huudot ja koirien valittava ulvonta. Nuolten loppuessa ampuivat talonpojat puukoillaan, tarttuen sitten keihäisiin ja nuijiin ja tehden vielä viimeisen ulosrynnistyksen. Tällöin nähtiin jälleen kädetön mieskin. Hän seiso, kädentyngiään ojennellen, savun

keskellä asuinrakennuksen katolla, yllyttäen tovereitaan ja solvaten sotamiehiä, jotka turhaan koettivat ampuma-aseillaan häneen osata. Hetkistä ennen kuin katto putosi alas, heittäysi hän maahan.

Kohta sen jälkeen lakkasi taistelu, sillä talonpojat olivat kaatuneet viimeiseen mieheen ja laajalti talon ympärillä punersi lumi heidän verestään. Mutta kaatuneiden joukosta ei löydetty kädetöntä miestä. Häntä ei myöskään nähty enää mukana siinä kaameassa näytöksessä, joka pari päivää tämän jälkeen Mikkelin pappilassa painoi loppusinetin savolaisten nuijakapinalle — kun sotaväki katalasti sanansa syöden teurasti varustuksestaan ulos tulleen ja aseensa jättäneen talonpoikaisjoukon.

VI.

Nuijakapina oli sammunut ja ainoastaan tuhansien hävitettyjen kotien rauniot sekä leskien ja orpojen kyöneleet muistuttivat siitä enää. Kaarle-herttuakin oli ehtinyt jo suorittaa loppuselvityksen Suomen asioissa ja ainoastaan valkenevat luut kaupunkien mestauspaikoilla muistuttivat enää hänen kovista tuomioistaan. Harvat olivat ne vallasluokkaan kuuluvat miehet, jotka olivat hengissä onnistuneet luovimaan näiden vuosien ohi.

Herra Götrik Olavinlinnasta oli yksi niitä harvoja. Tavallisella suopeudellaan oli hän kapinan jälkeen koettanut lievittää rahvaan tilaa ja kun asiat kuninkaanpuoluelaisten ja herttuan välillä jälleen kiristyivät, koetti hän kartella kumpaakin ja pysytellä hievahtamatta linnassaan erämaitten keskellä. Seuratessaan sieltä levotonna asiain kehitystä, muistutti hän todellakin tuuliviiriä, joksi toiset herrat olivat hänet nuijakapinan päivinä ristinneet. Mutta henkensä ja omaisuutensa pelasti hän ajan myrskyissä, sillä hyvissä ajoin riensi hän etsimään voittavan herttuan suosiota ja pääsi täydellisesti tämän armoihin, samalla kuin hänen nuoremman veljensä, Hämeenlinnan isännän Steeni Fincken täytyi monen muun taipumattomamman kuninkaanmiehen kera laskea päänsä mestauspölkylle.

Puolikymmentä vuotta oli jo ehtinyt nuijasodan verisistä päivistä kulua, kun eräänä tammikuisena iltapäivänä tapaamme herra Götrikin matkalla länteen käsin. Hän oli juuri jättänyt Olavinlinnan ainiaaksi ja hänen matkansa määränä oli ensiksi Turku, jonne herttua oli kutsunut Suomen aateliston koolle, sekä sen jälkeen Tukholma, missä hänen oli määrä istua valtiopäivillä.

Illan tullen puhkesi ankara lumipyry ja kun hevoset kerran säikähtyneinä poikkesivat syrjään, huomasi ajurirengas lumesta häämöttävän miehen ääriä. Lähemmin tutkittaessa huomattiin tielle vaipuneen kulkijan olevan vielä hengissä, vaikka tunnotonna. Herra Götrikin käskystä väänivät miehet hänet rekeen ja peittivät nahkasilla. Sitten jatkettiin matkaa ja työlään taivalluksen jälkeen päästiin yön suussa Partalan kuninkaankartanoon.

Kun tieltä tavattua vaeltajaa oli hierottu lumella ja hänen suuhunsa kaadettu kuumennettua paloviinaa, virkosi hän äkkiä tajuihinsa. Hetkisen pöllötelyään ympärillään olevia miehiä, alkoi hän nauraa omituista, äänetöntä naurua.

"Sotamiehiä!" virkahti hän sitten yhtäkkiä. "Vaan ettepä voi mitään, sillä ei minullakaan ole muuta kuin yksi pari käsiä."

Sen sanottuaan pisti hän pilkallisesti kielensä ulos ja kohotti käsiään, joista oli jälellä vähän kyynärpäiden sivu ylettyvät tyngät. Herra Götrik hätkähti vasten tahtoaan ja samassa kuvastui elävästi hänen mieleensä luminen linnanpiha, jonka halki kulki kaksi rinnakkaista veriviirua. Hän ei kuitenkaan tuntenut enää miestä ja aikoi juuri kysyä jotakin, kun tämä jatkoi itsestään:

"Minä menin herra Kyöriä pyytämään talonpoikain päälliköksi, niin tämä pöllö hakkautti minulta siitä edestä kädet poikki."

Hän nauroi nyt ääneensä ja kaikkien huoneessa olijain tuli painostava olla.

"Se on Juvan Salajärveltä eräs poloinen, joka kapinan aikana on menettänyt kätensä, talonsa, omaisensa ja järkensä ja kiertelee nyt kerjäten näillä tienoin", ehätti talon vouti selittämään, toimittaen samalla miehen renkitupaan.

Herra Götrik ei ollut koko aikana suutansa avannut, ja makuulle mentyään valvoi hän kyleltä toiselle käännessä pitkälle sivu puoliyön. Aamulla matkaan varustautuessaan kutsui hän voudin puheilleen ja antoi hänelle melkoisen rahasumman, pyytäen hänen kuninkaankartanossa pitämään huolta tuosta kädettömästä mieluudesta. Sitten suoriusi hän kiiruusti tielle, joka vei häntä kohti kunniaa ja mahtavuutta. Pian tämän jälkeen sai hän nimittäin herttualta valtaneuvoksen arvon sekä suuria läänityksiä.

Hän eli vielä tämän jälkeen puolitoista vuosikymmentä, ehtien saattaa hautaan herransa Kaarle-kuninkaan sekä samoin vävynsä, mainion sotasankarin Eevertti Hornin. Suuri äveriäisyytensä takasi

hänelle huolettomat vanhuuden päivät ja rattoisana ja puheliaana kulutti hän niitä omaistensa ja ystäväinsä parissa. Erään omituisen seikan panivat nämä hänessä kuitenkin merkille, osaamatta sitä selittää. Aina kun hän parhaillaan kertoili muistelmiaan vaiherikkaan elämänsä ajoilta ja keskustelu sattui sivuamaan nuijakapinaa, vaikenä hän äkkiä ja tuijotti kulmat rypyssä eteensä. Kukaan heistä ei tiennyt, että nuijasodan kaameiden muistojen joukosta kohosi aina tällöin vanhuksen eteen kaksi kuvaa: ensinnä luminen tanhua, jolla näkyi kaksi veriviirua, ja sitten kädetön mielipuoli, joka nauroi äänettömästi ja näytti pilkallisesti kieltään.

Kesken aseiden melskeen.

"Jumaliste, kun me röykytimme niitä, niin että petäjikkö raikui", jatkoi raolleen jääneen arkituvan oven takana karkea ja rentoileva ääni kertomustaan.

Herra Ljungo, Kalajoen pitäjän kirkkoherra, oli laskenut hanhenkynän kädestään, siirtänyt paperit syrjään ja nojautuen selkäkenoon tukevassa nojatuolissaan ummisti hän silmänsä ja antausi kuuntelemaan oven takaa kuuluvaa juttelua. Hänen vaimonsa oli äsken pistäytynyt huoneessa ja ilmoittanut, että taloon oli yösiaa pyytäneen saapunut Sokaan Jaakko Kokkolasta. Hän oli nimittäin matkalla Pohjanlahden ympäri Ruotsiin, jonne hän kuljetti äsken Kruununkylässä vangiksi saamaansa vouti Abraham Melkiorinpoikaa. Kirkkoherra tunsu vastenmielisyyttä lähteä tupaan, jossa hän tiesi voudin istuvan käsistään ja jaloistaan sidottuna ja jonne naapureista oli kokoontunut väkeä näkemään vankia sekä kuulemaan uutisia pohjoispohjalaisten sotaretkestä marskia vastaan.

Ritisten työnsi messinkijalkaan pöydännurkalle asetettu talikynttilä karstaa ja tuvassa jatkoi Sokaan Jaakko kerskailevaa juttuamistaan.

"Me makasimme pensasten takana kahden puolen tietä Tarharannan niityllä ja odotimme. Ja saimme odottaa aina hämärän tuloon saakka. Mutta silloinkos alkoi kuulua kulkusten helinä ja siinä jo tulla porhalsivatkin sontaryyttärit toistakymmenen hevosen pituisena saattueena. Krankka kiljasi merkin ja silloin me karkasimme kuin hurtat niskaan. Palon Perttu löi kirveellään ensimmäiseltä hevoselta vempelen poikki, niin että aisat putosivat kahden puolen ja koko saattueen oli pakko pysähtyä. Meitä oli kymmenkunta miestä jokaisen reen kimpussa ja huovin rötkäleet eivät ehtineet rekipeitteitä päältään potkaista, kun me jo kolkkasimme ne hengiltä..."

Kertoja pysähtyi tässä hetkeksi ja jatkoi sitten nauravalla äänellä:

"Mutta Krankan Hannun sitä oli hullusti käydä. Se oli hyökännyt tämän parhaimman otuksen kimppuun —"

Kirkkoherra oli näkevinään, kuinka kertoja tässä kohti peukalollaan töykkäsi rinnallaan penkillä istuvaa, sidottua voutia.

"Tällä oli päällään sellainen muhkea susiturkki ja sitäkö alkoi Krankan tehdä mieli."

Ympäri tupaa kuului naurun horinaa.

"No, mitä muuta kuin hän kiskoo turkin tämän Melkersonnin päältä ja ryömii itse lämpimään sudennahkaan."

Entistä iloisemmalla naurulla tervehtivät tässä kuulijat Sokaan Jaakkoa, joka siitä innostuneena korotti jo ennestäänkin kuuluvaa ääntään.

"Mutta me kun siinä pimeän päässä luulimme häntä itse voudiksi ja aloimme häntä joukolla hutkia, niin että luhta mäiky —"

Kertojan ääni hukkuu tässä yleiseen naurun remakkaan. Vasta kun se hieman asettui, jatkoi hän:

"Krankka koetti hosua vastaan, mutta lopulta joutui hän alle kynsin ja alkoi huutaa: elkää hakatko, sen riivatut, minähän se olen! Kesti kuitenkin jonkun hetken, ennenkuin me hänet tunsimme ja silloin oli hän jo ehtinyt saada köniinsä, niin että vielä seuraavanakin päivänä valitti sivujaan."

Kertojan täytyi jälleen pitää pieni väliaika, antaakseen kuulijoilleen tilaisuuden tyhjentää nauruvarastonsa.

"Mutta kun me tästä ereyksestä selvityämme aloimme hakea tätä voutia, ei sitä näkynyt missään."

"Vai jo kerkesi piiloon pökästä", keskeytti tässä jonkun kuulijan ääni.

"Joo, pökäissyt oli. Parin toverinsa kanssa oli ottanut jalat alleen ja livistänyt tipotiehensä sillä aikaa, kun me Krankkaa röykytimme. No, annahan olla, minä pistin Harmoni puikkojen väliin, otin pari reilua miestä rekeeni ja sitten laskettiin Kruununkylää kohti minkä ikinä kavierista lähti. Ja ajatelkaahan, kaksi kokonaista penikulmaa olivat ehtineet livistää, ennenkuin me saavutimme heidät Hästöön talossa Kruununkylässä. Ihmettelimme me vain kovasti, että tämä Melkersonnikin jaksoi semmoisen taipaleen juosta, vaikka tämä on vielä näin hyvässä lihassa."

Herra Ljungo tunsu olonsa ilkeäksi, kun tuolla oven takana kohdeltiin herrasmiestä aivankuin markkinoille tuotua elukkaa — olkoonpa että tämä herrasmies olikin yksi Flemingin tylyjä apureita. Omituinen vastenmielisyys pidatti häntä kuitenkin astumasta tupaan ja sekaantumasta asiaan. Paikoillaan pysyen kuuli hän siis jonkun kuulijajoukosta arvelevan:

"Mutta eipä tuolla ollut turkkia painamassa."

"No ei kyllä ollutkaan", tarttui taas Sokaan Jaakko, "pelkät housut ja mekko päällään oli juosta hölköttänyt sen taipaleen. Mutta niin läöpästyksissään olivat äijä-parat, etteivät yrittäneetkään vastakynttä, kun me pistimme heidät nuoriin ja lähdimme riemukulussa takaisin Kokkolan kirkolle."

Syntyi jälleen keskeytys, jolloin kuulijat tekivät lisäkysymyksiä ja lausuivat omia huomautuksiaan. Sitten korotti Sokaan Jaakko taas äänensä.

"Me tulimme aamuhämärissä takaisin Kokkolaan ja arvaatkaapas, mikä kumma meitä siellä odotti. Kun me vilun kourissa työnnyimme lukkarin tupaan, niin näimme siellä uunin ympärillä paitasillaan kyyröttämässä ja kinttujaan nostelemassa yksitoista miestä. Ällistelimme siinä aluksi hyvän aikaa, luullen niiden olevan kirkkomaalta karanneita menninkäisiä. Mutta yhtäkkiä hoksaammekin sitten, että ne ovat niitä samoja huoveja, jotka me illalla olimme omissa reissään kolhineet kuoliaksi ja vaatteet riistettyämme viskanneet heidät tienvierihankeen."

Kuulijajoukossa syntyi hämmästyksen ja ihmettelyn sorina ja herra Ljungokin tunsu uteliaisuutensa heräävän. Sokaan Jaakko viivytteli tahallaan, ennenkuin ryhtyi jatkamaan:

"No, eihän siinä kummempaa kuin että nämä yksitoista peikajasta eivät olleet tarpeeksi asti saaneet loikkiinsa, vaan olivat vironneet yöllä ja henki kielen kärjessä kontanneet ylös lukkarin tupaan lämmittelemään."

"Mitenkäs heidän sitten kävi?" kysyi ääni kuulijajoukosta.

"Ohrasestihan niiden oli vähällä käydä. Kun meikälaiset olivat ehtineet kokoontua paikalle, päätimme me työntää ne jään alle samasta avannosta, johon tämän Melkersonnin lähettäliät paria päivää aikaisemmin oli sullottu, mutta silloin ehätti siihen meidän pappi väliin ja..."

Tällöin astui herra Ljungon vaimo huoneeseen, sulkien oven perässään, niin että kirkkoherralta jäi kertomuksen loppu kuulematta.

"Voi, voi, mitä hirveitä juttuja se laskettelee!" päivitteli Marketta-muori ja pysähtyen miehensä viereen laski kätensä hänen hartioilleen. "Kyllä on aikoihin eletty ja luojaansa saa kiittää, joka aikanaan on päässyt näkemästä näitä päiviä."

"No, no, muoriseni", hymähti herra Ljungo ja kietoi kätensä hänen vyötäröilleen, "oletpa taas viime yönä tainnut nähdä pahoja unia."

"Pahoja unia!" kertasi vaimo, "eikö siinä ole tarpeeksi, kun kuulee sellaisia hirveitä asioita, joita tuo mies tuolla latelee. Onko nyt kauheampaa kuultu, kuin että eläviä ihmisiä työnnetään avannosta jään alle!"

"Kauheaaahan se on, mutta kauheaa on ollut sotamiestenkin sorto. Talonpojat ovat mitanneet heille samalla mitalla ja marski on tuulta kylvettyään saanut niittä myrskyä."

"Milloinka tästä päästään taas rauhallisiin oloihin tai päästäänkö enää ollenkaan, siinä minun ajatukseni pyörivät aamusta iltaan."

"Päästäänpä varmastikin, niinkuin on aina ennenkin päästy", sanoi kirkkoherra luottavasti. "Siinä asiassa saamme turvallisesti luottaa Jumalaan ja herttua Kaarleen."

"Minä aina pelkään, että sinä luotat liian paljon siihen herttuaasi. Entäpä hän joutuukin tappiolle, niin silloin ovat hänen kannattajansa huutavassa hukassa."

"Siitä asti kuin minä Upsalan kokouksessa, jossa meidän protestanttinen oppimme vahvistettiin

valtakunnan uskonnoksi, tulin hänet ensi kerran tuntemaan sekä sain nähdä, minkälaisesta miehestä hän käy, en minä ole hetkeäkään epäillyt, että tulevaisuus kuuluu hänelle."

"Kunpa nyt niin olisi ja kunpa tästä nyt viimein selvittäisiin", huokasi Marketta-muori. "Mutta pitääkö sinun nyt välttämättä jo huomenna lähteä matkalle."

"Kyllä, sillä kolmen viikon kuluttua alkavat herrainpäivät Arbogassa ja matka sinne ei ole lentämällä suoritettu. Mutta menkötöt nuo (hän viittasi tupaa kohti) edellä, minä lähden vasta iltapäivällä. Matkalla voin sitten, jos tarpeelliseksi näkyy, sivuuttaa heidät kaikessa rauhassa, sillä yhdessä matkustamiseen en tunne mitään halua."

Vaimo antoi hyväksymisensä tälle miehensä toimenpiteelle ja ilmotti menevänsä vielä matkavarustuksia viimeistelemään.

"Odotas, pistähän tämä samalla minun matkalaukkuuni, ettei se vain unohdu kotiin."

Herra Ljungo otti pöytälaatikosta täyteen kirjoitetun paperivihkon ja sulki sen nahkalippaaseen. Siinä oli hänen äskettäin laatimansa ja herrainpäivillä esitettäväksi aiottu kertomus marski Klaus Flemingin ja sotaväen tylystä menettelystä Suomessa.

"Ja nyt minä aion vielä työskennellä pikku hetken suomennokseni kimpussa, ennenkuin käyn levolle", sanoi kirkkoherra ja kumartui jälleen pöydän ääreen. "Nykyään, jolloin maassamme rehoittaa kaikkalainen mielivalta ja laittomuus, tunnen minä entistä paivavampana kutsumuksen toimittamaan kansallemme omakielisen lakitekstin."

Hän levitti eteensä Kristofer kuninkaan maanlain, jonka suomentamista hän oli kauan mielessään hautonut ja jonka hän äskettäin, keskellä tätä levotonta aikaa, oli pannut alulle. Kirja oli auennut kuninkaan kaaren toisen luvun kohdalta ja hänen silmäänsä sattuivat sanat: "Ylitse kaiken Ruotsin valtakunnan ei pidä olemaan muuta kuin yksi kuninkaallinen kruunu ja yksi kuningas, jonka tulee hallita ja vallita linnat ja maakunnat..."

Herra Ljungo pysähtyi ja vaipui mietteihinsä. Siinä oli kohta, joka tätä nykyä sai monen miehen Ruotsissa ja Suomessa horjumaan ja epäröimään. Herra Ljungo ei tuntenut itsessään kuitenkaan mitään syyllisyyttä tämän lainkohdan edessä. Aivan yksinkertaisesti sovitti hän nuo sanat Kaarle herttuaan, jonka persoonaan hän sitten Upsalan kokouksen oli ajatuksissaan tottunut yhdistämään maansa ja kansansa tulevaisuuden. Että valta luisui valapattoisen ja saamattoman Sigismundin käsistä Kaarlelle, oli oikein ja kohtuullista eikä se hänen mielestään ollut ristiriidassa paremmin jumalallisen kuin inhimillisenkään lain kanssa.

Hän etsi paikan, johon hän viimeksi oli pysähtynyt, sovitteli siitä kankearakenteisen lauseen suomeksi ja ryhtyi sitä panemaan paperille.

Tuvasta olivat vieraat jo hajonneet ja matkamiehet käyneet levolle, mutta talvi-illan hiljaisuudessa työskenteli herra Ljungo vielä hyvän aikaa pöytänsä ääressä. Ulkona loisti valju täysikuu ja joku yksinäinen säde pääsi tunkeutumaan ikkunanluukun raosta herra Ljungon työpöydälle, missä kynttilänvalo sen kuitenkin heti sokaisi. Sitä ennen ehti se kuitenkin saada selville, että täällä korkeassa pohjoisessa, lumen ja jään keskellä, löytyi vielä mies, joka tänä väkivallan ja hävityksen aikana teki hengen työtä ja suoritti valistuksen kylvöä tulevia sukupolvia varten. Sellaista löytääkseen oli tuo yksinäinen kuunsäde saanut vaeltaa yli laajan ja lumisen maan, yli hävityksen raunioiden ja veristen taistelukenttien ja missä se oli päässyt kurkistamaan sulettujen ikkunaluukkujen taakse, siellä se oli nähnyt joko juomingeissa räyhääviä sotamiehiä tai talonpoikia, joiden katseesta hehkui milloin synkkä viha, milloin hurja epätoivo.

Ainoastaan kaksi muuta miestä oli se tavannut matkallaan, jotka kukin osaltaan koettivat kartuttaa sitä vähäistä sivistyspyrintöä, jonka menneet sukupolvet vuosisatain kuluessa olivat tässä kaukaisessa maassa vaivalla luoneet ja joka nykyään uhkasi sammua vereen ja liekkeihin. Turussa oli se tavannut vanhan piispa Ericus Ericin kammiossaan kirjottamassa laajaa suomenkielistä postillaa, joka pitkät ajat tuli olemaan arvokkaana sekä lohdutuksen että tiedon lähteenä Suomen kansalla. Ja lyhyen matkan päässä Turusta oli se vielä eräässä pappilassa tavannut toisen hengenmiehen, joka runottarien myötävaikutuksella sovitti kansansa kielelle vanhojen Turun teinien latinalaisia lauluja. Uuden ajan ja uuden kevään toivossa lauloi täällä Maskun Hemminki kesken yön ja lumen ja sodan valtaa:

"Kylmän talven taukoomaan
Päivän penseys soimaa,
Vilun valjun vaipumaan
Auttaap' auringon voima.
Orot, kedot, kans kankaret
Toivovat suven valtaa."

Ummelleen viisi vuotta edellä kerrotun jälkeen eli helmikuun 20 päivänä 1602 oli Kalajoen kirkolla vilkas väenliike. Laajan pitäjän eri kulmilta oli kokoontunut kansaa kirkolle suorittamaan ulostekojaan sekä pitämään markkinoita. Jyväkuormia tyhjennettiin kirkkoherran ja veronkantajain aittoihin ja Oulunsuusta sekä Turun puolesta tulleilta kauppiailta vaihettiin suoloja ja rautaa.

Päällään lyhkäinen turkkitaakki hääräsi herra Ljungo aittarivinsä luona, katsoen kantomiesten perään ja tiedustellen talonpojilta ylämaan kuulumisia. Kun laitimmainen aitta oli saanut täytensä, väänsi hän sen lukkoon ja työntäen suuren avaimen kainaloonsa aikoi lähteä sisällä käymään. Juuri tällöin alkoi taloa lähetä aisakellojen helke ja kohta sen jälkeen ajaa karahutti pihaan nelirekinen matkue. Hevosvaljaista, rekipeitteistä ja matkustajain ulkoasusta saattoi heti nähdä, että he olivat tavallista arvokkaampaa vallasväkeä.

Tuskin oli ensimmäinen reki pysähtynyt, kun siitä ponnahti ylös aivankuin vieterien heittämänä pitkähäkö ja solakka mies. Nähdessään hänet hämmästytti herra Ljungo niin että hänen polvensa hetkeksi tyyten herpaantuivat. Sillä korkeasta otsasta, tuimista viiksistä, jotka tällä kertaa pakkasen huurtamina ojentuivat kahden puolen kuin nuolenkaret, ja harmaan sinisistä, tuikeista silmistä, jotka alati näyttivät sinkoilevan salamoita ympärilleen, tunsu hän paikalla vieraan herttua Kaarleksi, Ruotsin ja Suomen itsevaltiaaksi hallitsijaksi, jolta enää puuttui ainoastaan kuninkaan nimi. Hän heitti ympärilleen nopeita ja tutkivia silmäyksiä, nyökäytti ystävällisesti päätään tervehtiville talonpojille ja tunsu sitten herra Ljungon, joka seiso i taampana.

"Hyvää päivää, kirkkoherra!" huusi hän kädellään viitaten, "te olette niin usein saanut käydä meillä Tukholmassa, että minä nyt vuorostani pidin kohtuullisena tulla tervehtimään teitä täällä kotonanne."

Herra Ljungo ymmärsi leikinlaskun ja tiesi, ettei herttua suinkaan ollut lähtenyt vartavasten häntä tervehtimään, vaan oli hän Viron sotatanterilta palaten ollut syksystä saakka Suomessa, järjestellen maamme asioita, jotka sisäisen sodan melskeissä olivat joutuneet pahasti hunningolle. Herttua oli yhtä nopea matkustaessaan kuin kaikissa muissakin toimissaan. Vielä viikon päivät sitten oli hän ollut Porissa, vahvistaen siellä tarkat ohjesäännöt voudeille, ja sieltä saakka oli hän jo ehtinyt tänne. Sen vuoksi oli hänen äkillinen ilmestymisensä Kalajoen pappilan pihalle kirkkoherrasta yhtä odottamaton tapaus kuin salamanisku kirkkaalta talvitaivaalta.

Lähestyessään herttuata minkä jalkansa suinkin kannattivat koetti hän hätähtää saada kokoon soveliaat tervehdyssanat. Mutta sekaannuksissaan kykeni hän ainoastaan lyhyesti ja änkyttäen toivottamaan hänen ruhtinaallisen armonsa tervetulleeksi.

Raikas ilma ja vinha ajo olivat saaneet Kaarlen hyvälle tuulelle. Hänen otsaltaan olivat silinneet ne uhkaavat rypyt, jotka hänen hallitustoimissa ollessaan tai virkamiesten petoksia tutkiessaan saivat ympärillä olevat pelosta vapisemaan. Ystävällisesti taputti hän herra Ljungoa olalle ja virkkoi hymyillen:

"Kas, kas, kirkkoherra, näyttääpä, ettette ole osannut minua vieraaksenne odottaa. Mutta herran nimessä, tervehtikää nyt perhettänikin ja opastakaa meidät takkatulen ääreen."

Herttuan rinnalla seiso i turkkeihin kääriytyneenä kuusivuotiaaksi harvinaisen kookas prinssi Kustaa Aadolf, Ruotsin vallan tuleva perillinen, joka parin vuosikymmenen kuluttua oli ruotsalais-suomalaisella sotajoukollaan hämmästyttävä maailmaa. Hyvää päivää toivottaen ojensi hän miehekkäästi kätensä kirkkoherralle. Hän oli ajanut isänsä kanssa etummaisessa reessä ja talven viima oli loihtinut tyttömäisen punerruksen hänen vereville poskilleen ja hänen siniset silmänsä loistivat tyytyväisyydestä.

Seuraavan reen peitteistä oli tällä välin selvittäytynyt herttuatar sekä molemmat prinsessat, Katarina ja Maria. Koko perhe oli ollut herttuan mukana Virossa ja sen jälkeen täällä Suomessa. Räävelissä oli muutamia kuukausia sitten nähnyt päivänvalon perheen nuorin jäsen, prinssi Kaarle Filip, jota nyt muuan hovinainen huolellisesti peitteihin käärittynä kantoi sylissään.

Herttuatar Kristiina, jota Kaarlen vihamiehet nimittivät milloin hänen sänkykamarineuvoksekseen, milloin Isebeliksi, muistutti miestään monessa suhteessa. Hän oli vartaloltaan kookas ja muhkea, kasvoiltaan kylmän kaunis ja käytökseltään miesmäinen. Korkea otsa ja selkeän siniset silmät ilmaisivat käytännöllistä älykkäisyyttä ja piirteet suun ympärillä puhuivat luonteen ankaruudesta.

Ystävällisesti tervehti hänkin kirkkoherraa, joka kumarrellen lähti saattamaan sisälle korkeita vieraitaan, kantaen mielessään pelkoa Markettansa puolesta, jonka hän keskellä arkitouhujaan yllätettynä luuli joutuvan kokonaan suunniltaan. Mutta tämäpä olikin ehtinyt jo malttaa mielensä ja työnnettyään kiiruusti syrjään ne voipytyt, juustot, lintupaistit ja muut tuomiset, joilla ylimaiden emännät olivat häntä muistaneet, sekä sivallettuaan päälleen pyhäisemmän puvun oli hän keskilattialla, syvään niijaten, ottamassa vastaan vieraita, joiden arvoisia ei ennen ollut Kalajoen papintupaan astunut.

Huolimatta herra Ljungon pyynnöstä käydä vierastupaan heitti herttua kursailematta turkin päältä ja asettui avaraankäyttöön, sanoen haluavansa puhutella täällä seudun talonpoikia. Herttuatar asettui takkatulen ääreen ja oli tuota pikaa vilkkaassa keskustelussa Marketta-muorin kanssa. He puhuivat ruotsia, murtaen sitä vahvasti ja kumpikin omalla laillaan, nimittäin herttuatar saksaksi ja papinmuori suomeksi. Edellisen huomiota kiinnittivät ylimaan antimet ja jälkimmäinen tunsikin itsensä tyytyväiseksi, saadessaan tuolle valtaamännälle näytellä juustojaan, keltaisia voikimpaleitaan ja lintupaistejaan.

Tieto herttuan ilmestymisestä pappilaan oli tällä välin levinnyt kulovalkeana ja tuota pikaa oli piha mustanaan uteliasta kansaa. Hetken seisoskeltuaan ja matkueen ajoneuvoja syynäilyään työntyivät rohkeimmat miesjoukosta sisälle, saadakseen oikein käsistään katsella, kuten he sanoivat, valtakunnan pääisäntää, miestä, jonka kehotuksesta he edellisvuosina olivat tarttuneet nuijiinsa marski Flemingiä vastaan.

Siinä se nyt siis istui heidän edessään itse iso-isäntä, kuuluisa herttu-Kaarle, vanhan Kyösti-kuninkaan pojista nuorin, mies, jolle yksinään olivat periytyneet isän jalot hallitsijalahjat ja joka vasta nyt ikämiehenä vallanohjiin päästyään, ulkonaisten ja sisäisten vihollisten saartamana, teki työtä kuumeisella kiiruulla ja ponnisti voimansa äärimmilleen, luodakseen järjestystä ja voimaa rappeutuneeseen valtakuntaan ja saadakseen isänsä suurtyön elimellisesti jatkumaan. Kaikki mitä Kalajoen talonpojat hänestä ennestään tiesivät, oli pelkkää hyvää. Että hänen luonteensa hellittämätön ankuruus oli viime aikoina monesti puhjennut suoranaisiin julmuuksiin, se ei heidän mielestään ollut vika eikä mikään, sillä olihan se kohdistunut yksistään herroihin, heidän luontaisiin vihamihiinsä. Ja että verovoutien tiliretket herttuan luona useinkin päättyivät hirsipuuhun tai että hän kuuluisalla hopeavasarellaan, jota hän aina kantoi vyössään, saattoi omin käsin kurittaa vilpisteleviä valtaneuvoksia, se kaikki oli omiaan suuresti lisäämään heidän myötätuntoaan herttuaa kohtaan. Heidän korviinsa oli jo kantautunut viestejä siitä, mitä kaikkea hän oli näinä kuluneina kuukausina Suomessa toimittanut, kuinka hallinto ja veronkanto oli järjestetty uudelle kannalle, kuinka puutteenalaisille seuduille oli toimitettu viljaa ja köyhille veronhelppouksia, kuinka autiotilat olivat saaneet uudet asukkaat ja kuinka petollisia voutteja ja kirjureita oli joukottain lähetetty Tukholmaan, missä heitä odotti viranmenetyksensä ja pahimmassa tapauksessa hirsipuu — tästä kaikesta he olivat kuulleet ja siksi lähestyivät he nyt tuota tuomaa valtaisäntää turvallisilla mielin ja lämpimin ihailun tuntein, tietäen että laki ja järjestys pysyivät voimassa niin kauan kuin tuo mies piti ohjaksia käsissään.

Hän tervehti ystävällisesti talonpoikia, ojentaen vanhemmille heistä kätensä ja pannen liikkeelle ne harvat suomenkielen sanat, jotka hän oli ennättänyt oppia. Ja sitten alkoi hän herra Ljungon välityksellä vilkkaasti tiedustella paikkakunnan asioita ja ottaa selkoa epäkohdista. Tavantakaa kääntyi hän huomautuksineen ja määräyksineen käsikirjurinsa puoleen, joka oli pöydän kulmalle levittänyt kirjoitusvehkeensä valmiina tekemään muistiinpanoja.

Ja kun tärkeämmistä asioista oli päästy, aloitti hän miesten kanssa keskustelun maatalousasioista.

"Kuinka monta jyvää te saatte täällä rukiinkylvöstä?" kääntyi hän erään harmaapartaisen Rahjankylän isännän puoleen.

"Kolme ja neljä ja oikein hyvinä vuosina viisi ja kuusikin jyvää."

"Äh, se on liian vähän. Te hoidatte huonosti peltojaanne. Laittakaa ojat vetäviksi, kyntäkää pelto kunnollisesti ja pankaa vahvasti sontaa, niin saatte nähdä, että sadot kasvavat kaksinkertaisiksi."

"Kyllähän se sonta on pellolle poikaa, mutta mistäpä sitä otti määräänsä enempää", arveli isäntä leveästi ja avonaisesti.

"Laajentakaa niittyjänne ja lisätkää karjaa, eihän täällä maan puutetta ole. Ja hoitakaa paremmin tunkioitanne, hakatkaa sonnan lisäksi havuja ja turpeita, niistähän teillä ei ainakaan puutetta ole."

Niin innostui herttua yks kaks antamaan mitä yksityiskohtaisimpia neuvoja pellon ja tunkion hoidossa, karjan kasvatuksessa ja niitynperkkuuksissa. Ja miehet, joita vähitellen oli ahtautunut koko suupuoli tupaa täyteen, kuuntelivat ihmetellen, nyhjivät toisiaan kylkeen ja kuiskailivat, että kuulehan vain, sehän puhuu niinkuin olisi ikänsä pidellyt kuokkaa ja sontatalikkaa. Ja sitäkin otollisempaan maaperään lankesivat herttuan opetukset, kun ne olivat täynnä kansanomaisia puheenparsia ja ytimekkäitä voimasanoja.

Kun noustiin päivällisaterialta, johon herttuan toivomuksesta oli ottanut osaa myöskin joukko arvokkaimpia talonpoikia, virkkoi herttua kirkkoherraan kääntyen:

"Ellen väärin muista, sanoitte te viimeksi tavatessamme ryhtyneenne maanlakia suomeksi kääntämään. Oletteko jatkanut työtänne ja kuinka pitkällä siinä olette?"

"Hartain haluni on saada esittää vähäinen aikaansaannokseni teidän ruhtinaalliselle armollenne",

vastasi herra Ljungo ja poistui omaan kammioonsa.

Kun hän sieltä hetkisen kuluttua palasi, oli hänellä kainalossaan paksu paperipinkka.

"Jumalan avulla olen nyt saanut työni päätökseen. Tässä on maanlaki kokonaisuudessaan käännettynä kansamme kielelle ja mitään en tällä haavaa niin hartaasti toivo kuin että se pääsisi prännttiin."

Kun herra Ljungo Tuomaanpoika näin lausueessaan ojensi lainsuomennoksensa herttualle, sai kohtaus läsnäolijain silmissä juhlallisen leiman, samalla kun he hämärästi aavistivat, että tässä oli jälleen — puolen vuosisataa sen jälkeen kuin Tukholman linnassa oli sattunut samanlainen kohtaus Mikael Agricolan ojentaessa kuninkaalle Uuden Testamentin suomennoksensa — astuttu pieni askel eteenpäin sillä tiellä, jolla suomalaisten oli kamppailtava kohti kansallisia päämääriään. Kun tuo Agricolan aikuinen kohtaus sattui maamme rajojen ulkopuolella ja ruotsalaisten ylimysten läsnäollessa, tapahtui tämä jälkimäinen sen sijaan kotoisella pohjalla ja ympärillä ikäänkuin todistajina seisoivat suomalaisia kansanmiehiä. Heidän täytyi käsittää hetken merkitys, sillä heitäpä tapaus lähinnä koski. Sen tulkitsikin herttua lausueessaan heille:

"Kas nyt teidän ei enää tarvitse vääryyttä peläten mennä oikeusistuimen eteen, kun laki luetaan teille tästä lähtien omalla kielellänne, onpa lisäksi kullakin tilaisuus tutustua siihen itsekin. Ja tästä hyvästä saatte te kiittää kirkkoherraanne."

"Kyllä hän on aina meidän parastamme katsonut", kuului väkijoukosta yksimielinen tunnustus.

Herttua nyökäytti hyväksyvästi päätään ja lisäsi herra Ljungoon kääntyen:

"Minä otan tämän työnne mukaani ja toimitan sen prännttiin."

Hän ojensi kätensä herra Ljungolle, jonka silmät olivat kostuneet sekä herttuan osottamasta myötätunnosta ja avusta että seurakuntalaistensa antamasta tunnustuksesta.

Ajurit ilmottivat hevosten olevan valjaissa ja herttuallinen seurue varustausi jatkamaan matkaansa, yöpyäkseen vasta Saloisissa. Pian istuivat kaikki huolellisesti peitettyinä reessä, viimeiset jäähyväistervehdykset vaihdettiin, piiskat viuhahtivat ilmassa ja kulkuset helähtivät. Kansanjoukon huiskuttaessa lakkejaan ja huutaessa sydämensä pohjasta eläköötä ajoivat korkeat vieraat alas joen äyrästä, matkatakseen niin edelleen Pohjanlahden ympäri Tukholmaan — tietä, jota yksikään Ruotsin hallitsija ei ollut ennen kulkenut.

Kun herra Ljungo oli palannut sisälle, taputti hän vaimoaan poskelle ja sanoi:

"Muistatkos, muoriseni, kuinka sinä silloin, kun vangittu Abraham Melkiorinpoika vietti meillä yötä, näit kaiken synkässä valossa ja epäilit tulevaisuutta? Vieläkö tämänkin päivän jälkeen pysyt uskossasi vai joko voit sanoa, kumpi meistä silloin oli oikeassa?"

"Tietysti sitä sinä olet aina oikeassa, muutoinhan meidän ei olisi hyvä olla", vastasi Marketta samaan leikilliseen sävyyn.

"Mutta mitäs tästä sanot?" jatkoi hän ja näytti miehelleen kallisarvoista sormusta, jonka hän oli saanut muistolahjaksi herttuattarelta.

Hänen silmänsä paloivat tyytyväisyydestä, joka johtui yhtä paljon saamastaan lahjasta kuin siitäkin, että herttuatar oli kiitellyt hänen talouttaan sekä mielihalulla syönyt hänen laittamiaan ruokia.

"Sellaisia vieraita ei jokainen papinmuori saakaan kestittäväkseen", purki hän yli vuotavaa tyytyväisyyttään.

"No, no, muoriseni, elähän sentään ylpeile, sillä minäpä se arvokkaamman lahjan sain", huomautti hänen miehensä.

Kun Marketta-muori katsoi häneen kysyvästi, lisäsi hän mielihyvistä hymyillen:

"Minun lakisuomennokseni pääsee prännttiin ja leviää sitten satoina kappaleina yli kaiken Suomenmaan."

Kun kansa näytti itsensä.

Pari päivää sen jälkeen kun Turun linna oli antautunut Kaarlo-herttualle, istui syksyisenä aamupuhteenä herttuan kansliahenkilöitä siinä itäisen tornin huoneessa, josta ahdas ja jyrkkäportainen

solake johtaa ylös isoon kuningassaliin. Keskellä huonetta oli avara pöytä papereineen ja kun herttua oli äsken ratsastanut kaupunkiin, olivat kirjurit laskeneet hanhenkynät käsistään ja siirtyneet lämpiävän pesän eteen, missä he kuluttivat aikaansa jutellen ja toisiaan hammastellen. Varsinkin riitti alituista kinaa herttuan kamarijunkkarin, Hieronymus Birkholtzin ja käsikirjuri Eerik Göranssonin välillä. Heidän kesken oli kilpailu herttuan suosiosta kaikista kiihkein ja sen vuoksi katsoivat he toisiaan karsaasti. Birkholtz oli juuri-ikään palannut Viipurista, jossa hän oli käynyt herttuan sanansaattajana, ja oli pyytänyt toisia kertomaan, mitä Turussa oli sill'aikaa tapahtunut. Suunvuoron oli heti ottanut Eerik Göransson, saadakseen siten tilaisuuden sutkautella kilpailijaansa.

Hän jatkoi äsken alkamaansa kertomusta:

"Porttiholvissa oli herttuata vastassa Ebba-rouva ja hänen takaansa kurkistelivat neidet Hebla, Katarina ja Anna kuin kanan poikaset emänsä siipein suojasta. Varsinkin Anna Fleming heitteli suloisia silmäyksiä meihin nuoriin miehiin ja sitä hän ei ole ihmettelemisen, kun muistaa, että hänen äitinsä, Agda Pietarintytär, oli aikoinaan Eerik-kuninkaan sylilemmityinen."

Kaikki katsahivat Birkholtziin, joka oli korviaan myöten punastunut. Tiedettiin jo yleisesti, että hän herttuan myötävaikutuksella kosiskeli Anna Flemingiä, joka orvoksi jääneenä oli elänyt setänsä, marskin, perheessä. Birkholtz hillitsi kuitenkin itsensä ja Göransson jatkoi kaikessa rauhassa:

"Sitten noustiin joukolla ylös linnaan ja mentiin ensimmäiseksi kirkkoon, sillä herttua tahtoi nähdä marskivainajan ruumiin sekä päästä selville siitä, oliko dominus admirabilis todellakin kuollut vai elelikö hän Puolassa, sillä aikaa kun ruumisarkussa olivat tallella hänen kalleutensa, kuten oli kerrottu. Kansi nostettiin siis kirstusta ja näkyviin tulivat Noki-Klaun tuuheat kulmat."

"Panitteko merkille, miten herttua käyttäysi, nähdessään pahimman vihamiehensä kuolleena edessään?" kysyi Birkholtz uteliaasti.

Hän oli tehnyt kysymyksensä toisiin kirjureihin kääntyneenä, mutta Göransson ehätti vastaamaan:

"Panimme kylläkin. Herttua nykäsi sinun appivaariasi parrasta ja sanoi, että jos sinä vielä eläisit, niin pääsi ei nyt istuisi lujassa."

"No niin, jatkahan edelleen, herra Hirtehenen", virkkoi tähän Birkholtz. "Jahka sinä kerran pääset toiveidesi perille ja saat aateliskirjan, jota sinä niin suuresti himoitset, niin minä palkkioksi oivallisesta kertomisestasi ehdotan sinulle ritarisnimeksi Stegel sekä vaakunaasi teilirattaan kuvan."

Nyt oli Eerik Göranssonin vuoro punastua. Hän oli Eerik-kuninkaan pahanhengen, kuuluisan Göran Perssonin poika ja nimet Hirtehenen sekä Stegel muistuttivat hänen isänsä kuolintavasta. Hän ei voinut hillitä närkästystään yhtä hyvin kuin äsken kilpailijansa, vaan alkoi syytää suustaan karkeita haukkumasanoja, joista maankiertäjä ja pähkinäsaksa olivat lievimpiä. Kun hänen sanatulvastaan ei näyttänyt loppua tulevan, oli Birkholtz lopuksi tulistuvinaan ja paljasti miekkansa. Silloin livahti Göransson, joka oli yhtä pelkuri kuin suulaskin, nopeasti ovesta ulos. Kun jällelle jääneet olivat kyllikseen nauraa hohottaneet tälle loppukohtaukselle, kysyi Birkholtz:

"Ei kai herttuan tulo ollut kaikille linnan asukkaille yhtä vastenmielinen asia?"

"Eipä suinkaan", vastasi Eerik Elofsson, joka nyt otti kertoakseen edelleen. "Olihan linnassa joukko vankejakin, joille herttuan tulo merkitsi vapautta. Pimeästä ja ummehtuneesta tyrmästä kirkon alta löysimme pohjalaisten nuijamiesten päällikön, Hannu Krankan, joka muutamain muiden pohjalaisten talonpoikain kanssa oli virunut siellä viime talvesta saakka. Kelpasi todellakin nähdä tuon uljaan talonpoikaispäällikön iloa, kun hän jälleen sai astua päivänvaloon ja vapauteen. Herttuan kasvoillekin levisi harvoin nähty hymy, kun Krankka kursailematta tarttui hänen käteensä ja kiitokseksi puristi sitä oikein aikamiehen tavalla."

"Entäs kyröläisten päällikkö Pentti Pouttu, kai hänet tavattiin samasta tyrmästä?" kysyi Birkholtz.

"Hänkö, joka viime syksynä oli toisten talonpoikain johtajana herttuan puheilla Tukholmassa?"

"Juuri sama mies."

"Ei häntä ollut vankien joukossa — tai, maltahan, nyt muistankin. Krankka kertoi erään heistä menehtyneen vankityrmän kurjuuteen aikasemmin keväällä ja ellen erehdy, niin hänen nimekseen mainittiin juuri Pouttu."

"Pfi-uu!" vihelsi Birkholtz pitkään. "Siitä saa herttua yhden syytöspykälän lisää Suomen herroja vastaan."

"Mutta sitten me löysimme linnan asukasten joukosta oikein harvinaisen otuksen", jatkoi Elofsson, "oikean tonttu-ukon pitkine partoineen ja piippamyssyineen. Se oli Juhana-kuninkaan vanha kamaripalvelija, Filip Kern, joka aikoinaan oli valmistanut Eerik-kuninkaalle kuolinmyrkyn. Herransa kuoltua oli hän herttuata peljäten paennut tänne marskin turviin, toimien jonkunlaisena lääkärinä täällä Turun linnassa."

"Mutta eihän herttua tiedä, että Eerik myrkytettiin", huomautti Birkholtz.

"Ei hän ainakaan varmasti sitä tiedä. Mutta jonkunlaisia arveluita hänellä on alusta aikain ollut ja Kerniä hän on epäillyt Juhana-kuninkaan kätyriksi sellaisissa vehkeissä. Ja ainakin sen hän varmuudella tietää, että Kern laati sen kelvottoman hautaholvin Vesteråsin kirkkoon, jonne Eerik-kuninkaan ruumis suljettiin. Sitä paitsi on herttualla kaikenlaista muutakin kaunaa ja vastenmielisyyttä Kerniä vastaan. Senpä vuoksi riehahti hänen vihansa valloilleen, kun ukko tuotiin hänen eteensä ja omin käsin kuritti hän äijä-rähjää, niin että verta purskui suusta ja sieramista. Sotamiehet ympärillä nauroivat ja tuumivat, että koska herra jäsenlääkäri on pitkän aikaa saanut olla voidetta vailla, niin häntä nyt rasvaillaan niin että luut ryskivät."

"Kuinkas äijä-pahan sitten kävi?" tiedusteli Birkholtz.

"Hän sai mennä menojaan ja piilotellee nyt kaupungissa", vastasi Eerik-kirjuri.

"No entäs toiset linnan asukkaat, Ebba-rouvat ja muut?"

"Ovat edelleenkin linnan asukkaina. He asuvat entisissä huoneissaan, se vain eroa, että ovien takana vartioivat meikäläiset sotilaat. Mutta tästä vartioimisesta on ainakin amiraali Juusten kiitollinen herttualle. Hän oli näet kähveltänyt linnan varustusväen palkoista melkoiset erät omaan pussiinsa ja hänen omat sotamiehensä vihaavat häntä niin, että hän linnan antautuessaan ei uskaltanut tulla pääportin kautta, vaan hiipi takateitä herttuan leiriin turvaa pyytämään."

Kaikki huoneessa-olijat nauroivat tälle jutulle. Birkholtz oli sillä välin noussut ja lähennyt ikkunaa, josta näkyi kaupunkiin johtava lokainen tie sekä etäämpää kaupungin raatihuoneen harja ja tuomiokirkon torni. Vasemmalla Myllyvuoren rinteillä näkyivät herttuan luotattamat vallit kanuunoineen, jotka vielä muutama päivä sitten olivat singonneet vitjakuulia linnan muurien sisälle.

Tietä pitkin, jolla kulki sotamiesjoukkoja sekä herttuan puheille pyrkiviä talonpoikia, lähenei kaupungista päin ravia ajaen korkeavartaloineen ratsastaja.

"Herttua tulee!" huudahti Birkholtz ja kiiruhti huoneesta ulos.

Kun hän oli ehtinyt alas linnanpihalle, karahutti herttua samassa porttihuoneen läpi ja heittäen ohjokset lähinnä seisovalle miehelle laskeusi rivakasti satulasta. Hänen kulmansa olivat uhkaavasti rypyssä ja tuikeat, teräsharmaat silmät leimahtelivat. Se oli kuitenkin vain jäännöstä siitä pahastatuulesta, jota hän äsken oli raatihuoneessa purkanut kaupungin porvaristolle siitä, että se oli viime päivän tapauksiin nähden osottanut ynseätä ja hidasta mieltä. Mutta tämä pahantuulen jäännös oli kuitenkin riittävä saamaan jokaisen linnanpihalle sattuneen vavahtelemaan sekä henkeä pidättäen seuraamaan jokaista hänen liikettään, ehättääkseen tekemään palveluksiaan tuolle tuimalle valtaherralle.

Kun hän, lyhyesti nyökäytettyään päätään syvään kumartavalle Birkholtzille, oli juuri aikeissa astua porraskäytävään, sai pihan perältä kuuluva melu hänet pysähtymään. Siellä näkyi eräs puolijuopunut, kiroileva sotilas, jota kaksi muuta kuletti välissään. Perässä seurasi muuan alipäälliköistä.

"Mitä tämä on?" kysyi herttua tiuskaten.

"Hän on varastanut tovereiltaan, pitänyt linnantuvassa pahaa melua ja herjannut päälliköitään", vastasi upseeri, "ja me päätimme sulkea hänet tyrmään, kunnes teidän armonne ehtii tutkia asiaa."

Herttua silmäsi pikaisesti miestä ja tunsu hänet yhdeksi niistä, jotka piirityksen aikana olivat karanneet linnasta hänen puolelleen.

"Hirteen se rakkari!" lausui hän lyhyesti ja vahvasti tuomionsa lyömällä ratsupiiskan varrella saapasvarteensa. "Ne ovat yhtä rakkarijoukkoa, samanlaisia kuin entiset herransakin, ja sietävät saada heti alussa terveellisen varoituksen."

Tämän sanottuaan viittasi hän Birkholtzia seuraamaan mukana ja lähti harppomaan ylös koilliskulman kiertoportaita, joita pitkin kolmisenkymmentä vuotta aikaisemmin olivat liihotelleet Katarina Jagellonian hovinaiset ja joiden käännteissä oli vielä niiltä ajoin jällellä tammipuiset levähdyspenkit. Porraskäytävästä kirkkoon johtava ovi oli raollaan ja siitä pilkisti marski-vainajan

kirstun ympärillä palavain kynttilän valo.

"Laittakaa niin, että tuo tuolta toimitetaan mitä pikimmin hautaan!" virkkoi herttua Birkholtzille, viitaten ohimennessään ruoskanvarrella kirkkoa kohti.

Ylimpään kerrokseen tultuaan astui herttua avaraan kuningassaliin. Hän oli mennä pahki tikapuihin, jotka oli pystytetty ihan oven eteen. Tikapuilla seisoi monsieur Jean Bignon, eräs ranskalainen seikkailija, jonka herttua oli ottanut palvelukseensa. Hänellä oli kädessään väriastia ja pieni pensseli, millä hän juuri viimeisteli latinankielistä värssyä, jonka pranttäämisen kuningassalin oven päälle herttua oli eilen antanut hänen tehtäväkseen. Valkoiseksi rapatussa seinässä näkyi nyt suurin, punaisin kirjaimin herttuan varotus Suomen herroille:

*Carolus huc veni, visi fusique rebelles;
Hinc abeo prorsus vestigia nulla relinquens.
Huc iterum veniam, caveat sibi conscius omnis
Non illo parceret tempore dextra reis.*

(Tänne ma Kaarlo jo sain, kapinalliset näin sekä voitin;
Jälkiä jättämätt' täältä ma kiirein lähden.
Mut minä taas palajan, varokoot vaan syylliset kaikki!
Heitpä silloin ei käsi mun oo säästävä lainkaan.)

Herttua pysähtyi muutaman askeleen päähän tikapuista ja katsoi monsieur Bignonin työtä.

"Hyvä on!" virkahti hän, kääntyi korollaan ja jatkoi kulkuaan alussa mainittuun tornihuoneeseen. Kirjurit kavahtivat seisaalleen ja kumarsivat syvään, mutta herttua kääntyi oitis Birkholtzin puoleen.

"Mitä kuulumisia Viipurista?"

Birkholtz ojensi hänelle kirjeen. Silmättyään sen nopeasti läpi viskasi herttua sen pöydälle ja lausui vihaisesti:

"Samanlaista soutamista ja huopaamista kuin täällä Turussakin. Mutta odottakoot!"

Hän otti muutaman askeleen edestakaisin sillä kapealla alalla, mikä oli jäänyt ikkunan ja pöydän väliin, piesten ratsupiiskalla saapasvarttaan. Kirjurit seisoivat suorina kuin kynttilät ja odottivat henkeä pidättäen.

Hetken kuluttua pysähtyi herttua Eerik Göranssonin eteen, joka jälleen oli hiipinyt huoneeseen, sekä lausui:

"Meidän on valmistettava julistus Suomen kansalle. Valmiina kirjottamaan!"

Siekailematta istahti Göransson pöydän ääreen, veti eteensä tyhjän paperiarkin ja kasto i hanhenkynän valmiiksi. Herttua ryhtyi jälleen kävelemään edestakaisin, sanellen sitä tehdessään nopeasti julistuksen sisältöä. Pitkissä lauseissa valaisi hän siinä Arvid Stålarmin ja hänen toveriensa eriseuraisuutta, kehottaen suomalaisia kavahtamaan heitä sekä ilman rangaistuksen pelkoa tekemään tyhjäksi heidän hankkeensa ynnä luottamaan kaikessa häneen, herttuaan, joka varhain ja myöhään ahkeroitsi, että tässä maassa kaikki, niin rikkaat kuin köyhätkin, saisivat oikeutta ja lain turvaa nauttia.

Kun hän oli sanellut loppuun, merkitsi Göransson alle: "Annettu Suomen Turusta, 2 p:nä lokakuuta anno domini 1597", minkä jälkeen hän nousi seisomaan ja ojensi kynän herttualle allekirjottamista varten. Herttua tarttui siihen, mutta hetken mietittyään laski sen kädestään ja lausui:

"Ei, kääntäkää se ensin suomeksi, minä tahdon merkitä nimeni suomenkielisen julistuksen alle. Se on oikeus ja kohtuus, sillä Suomen kansa on näinä vuosina näyttänyt, että se on olemassa. Paha vain, että minä itse en osaa montakaan sanaa suomea, kuten veljeni Juhana."

Nyt sai Birkholtz vuorostaan tarttua kynään ja ryhtyä kiiruusti suomentamaan julistusta. Sillaikaa saneli herttua Göranssonille ankarasanaista kirjettä Arvid Stålarmille Viipuriin, kävellen yhä edestakaisin ja lyöden tahtia piiskanvarrella.

Kun Birkholtz oli saanut julistuksen loppuun käännetyksi, tarttui herttua kynään sekä kirjotti sen alle nimensä suurin kirjaimin ja kaksiosaisesti, kuten hänen tapansa oli: Caro-Lus. Kun nimikirjotus oli vielä vahvistettu herttuallisella sinetillä, lausui Kaarlo:

"Toimittakaa tästä julistuksesta riittävä määrä kopioita ja lähettäkää ne maan kaikissa kirkoissa luettaviksi."

Sen sanottuaan lähti hän huoneesta, mennäkseen tarkastamaan linnanselällä ankuroivaa laivastoaan.

"Mistäs tämä nyt johtui, että herttua tahtoi kirjottaa nimensä suomenkielisen julistuksen alle?" virkkoi Eerik Elofsson herttuan mentyä. "Tuskinpa sillä kielellä on ennen hallituksen julistuksia alkuperäisinä ulos annettu."

"Tuskinpa vain", arveli siihen Birkholtz, "mutta sen ovat suomalaisten talonpoikain nuijat saaneet aikaan."

Kaikki kumartuivat työhön ja hetken kuluttua ei tornihuoneessa kuulunut muuta kuin hanhenkynän kitinää.

Jouluyönä.

"Nyt on juuri se aika, jolloin enkeli lentää yli maan ja julistaa ihmislapsille rauhaa ja hyvää tahtoa", puheli itsekseen vanha Jesperi Yövirtia, astua kolkiessaan rautapäisine sauvoineen pitkin öisiä katuja. Hän oli vasta Seitsentähden asennosta pannut merkille, että toinen yövartio oli alkamassa ja se oli juuri se aika, jolloin enkeli liiteli joulurauhaa julistamassa, kuten hän pikku poikasena oli kuullut isä Andreaxelta harmaaveljesten luostarissa.

"Kunnia olkoon Jumalalle korkeudessa, maassa rauha ja ihmisille hyvä tahto", hyräili Jesperi ajatuksissaan, sillä hänen korvissaan soivat vielä iltajumalanpalveluksessa laulettu messunsävelet.

Kohta kirkosta tultuaan oli Jesperi pukeutunut turkkiinsa ja vetänyt käteensä suuret karvakintaansa sekä muorilleen joulurauhaa toivottaen lähtenyt virkaansa toimittamaan, kiertelemään vanhan Torkkelin kaupungin autioita katuja ja monisokkeloisia kujanteita. Hän oli tehnyt tätä työtä jo neljäntäkymmentä ajastaikaa ja oli öiseen vaellukseensa niin kiintynyt, ettei hän hennonut edes jouluyönä pysyä alallaan.

Porvarit olivat sulkeutuneet koteihinsa ja istuivat parhaillaan joulukinkun ja ohrapuuron ääressä, perheen vanhimman jäsenen lukiessa bibliasta: "Teille on tänä päivänä syntynyt Vapahtaja, joka on Kristus, Herra Davidin kaupungista." Kolmihaaraiset joulukynttilät paloivat pöydillä, mutta ainoastaan tuolla ja täällä pääsi niiden valo ikkunaluukkujen raoista pilkottamaan ulos kadulle, jossa vanha Jesperi vartioitsi kaupungin turvallisuutta.

Kuinka lauha ja juhlaharras tuntu nyt olikaan ilmassa! Ja kaikkialla oli niin äänetöntä, että vanha Jesperi saattoi kuvitella talojen yllä kuulevansa enkelin siipien suhinan. Ja kun hän kohotti katseensa ylös tähtitarhoihin, vilkuttivat sieltä tuhannet taivaankynttilät niin eloisasti kuin olisivat nekin omalla äänettömällä tavallaan julistaneet rauhansanomaa maan asuville. Kuin paimen laumansa ympäröimänä helotti niiden keskellä valju kuu, sirotellen hopeitaan yli lumisten maisemien, joiden keskellä vanha Torkkelin linna kohosi korkeana ja jylhänä, heittäen lahden jäätikölle jättiläisvarjon.

Rauha maassa! toisti Jesperi vanhus ajatuksissaan. Kunpa nyt vihdoinkin asettuisi maahan pysyvämpi rauha. Mitä kaikkia vaiheita olikaan vanha Viipuri saanut nähdä ja kokea! Monien mullistusten, hävityksen ja verenvuodatuksen kautta oli uusi aika raivannut tietä itselleen ja sen synnytystuskia oli kestänyt jo lähes kokonaisen vuosisadan. Parin viikon mentyä oli sammuva vuosi 1599 ja uusi vuosisata oli astuva vanhan paikalle. Hoh-hoi, kylläpä olikin jo aika rauhan tulla maan päälle, sillä monen monelta ihmislapselta olivat päättyneen vuosisadan mullistukset elämänonnen murskanneet.

Mutta Jesperi oli elänyt suojassa ajan myrskyiltä, sillä mitäpä ne olisivat kajonneet niin vähäpätöiseen olentoon kuin vanha yövirtia, joka suoritti virkansa toimet muiden nukkuessa ja nukkui muiden valvoessa. Hänen elämänsä ylettyi jo neljännen kuninkaan hallituskaudelle ja sen ajan kuluessa oli hän nähnyt kaiken vanhan pala palalta hajoavan ja häviävän sekä uutta syntyvän tilalle.

Hän oli syntynyt ja varhaisimmat vuotensa viettänyt harmaaveljesten luostarissa, jossa hänen isänsä oli palvellut eräänlaisena maallikkorenkinä. Luostarin hiljaiset suojat, hämärät käytävät ja kaupunginmuuriin rajottuva puutarha olivat olleet hänen ensimmäisinä leikkisijoinaan ja siellä oli vanha luostariveli Andreas opettanut hänet kirjaa lukemaan sekä luvannut kasvattaa hänestä nuhteettoman munkin Pyhän Fransiskuksen veljeskuntaan. Mutta yhtäkkiä olivat uuden ajan tuulet lakaisseet luostarin kylmille ja ikivanhat harmaat kaapunsa riisuen olivat munkit hajaantuneet kuka minnekin. Isä Andreas oli levännyt jo maan povessa yli viisikymmentä vuotta ja itse luostarista ei ollut enää jällellä kiveä kiven päällä. Haikein mielin oli Jesperi nuoruudessaan nähnyt tuon rakkaaksi käyneen synnyinsijansa seisovan hyljättyinä, syysateiden valellessa sen paikkaamattomia kattoja ja taivaan tuulten puhaltaessa sisään ränstyneistä ovista ja akkunoista. Kuinka surullisesti tuuli olikin vaikertanut

sen autoissa käytävissä, aivankuin vanhain luostariveljien henget olisivat siellä yksinäisyyttään valittaneet! Mutta sitten oli luostari muutettu viljamakasiiniksi ja lopuksi se oli revitty hajalleen ja tiilet ja kivet käytetty kaupungin muurien korjaukseen. Ja samoin oli käynyt myöskin mustainveljesten luostarin.

Juuriaan myöten tunsu Jesperi kuuluvansa tuohon häviävään menneisyyteen. Luostarissa kasvaneena oli hän sydämeltään katolilainen, vaikka hänen olojen pakosta täytyikin ottaa osaa uusiuskoiseen jumalanpalvelukseen. Mutta salassa teki hän usein ristinmerkin, luki luostarissa oppimiaan latinankielisiä rukouksen pätkiä ja poltti kotonaan kynttilöitä Pyhän Fransiskuksen kuvalle, jonka isä Andreas kuollessaan oli hänelle lahjottanut. Yksinäiseksi ja orvoksi tunsu hän itsensä päivällä ihmisten parissa, mutta näillä öisillä vaelluksillaan saattoi hän kuvitella kaiken olevan ennallaan ja siksi oli hän niin kiintynyt toimeensa, ettei itse jouluyönäkään olisi malttanut pysyä pois autoilta, kuutamoisilta kaduilta.

* * * * *

"Synti ja häpeä! Voi, voi mikä häpeä, että kaupungin ja koko maan ensimmäisiä miehiä kohdellaan tuolla tavoin!" puheli Jesperi itseksensä, pysähtyessään öisellä kiertomatikallaan Karjaportin eteen ja sydän täynnä katkerata tuskaa tirkistellessään ylös porttitornin harjalle.

Siellä töröttivät rautaporttien nenässä niiden Suomen miesten päät, jotka syksyllä Viipurin kukistuksessa olivat joutuneet Kaarle-herttuan koston uhreiksi. Syyskuun viime päivänä heidät, kaksitoista miestä, oli mestattu Pantsarlahdessa ja siitä saakka olivat heidän päänsä olleet Karjaportin päällä tuulten ja sateiden tuiverreltavana sekä kaupunkiin tulevien maalaisten kammona. Joka yö oli Jesperi kaupunkia kiertäessään pysähtynyt portin eteen ja yksinään mutissut säälinensä ja pahottelunsa. "Ja mitä he olivat tehneet, herra-poloiset? Ei muuta kuin pysyneet uskollisina lailliselle kuninkaalleen?" Niin, niin, vanha Jesperi oli ollut sydämestään heidän ja kuningas Sigismundin puolella, sillä merkitsihän se samalla vanhan uskon puolustamisesta. Mutta ääneensä hän ei uskaltanut ajatuksiaan lausua muuta kuin korkeintaan omalle muorilleen, sillä olihan suurin osa kaupungin porvareista herttuan puoluelaisia. Hepä sitä olivat salakavalasti avanneet herttuan väelle kaupunginportitkin sekä olleet mukana noita poloisia tuomitsemassa.

Kuutamossa tekivät kelmeät päät huurtuneine hiuksineen ja partoineen niin surkuteltavan ja orvon vaikutuksen. Muutamien puoliavoimiksi jääneet, lasittuneet silmät kiiluivat aavemaisesti, mutta toisilta olivat linnut ne jo raiskanneet. Usein olikin Jesperi aamunkoitteessa tavannut lintuja niiden kimpussa sekä hätistänyt ne tiehensä.

"Ettei heidän nyt pitänyt päästä edes siunattuun maahan! Kova mies, kova mies, mutta Jumalapa hänenkin kerran tuominnee!" puhui Jesperi herttuaa tarkottaen. "Siinä kyyröttävät rinnan isä ja poika", jatkoi hän, tuijottaen Arvid ja Ivar Tavastin päihin, jotka olivat etumaisina oikealla. "Kylläpä itkikin herra Iivarin leski, kun oli täällä miehensä ja appensa ruumiita korjaamassa. Mutta ei auttanut, tunne täytyi jättää päät kaiken kansan pilkattaviksi ja taivaan lintujen raiskattaviksi. Rouva parkaa sitäkin! Turussa kuuluu vielä isänsäkin menettäneen samalla verisellä tavalla. On nämä aikoja, on, on... Eikä poloisten pitänyt edes pyhäksi jouluyöksi päästä siunattuun maahan!"

Jesperi-vanhus tunsu jonkunlaista levottomuutta omassatunnossaan sen johdosta, että telotettujen herrain päät olivat vielä jouluyöksi jääneet tuonne luonnottomaan sijaan. Ei silti, että hänen asiansa olisi ollut ne sieltä korjata, mutta sittenkin oli hän joulun lähetessä alkanut hieman kuin vaatia itseltään, että hänen olisi omin lupinsa saatettava ne yön aikana maan poveen. Olihan se tavallaan hänen velvollisuutensa, koska hän oli miltei ainoa vanhan ajan ja vanhan uskon mies koko kaupungissa. Mutta seurauksia peljäten oli hän jättänyt sen tekemättä ja sen vuoksi hän, varsinkin nyt jouluyönä, tunsu omassatunnossaan soimauksia. Päät tuolla ylhäällä tuntuivat kuin syyttävän häntä ja avuttomuudessaan teki vanhus ristinmerkin, luki rukouksen heidän puolestaan ja lähti sitten raskain mielin astelemaan takaisin keskikaupungille.

Lumi narskui jalkojen alla ja sauva kolahteli jäätyneeseen maahan, kun hän kumarana liikkui eteenpäin kapeata ja mutkittavaa katua. Turhaan koetti hän saada kiinni siitä ehyestä joulutunnelmasta, jonka vallassa hän äsken oli katuja kierrellyt! Se oli auttamattomasti särkynyt siellä Karjaportin edessä.

Useimmissa taloissa oli joulukynttilät jo sammutettu. Yhdestä pilkotti kuitenkin vielä valoa ja sisältä kuului lasten ääniä sekä virren veisuuta. Jesperi pysähtyi hetkeksi talon seinustalle ja päästyään selville virren nuotista alkoi hän itsekin hyräillä sitä.

Raatihuoneen torille tultuaan pysähtyi hän jälleen ja tarkasteli tähtiä, hyräillen yhä virttä. Otavan häntä osotti juuri puolta yötä. Sen lähistöllä lähti tähti lentämään, muodostaen pohjoistaivaalle pitkän tuliviirun.

Jesperperi vaikenä äkkiä, sillä hänestä tuntui kuin jossakin veisattaisiin. Niin, ihan varmaan kuuli hän veisaamista, ei sisältä taloista, vaan jostakin ulkoa. Se tuntui kuuluvan kuin ylhäältä ilmasta ja sävel yleni ylenemistään.

Pian erotti Jesperi sanatkin. Selvästi ja kuuluvasti kaikui yli nukkuvan kaupungin:

"Rauhan ne meill' pitää suoman,
Vaikk' ovat kiukuss' ja hullun';
Sill' Kristus on meidän voimamm',
Hän on meit' auttamaan tullut."

Kuunnellessaan kurotetuin kauloin virttä, säpsähti Jesperi ja teki hätäisesti ristinmerkin, sillä yhtäkkiä selveni hänelle, että ne ovat mestattujen päät Karjaportin päällä, jotka nyt keskiyön hetkenä ovat ruvenneet veisaamaan. Niin, luulipa hän selvästi erottavansa muiden äänien joukosta Iivari Tavastin käheän äänen sekä Sarvilahden herran jyrkän basson.

Vastustamaton voima alkoi vetää häntä takaisin Karjaportille. Astuessaan eteenpäin vapisevin polvin veisasi hän mukana äänellä, joka mielenliikutuksesta värisi ja katkeili:

"Jos he meilt' pois tempaavat
Hengen ja tavarat,
Olkoon ne heill',
Jää kuitenkin meill'
Jumalan valtakunta."

Ennenkuin hän ehti perille, lakkasi veisuu. Jesperi jatkoi kuitenkin matkaansa ja portille tultuaan tirkisti hän kyynelten himmentämällä silmillään ylös torninharjalle. Kaikki kaksitoista päätä olivat siellä entisissä asennoissaan, mutta Jesperistä näyttivät ne merkitsevästi tuijottavan eteensä ja hänestä tuntui varmalta, että ne olivat juuri hänen saapuessaan asettuneet liikkumattomiksi.

"Ihme, ihme", puheli hän itsekseen, "tässä on tapahtunut suuri Jumalan ihme, sillä totisesti ne olivat nuo päät, jotka veisasivat. Olisinpa paatunut ihminen ja osaton Jumalan armoon, jos jättäisin sen vieläkin tekemättömäksi. Totisesti pitää teidän pyhänä jouluyönä päästä lepäämään siunatussa mullassa."

Hän lähti kiiruusti astumaan kotiaan kohti ja kun hän hetken kuluttua palasi samaa tietä, oli hänellä kainalossaan säkki ja olallaan pitkät tikapuut.

* * * * *

Kun kaakkoisella taivaalla vilkutti vielä kointähti ja kukot kiekuivat aamuvirsiään, alkoivat jo kellot kutsua kaupunkilaisia joulukirkkoon. Jesperi oli mukana muorineen, jolle hän ensimmäisenä oli uskonut sen suuren ihmeen, minkä todistajana hän yöllä oli ollut. Vahakynttilät tuikkivat kruunuissaan ja seurakunta veisasi riemuisasti:

"Piltin synnytt' Betlehem, Betlehem,
Jost' ihastui Jerusalem,
Halle Halleluja!"

Niin hartaasti kuin Jesperi näköjään veisasikin mukana, askartelivat hänen ajatuksensa kuitenkin yöllisissä tapauksissa. Hänen mielensä oli tuosta ihmeestä niin tulvillaan, että hänen oli mahdoton pysyä aikeessaan olla sitä syrjäisille ilmaisematta. Ja niinpä kohta jumalanpalveluksen päätyttyä levisi kaupungissa kulovalkeana tieto, että mestattujen herrain päät Karjaportin päällä olivat sydänyön hetkenä veisanneet kuningas Davidin neljäntäkymmenettäkuudetta psalmia. Sen oli Jesperi Yövärtia nähnyt ja kuullut. Eikä ainoastaan hän, sillä pian ilmestyi ympäri kaupungin niitä, jotka kertoivat sydänyön aikana kuulleensa ulkona Karjaportin puolella veisattavan juuri tuota samaa virttä. Ja niin muuttui yöllä tapahtunut ihme tuota pikaa kaupunkilaisten yhteisomaisuudeksi.

Kun päivä valkeni, vaelsivat ihmiset suurissa joukoin Karjaportille. Mutta päät olivat hävinneet tornin harjalta, jossa ainoastaan tyhjät rautaporat seisovivat jälellä. Samalla tiesi joku, että kirkkomaalla oli viime yönä luotu umpeen hauta, joka siellä piti aina olla valmiiksi avattuna. Minne olivat päät joutuneet ja kuka oli tuon haudan umpeen luonut? Vai oliko tässä tapahtunut uusi ihme? Paljon arveluita lausuttiin ja moni katsoi merkitsevästi vanhaan yövärtiaan, mutta kukaan ei häntä kysymyksillään ahdistanut. Kaikkien mielestä oli oikein ja kohtuullista, että päät vihdoinkin olivat saaneet rauhan, kuten he yöllisessä veisuussa olivat toivoneetkin.

Tämä ihmetapaus ei suinkaan jäänyt Viipurin muurien sisälle, vaan levisi nopeasti ympäri maan. Kaikkialla kerrottiin sitä niiden veristen tapausten ja muistojen yhteydessä, joilla viimeksi kuluneet

vuodet olivat ihmisten mielikuvitusta niin runsaasti höystäneet. Jos alempien säätyjen keskuudessa nuijasodan veristen kohlujen johdosta olikin kytenyt katkera mieli omia herroja kohtaan, niin levitti tämä kertomus sovittavaa hohdetta mestattujen muistolle ja sai sovinnon kynelehen kiilumaan monessakin silmässä, joka ennen oli samoja miehiä kohtaan vihasta kipinöinyt. Ja missä hyvänsä legenda kiertelikin, seurasi sen kintereillä peitetty moite Kaarle-herttuaa kohtaan, että hän oli nuijasodan jälkilaskuja selvitellessään menetellyt tylymmin kuin mitä oikeus ja kohtuus olisi vaatinut.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ERÄMAAN LAPSET: HISTORIALLISTIA
KERTOMUKSIA V ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

**Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™
electronic works**

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state’s laws.

The Foundation’s business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.